

WSPÓŁCZESNE WYZWANIA POLITYKI GOSPODARCZEJ

Redakcja naukowa

Mateusz Kaleta

Maria Laska

Dorota Żuchowska

WYDAWNICTWO WSKSiM

Współczesne wyzwania polityki gospodarczej

Toruń 2019

Redakcja naukowa
Mateusz Kaleta, Maria Laska, Dorota Żuchowska

Recenzje
dr Agata Kubiczek, prof. dr hab. Ewa Polak

Korekta
Katarzyna Cegielska

Opracowanie graficzne i łamanie
Teresa Stańczyk

Projekt realizowany z Narodowym Bankiem Polskim
w ramach programu edukacji ekonomicznej

eISBN: 978-83-89124-57-9

Wydawnictwo WSKSiM

SPIS TREŚCI

Wstęp (<i>Introduction</i>)	5
ZBYSŁAW DOBROWOLSKI Państwo jako makrostruktura. Wyzwania. Kierunki reform (<i>The State as a Macrostructure. Challenges. Directions of Reforms</i>)	9
FELIKS GRĄDALSKI Bezpieczeństwo i stabilność – wyzwania współczesności i przyszłości (<i>Security and Stability – Challenges of the Present and Future</i>)	29
AGNIESZKA M. DOMAŃSKA Wielka Brytania w Unii Europejskiej – integracja i dezintegracja (<i>The United Kingdom in the European Union – Integration and Disintegration</i>)	38
EDWARD JASNOSZ Realizacja polityki spójności Unii Europejskiej w latach 2014-2018 (<i>Implementation of the European Union Cohesion Policy in the Years 2014-2018</i>)	50
ANNA RUSAK-FUTRO Dochody gospodarstw rolnych w Polsce na tle krajów UE (<i>Farm Incomes in Poland Against the Background of EU Countries</i>)	63
JUSTYNA ŻUCHOWSKA Rynek kredytów hipotecznych w Polsce w latach 2014-2018 (<i>Mortgage Lending Market in Poland 2014-2018</i>)	81
MILENA JAWORSKA-BIŁAS Analiza ekonomiczna Grupy PZU S.A. w latach 2015-2018 (<i>Economic Analysis of the PZU S.A. Group in 2015-2018</i>)	106

MARTA MILDE

Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu jako instytucja wspierająca
lokalną przedsiębiorczość
(*Business Support Center in Torun as an Institution Supporting Local
Entrepreneurship*) 121

NATALIA RUDNICKA

Finansowanie przez państwo kultury i sztuki w Polsce – cele, zasady,
kierunki i najważniejsze projekty zrealizowane w 2018 roku
(*State Funding for Culture and Art in Poland – Goals, Principles,
Directions and the Most Important Projects Completed in 2018*) 136

SZYMON JAN MALINOWSKI

Numizmatyka jako istotny obszar działalności Narodowego Banku
Polskiego
(*Numismatics as an Important Area of Activity of The National Bank
of Poland*) 149

KAROLINA KUCHARSKA

Bezpośredni cel inflacyjny NBP w latach 1998-2018
(*The NBP's Direct Inflation Target in 1998-2018*)..... 173

WSTĘP

Polityka gospodarcza w XXI wieku staje wobec licznych wyzwań, szczególnie w kontekście znacznej niestabilności otoczenia zewnętrznego. Współcześnie do celów bezpośredniego i pośredniego zaangażowania państwa w procesy gospodarcze zaliczamy nie tylko stabilizację koniunktury gospodarczej, korygowanie rynkowego podziału wytworzonych w systemie dochodów oraz kreowanie dóbr i usług publicznych, ale także, a może przede wszystkim, dążenie do zapewnienia społeczeństwu coraz lepszych warunków życia. Publikacja, którą oddajemy do rąk Czytelników, stanowi zbiór naukowych refleksji dotyczących aktualnych problemów szeroko rozumianej polityki gospodarczej.

Książkę rozpoczyna artykuł Zbysława Dobrowolskiego, który zaznacza, że w XX wieku wyraźnie zwiększyła się rola państwa w życiu gospodarczym, a współczesne państwa nie tylko realizują tradycyjne funkcje ekonomiczne, ale także wspierają wybrane dziedziny życia publicznego. Potraktowanie państwa jako makrostruktury pozwoliło Autorowi na wyciągnięcie wniosków dotyczących kierunków polityki gospodarczej w Polsce. Zauważa on, że jednym z istotnych celów doskonalenia państwa i jego instytucji powinno być dążenie do przywracania wspólnoty oraz zapewnienia rzetelności, transparentności i profesjonalizacji zarządzania publicznego.

Z kolei Feliks Grądalski w drugim artykule za najważniejsze wyzwania współczesnej polityki gospodarczej uznaje bezpieczeństwo i stabilność. Zwraca on uwagę, że struktura systemu podatkowego, który stanowi źródło finansowania bezpieczeństwa jako dobra publicznego, powinna być adekwatna do aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej danego kraju. Stabilność rozpatrywana jest natomiast w kontekście polityki makroekonomicznej państwa, w szczególności polityki pieniężnej. Jako kluczowe warunki sta-

bilizacji dobrobytu we współczesnej Polsce zostały wskazane m.in. polityka monetarna ukierunkowana na realizację celu inflacyjnego, polityka rezerw walutowych, zachowanie własnej waluty w warunkach systemu kursu płynnego oraz zaangażowanie Narodowego Banku Polskiego w budowanie kapitału ludzkiego poprzez realizację projektów edukacyjnych.

Dalszą część książki stanowią artykuły powstałe właśnie w ramach kształcenia kadr na studiach podyplomowych pn. Polityka gospodarcza, finanse i bankowość realizowanych przez Wyższą Szkołę Kultury Społecznej i Medialnej we współpracy z Narodowym Bankiem Polskim w ramach programu edukacji ekonomicznej. Ich autorzy podejmują naukową refleksję na aktualnymi problemami polityki ekonomicznej, zarówno z perspektywy Unii Europejskiej, jak i perspektywy krajowej, a nawet lokalnej.

Zagadnienie Brexitu jest przedmiotem rozważań w trzecim artykule. Agnieszka M. Domańska wskazuje na najważniejsze konsekwencje tego procesu. Jednocześnie rozpatruje je w szerszym kontekście procesów integracyjnych i dezintegracyjnych w Unii Europejskiej.

Czwarty artykuł zawiera natomiast wnioski z analizy wykorzystania funduszy unijnych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych w aktualnej perspektywie finansowej na terenie polskich województw. Edward Jasnosz podkreśla, że inwestycje realizowane z wykorzystaniem dofinansowania unijnego mają wpływ na poprawę jakości życia Polaków.

Przedmiotem analizy w artykule piątym Anny Rusak-Futro jest porównanie sytuacji dochodowej małych i średnich gospodarstw rolnych w Polsce do wybranych krajów Unii Europejskiej w latach 2014-2018. Badanie przeprowadzono na podstawie danych udostępnianych w ramach Europejskiego *Farm Accountancy Data Network* (FADN). Autorka poszukuje także odpowiedzi na pytanie o możliwości poprawy dochodowości polskich gospodarstw rolnych, znacznie rozdrobnionych w porównaniu z analizowanymi krajami europejskimi.

Interesujące wnioski z analizy porównawczej zawiera także szósty artykuł Justyny Żuchowskiej, który koncentruje się na porównaniu ofert kredytów hipotecznych w polskim sektorze bankowym w latach 2014-2018. Dokona-

no w nim charakterystyki tego produktu bankowego oraz rozwijającego się bardzo dynamicznie rynku kredytów hipotecznych w Polsce.

Natomiast w siódmym artykule Milena Jaworska-Biłas, wskazuje, że system ubezpieczeń jest jednym z najważniejszych elementów systemu finansowego państwa. Prezentuje ona analizę ekonomiczną Grupy PZU (obecnie największej grupy finansowej w Europie Środkowo-Wschodniej) na tle rynku ubezpieczeń w naszym kraju.

Marta Midle w artykule ósmym zwraca uwagę na rolę jednostek samorządowych w rozwoju przedsiębiorczości w regionie. Analiza studium przypadku, jakim jest Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu, pokazuje, że takie instytucje lokalne przyczyniają się do poprawy polityki informacyjnej dotyczącej instrumentów wsparcia biznesu, wzrostu inwestycji oraz tworzenia nowych miejsc pracy w regionie. Tego typu działalność wspierająca sektor przedsiębiorstw stanowi interesujący przykład skutecznej pośredniej ingerencji państwa w gospodarkę.

Artykuł dziewiąty Natalii Rudnickiej, dotyczący finansowania przez państwo kultury i sztuki w Polsce, uświadamia Czytelnikowi istotne znaczenie rozwoju tych sektorów w życiu społecznym. Nie ma bowiem dobrze funkcjonującego państwa bez troski o poziom kultury narodowej. Ponadto istnieje konieczność wspierania kultury i sztuki z dotacji państwowych, gdyż pozostawienie tej sfery w rękach prywatnych podmiotów mogły oznaczać ograniczanie autonomii podmiotów działających na tym polu. Autorka prezentuje przykłady najważniejszych projektów finansowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2018 roku. Podkreśla także zaangażowanie Narodowego Banku Polskiego w krzewienie kultury polskiej i postaw patriotycznych poprzez emisję monet i banknotów okolicznościowych z wizerunkami wybitnych Polaków.

Ten obszar działalności kulturalno-historycznej NBP stał się przedmiotem zainteresowania Szymona J. Malinowskiego, który w artykule dziesiątym prezentuje dotąd mało zgłębione naukowo zagadnienie numizmatyki. Punkt wyjścia do rozważań stanowi przedstawienie historii pieniądza polskiego od X wieku aż do XXI wieku, kiedy to mamy do czynienia z dematerializacją i wir-

tualizacją pieniądza. Autor wskazuje, że pieniądz realny stanowi gwarancję wolności społecznej, podkreśla on także walor inwestycyjny numizmatyki, przedstawiając graficznie przykłady najdroższych monet świata.

Od 1998 roku polityka monetarna w Polsce prowadzona jest z wykorzystaniem strategii bezpośredniego celu inflacyjnego. W ostatnim artykule Karolina Kucharska dokonała charakterystyki zestawu instrumentów umożliwiających bankowi centralnemu wywieranie wpływu na poziom inflacji i podjęła próbę oceny skuteczności polityki pieniężnej prowadzonej przez NBP w ostatnim dwudziestoleciu. W analizie podkreślona została także rola polityki informacyjnej prowadzonej przez Narodowy Bank Polski, umożliwiającej komunikowanie się banku z rynkiem i społeczeństwem.

ZBYSŁAW DOBROWOLSKI*

PAŃSTWO JAKO MAKROSTRUKTURA. WYZWANIA. KIERUNKI REFORM

Streszczenie

W turbulentnym otoczeniu, którego przemiany z trudem poddają się predykcji, rola państwa jako makrostruktury, w tym o ochronnym charakterze, wzrasta. W dzisiejszej dobie, nikt z badaczy o znaczącym autorytecie naukowym nie kwestionuje roli państwa w gospodarce i nie postuluje powrotu do liberalnej koncepcji państwa „nocnego stróża”. Niekwestionowany wpływ państwa na gospodarkę i społeczeństwo nakazuje prowadzenie dogłębnych analiz dotyczących mechanizmów jego funkcjonowania, w tym z perspektywy prakseologii. Jest to celem badań, których rezultaty dotyczące wyzwań i kierunków doskonalenia państwa przedstawiono w niniejszym artykule. Badania, mające charakter prolegomeny, prowadzono z wykorzystaniem metod właściwych dla dyscypliny nauk o zarządzaniu i jakości w warunkach pluralizmu epistemologicznego.

Słowa kluczowe: państwo, system, zarządzanie, sprawność

* Zbysław Dobrowolski – dr hab., prof. UJ
Instytut Spraw Publicznych
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Wprowadzenie

W XX wieku zmieniła się rola państwa w życiu społeczno-gospodarczym, czego efektem było zwiększenie wydatków publicznych. Na przykład w latach 1920-2001 udział wydatków sektora rządowego w Produkcie Krajowym Brutto (PKB) wzrósł w przypadku Szwecji z 10,4% do 52,9%, Austrii z 14,7% do 47,9%, Holandii z 13% do 41,3%, Francji z 27,6% do 50,8%, Wielkiej Brytanii z 26,2% do 38,4%, Belgii z 22,1% do 46,3%, Irlandii z 18,8% do 30%, Niemiec z 25% do 45,7%, Włoch z 22,5% do 41,1%¹.

Współczesne państwo realizuje m.in. funkcje: obronną, opieki społecznej i zdrowotnej, wspiera wybrane dziedziny życia publicznego, na przykład szkolnictwo, badania naukowe. Podejmuje działania w celu łagodzenia negatywnych konsekwencji płynących z funkcjonowania rynkowych reguł gry w gospodarce, przy czym państwo nie eliminuje praw rynkowych, lecz skupia uwagę na realizacji zadań, których rynek nie może lub nie chce spełniać, a są one ważne z punktu widzenia celów ogólnospołecznych².

Zadania państwa wykonują różne podmioty, w tym administracja – wydzielone w państwie instytucje powołane do realizacji określonych celów, zadań o charakterze publicznym. Administracja, której działalność jest finansowana z budżetu państwa, w ramach rządowych zakupów dóbr i usług, jest istotnym dopełnieniem konstytucyjnych organów władzy, pełniąc wobec tych organów funkcje pomocnicze, świadcząc usługi na ich rzecz oraz przejmując część ich kompetencji wykonawczych i regulacyjnych³. Administracja publiczna stanowi integralną część systemu politycznego, podlega jego wpływom,

¹ V. Tanzi, L. Schuknecht, *Public Spending In the 20th Century*, Cambridge University Press, Cambridge 2000, s. 6-7; OECD Maxdata 2002.

² A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego Wrocław 1997, s. 192; Z. Dobrowolski, *Prolegomena epistemologii oraz metodologii kontroli zarządczej*, Monografie i Studia Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017.

³ Z. Dobrowolski, J. Kościelniak, *Kontrola publiczna. Ciągłość i zmiana*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2019.

ale sama również odgrywa rolę w kształtowaniu biegu spraw publicznych⁴. Oznacza to, że przedstawiciele państwa zatrudnieni w instytucjach należących do egzekutywy administracyjnej decydują o tym, jakie konkretne konsekwencje dla obywateli będą miały decyzje podjęte przez legislatywę oraz egzekutywę polityczną (rząd). W konsekwencji ocena społeczna działalności władz państwa, a sensu largo państwa wynika nie tylko z tego, jaki program społeczno-gospodarczy został zaoferowany obywatelom, lecz także z tego, w jaki sposób jest on realizowany.

Ta konstatacja wskazuje na potrzebę prowadzenia badań naukowych poświęconych problematyce państwa, przy czym obszary badań mogą stanowić przedmiot zainteresowania badaczy różnych dyscyplin naukowych. Celem badań o charakterze prolegomeny, których wyniki przedstawiono w tym artykule jest określenie kluczowych problemów, jakie dotyczą państwa, jako makrostruktury oraz określenie kierunkowych propozycji jego doskonalenia. W badaniach wykorzystano metody właściwe dla dyscypliny nauk o zarządzaniu i jakości: analizę tekstu, obserwację nieuczestniczącą, wywiad antropologiczny. Badanie realizowane w warunkach pluralizmu epistemologicznego, zgodnie z koncepcją triangulacji metod i danych, umożliwiły zebranie oraz przeanalizowanie materiału badawczego, tworząc podstawę do wnioskowania oraz identyfikowania, zgodnie z zamierzeniem autora, problemów wymagających rozwiązania w następstwie prowadzenia dalszych pogłębionych badań naukowych.

1. Państwo jako makrostruktura

Rozważania na temat państwa i kierunków reform należy poprzedzić analizą pojęć, które nie służą wyłącznie semantyce, ale również praktyce zarządzania. Pojęcie „państwa” występujące w wielu europejskich językach. „Stato” w języku włoskim, „estado” w językach hiszpańskim oraz portugalskim, „état” we francuskim, czy „staat” w języku niemieckim ma swój łaciński

⁴ B.G. Peters, *Administracja publiczna w systemie politycznym*, Wydawnictwo Naukowe Scholar Warszawa 1999, s. 27.

rodowód, odniesienie do warunków i okoliczności. A zatem przyjęcia, że otoczenia kreowało potrzebę bytu państwa.

Taka prosta próba zdefiniowania państwa napotyka jednakże na pewne trudności. Nie istnieje bowiem naukowy konsensus co do najtrafniejszej definicji państwa⁵. W zależności od dyscyplin naukowych teorie kładą nacisk na różne cechy państwa, a definicja państwa jest następstwem przyjętego paradygmatu w zakresie ustroju politycznego. Trafnie zauważają to J. Painter, J. Alex, którzy konkludują, że przyjęcie uniwersalnej definicji państwa jest utrudnione z uwagi na zmienność otoczenia wpływającą na zmianę przyjętych paradygmatów⁶.

Przegląd doktryn polityczno-prawnych uzmysławia, że na przestrzeni minionych stuleci istniało wiele poglądów na temat państwa. Ten stanowił przedmiot zainteresowania chrześcijańskich myślicieli. Wspomnieć należy m.in. o św. Augustynie, który twierdził, że władza pochodzi od Boga, a państwo na ziemi powinno wzorować się na państwie niebieskim, czy św. Tomasz z Akwinu, który zdefiniował pojęcie rządów niesprawiedliwych i przewrotnych⁷. W dalszych rozważaniach dotyczących państwa pominięto w tym artykule teorie państwa opierające się m.in. na koncepcji patriarchalnej, patrymonialnej, solidarystycznej, funkcjonalnej, czy marksistowskiej. Skupiono zaś uwagę na prawnej koncepcji państwa, nawiązującej do założeń G. Jellinka, ujętej w konwencji międzynarodowej z 1933 r. przyjętej w Montevideo⁸. Państwo, zgodnie z art. 1 tej Konwencji, jako podmiot prawa międzynarodowego powinno mieć następujące elementy: stałą lud-

⁵ E. Cudworth, T. Hall, J. McGovern, *The Modern State: Theories and Ideologies, 1 Edition*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2007, s. 1.

⁶ J. Painter, J. Alex, *Political Geography (2nd ed.)*, SAGE Publications Ltd., Londyn 2009, s. 21.

⁷ W.J. Korab-Karpowicz, *Historia filozofii politycznej. Od Tukidydesa do Locke'a*, Wydawnictwo Antyk MD, Kęty 2010.

⁸ *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. Signed at Montevideo, 26 December 1933. Entered into Force, 26 December 1934*, dostępna na stronie: <http://www.taiwandocuments.org/montevideo01.htm> [10.10.2019].

ność, suwerenną władzę, określone terytorium oraz zdolność wchodzenia w stosunki międzynarodowe⁹.

W rozważaniach stanowiących przedmiot tego artykułu państwo pojmowane jest jako wspólnota, co pozwala na wskazanie sprzężenia zwrotnego. Wspólnota oparta na zasadach demokratycznych zaakceptowanych przez większość ludności zamieszkającej terytorium państwa je umacnia, a w interesie państwa powinno leżeć umacnianie tej wspólnoty. Więzy społeczne pojmowane jako ogół stosunków społecznych, instytucji spajających jednostki w grupy i kręgi społeczne zapewniają trwanie tych grup i kręgów, a szerzej wspólnoty. Owe więzi mają zatem charakter integracyjny oraz psychospołeczny. Wspólnota posiadająca świadomość grupową naturalnie dąży do współdziałania, które jest immamentną cechą sprawności działania. W interesie państwa pojmowanego jako wspólnota powinno zatem leżeć umacnianie więzi społecznych, spajanie rodzin tworzących wspólnotę. Nieco na marginesie rozważań, z uwagi na przedmiot badań, należy zauważyć, że znaczenie rodziny jako podstawowej komórki społecznej stanowi od dziesięcioleci podmiot i przedmiot obszernych badań naukowych, w tym także nauki Kościoła¹⁰. Państwo w prowadzonych badaniach, których wyniki przedstawiono w tym artykule, pojmowane jest jako makrostruktura. Pozwala to na uwzględnienie w rozważaniach nad funkcjonowaniem państwa ujęcia systemowego, a to z kolei na wyodrębnienie podsystemów, kluczowych dla istnienia państwa i umacniania wspólnoty.

⁹ Tamże.

¹⁰ Zob. m.in. Jan Paweł II, *Evangelium vitae*, Kraków 1995; Jan Paweł II, *List do rodzin*, Sandomierz 1994; M. L. Radwan, L. Dyczewski, A. Kamińska, A. Stanowski (red.), *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudim et spes*, [w:] *Dokumenty Nauki Społecznej Kościoła, t. I*, Lublin 1996, s. 403-482; J. Aubert, *Jak żyć po chrześcijańsku w XX wieku*, przekł. E. Braun, T. Braun, Warszawa 1986; J. Żukowicz (red.), *Dziecko w nauczaniu Jana Pawła II. Antologia wypowiedzi*, Kraków 1986; F. Adamski, *Małżeństwo i rodzina – analizy socjologiczne*, Lublin 1980; J. Wilk, *Pedagogika rodziny*, Katedra Pedagogiki Rodziny im. Ks. prof. Piotra Poręby Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2016; H. Misztal, *Prawo rodziców do wychowania dzieci według własnych przekonań*, Teka Kom. Praw. OL PAN, 2009, s. 64-75.

Pojęcie państwa pojmowanego jako makrostruktura, jako makroorganizacja może przybierać trzy podstawowe znaczenia: rzeczowe, atrybutowe i czynnościowe. W ujęciu teleologicznym, organizacja to zbiór składników, które, wzajemnie się uzupełniając, przyczyniają się do powodzenia w realizacji zakładanych celów. Definicja ta jest koincydencyjna z pojmowaniem organizacji, m.in. przez znanych polskich prakseologów T. Kotarbińskiego, czy J. Zieleniewskiego¹¹. Organizacja jako całość przyczynia się do powodzenia swych składników, do których należą m.in. ludzie kreujący określone relacje między sobą, tworzący kulturę organizacyjną. Zauważyć jednakże należy, że pomiędzy celami członków organizacji i samą organizacją może wystąpić antynomia¹². Dążąc do poprawy sprawności państwa powinno ono identyfikować przyczyny tej antynomii oraz kierunki jej ograniczania.

Uwzględniając założenia fenomenologii, organizację można poddać analizie ejdetycznej, która pozwala m.in. na zidentyfikowanie apoptozy, a zatem mechanizmu usuwania zużytych lub uszkodzonych składników organizacji, który przebiega naturalnie i jest związany z cyklem starzenia się (niedostosowania organizacji lub jej składników do zmiennego otoczenia) lub jest wymuszony przez partię lub partie sprawujące władzę. Apoptozie może towarzyszyć autofagia, a zatem proces polegający na wykorzystywaniu przez organizację zbędnych lub uszkodzonych elementów. Usunięcie zbędnych składników organizacji może nastąpić w drodze outsourcingu albo dywestycji¹³.

Organizację można rozpatrywać w ujęciu klasycznym, skupiając uwagę na funkcjach (F. Taylor, H. Fayol) lub rolach społecznych (E. Durkheim, M. Weber) albo preferowanym w tym artykule podejściu systemowym

¹¹ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 74; J. Zieleniewski, *Organizacja i zarządzanie*, PWN, Warszawa 1969, s. 265.

¹² F.E. Kast, J.E. Rosenzweig, *Organization and Management: A Systems Approach*, Mc Graw Hill, New York 1970, s. 1201-121; Z. Dobrowolski, *Organizacja i zarządzanie. Zarys problematyki i metod*, Wydawnictwo PWSZ, Sulechów 2008, s. 11.

¹³ Z. Dobrowolski, *Prolegomena epistemologii oraz metodologii kontroli zarządczej*, Monografie i Studia Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017.

(L. Bertalanffy, K.E. Boulding, H. Simon, J.M. March, M. Dalton)¹⁴. Organizacja pojmowana jako system zawiera w sobie określone podsystemy¹⁵:

- podsystem celów i wartości. Państwo oddziałuje na otoczenie i wobec swoich składników,
- podsystem psychospołeczny, tj. motywacja, wartości, postawy, kultura uczestników państwa pojmowanego jako makrostruktura, organizacja, więzi społeczne występujące pomiędzy nimi,
- podsystem struktury, tj. zasady podziału zadań, uprawnień, informacji, odpowiedzialności w państwie,
- podsystem zarządzania, który obejmuje mechanizmy koordynacji, mechanizmy podejmowania decyzji,
- podsystem techniczny, tj. stosowane w państwie, jako organizacji technologie, umiejętności (*know-how*), urządzenia, budynki.

Podejście systemowe do problematyki zarządzania państwem jako makrostrukturą pozwala na zwrócenie uwagi na koncepcję synergii. W znaczeniu organizacyjnym synergia oznacza, iż poszczególne działy organizacyjne współpracują ze sobą i oddziałując na siebie, stają się wydajniejsze niż gdyby każdy z nich działał w odosobnieniu¹⁶. Występowanie efektu synergii jako następstwa współdziałania nie jest aksjomatem. W sytuacji braku relacji pomiędzy ludźmi sprzyjających tworzeniu wspólnoty, zespoły ludzkie składające się nawet z wysoko wykwalifikowanych pracowników mogą osiągać gorsze wyniki niż każdy z nich osobna (*Apollo Syndrome*)¹⁷. Należy to uwzględnić w reformowaniu państwa, przy założeniu sprzężenia pomiędzy państwem a wspólnotą.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże; A.K. Koźmiński, W. Piotrowski W. (red.), *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, PWN, Warszawa 2000, s. 30; H.J. Leavitt, *Applied Organizational Change in Industry: Structural and Humanistic Approaches* [w:] J.G. March (red.), *Handbook of Organizations*, Rand McNally and Co., Chicago 1965.

¹⁶ J.A.F. Stoner, Ch. Wankel, *Kierowanie*, PWE, Warszawa 1992, s. 65.

¹⁷ Dostępne na stronie: https://mfiles.pl/pl/index.php/Efekt_synergii [dostęp: 31.08.2016].

Państwo jako makrostrukturę powinno się postrzegać poprzez pryzmat epistemologii, a zatem odniesienia się do sposobu poznawania świata i ontologii – podmiotów poznania. Pozwala to na wyróżnienie kilku perspektyw analizy państwa. W podejściu symboliczno-interpretującym, organizację można rozpatrywać poprzez pryzmat teorii ustanowienia K.E. Weicka i społecznej konstrukcji rzeczywistości P. Bergera i T. Luckmanna. Państwo, jako makroorganizacja funkcjonująca w otoczeniu kreuje sytuacje, na które reaguje. Podejmując działania, ludzie wykluczają przypadkowość zmiennych wpływających na te działania, ale tworzą pewne ograniczenia, a właściwie sieć ograniczeń i zależności. Przyjmując stanowisko konstrukcjonizmu społecznego, odnotować należy, iż kategorie języka społecznego używane w celu poznawania organizacji nie są prawdziwe, czy naturalne w obiektywnym znaczeniu. Są wytworem przekonań określonej grupy społecznej. A zatem rzeczywistość nie jest obiektywna tylko obiektywizowana. Biorąc pod uwagę fakt, iż to ludzie tworzą aparat pojęciowy, należy skupić się na poszukiwaniu i analizie znaczeń, by właściwie rozwiązać problem zarządzania¹⁸. W podejściu postmodernistycznym krytyce podlega uwielbienie dla propagowanej w podejściu modernistycznym racjonalności i pogląd o możliwości opracowania jednolitej teorii dotyczącej organizacji. Wiedza jest nie tylko fragmentaryczna, ale i subiektywna, a zatem nie jest możliwe wyjaśnienie wszystkiego, co otacza organizację, jak i wyjaśnienie, czym jest pojedyncza organizacja, a tym bardziej makrostruktura - państwo. Należy zatem przeprowadzić dekonstrukcję, czyli sprowadzić argumenty do ich fundamentalnych założeń, następnie przeczyć tym założeniom i analizować, jakie są tego konsekwencje. Takie podejście pozwala na odrzucenie w drodze autorefleksji krępujących schematów myślowych i krytyczne zdystansowanie się do własnych, społecznie i kulturowo zdeterminowanych sposobów patrzenia na świat. Z kolei z punktu widzenia paradygmatu radykalnego

¹⁸ Z. Dobrowolski, *Prolegomena epistemologii oraz metodologii kontroli zarządczej*, Monografie i Studia Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017; M.J. Hatch, *Teoria organizacji*, PWN, Warszawa 2002, s. 55-66.

strukturalizmu organizacja to twór służący utrwaleniu dominacji określonych grup ludzi nad innymi¹⁹.

W świetle dotychczasowych rozważań można sformułować uogólnienie, iż poszukiwanie ogólnych praw, dokonywanie pomiarów określonej działalności państwa – makrostruktury skłania do przyjęcia koncepcji modernistycznej. Analiza znaczeń, interpretacji skłania ku przyjęciu postawy subiektywistycznej w epistemologii. Wszelkie poznanie odbywa się za pośrednictwem doświadczenia osobistego badacza, dodatkowo będącego pod wpływem kontekstu kulturowego i społecznego²⁰.

Choć powyższe rozważania wydają się być głęboko osadzone w teorii, to są przydatne dla badaczy życia publicznego, a w szczególności funkcjonowania państwa. Refleksja epistemologiczna sprzyja uporządkowaniu podejścia badawczego, ustaleniu przedmiotu, jak też preferowanych metod prowadzenia badań. W ujęciu paradygmatu neopozytywistyczno-funkcjonalistyczno-systemowego procesy zachodzące w państwie – makroorganizacji mają charakter przyczynowo-skutkowy, poddają się predykcji i weryfikacji. Jednakże takie podejście zakłada statyczny charakter rzeczywistości i racjonalność działania. Tymczasem w praktyce, partykularne, sprzeczne interesy mogą brać górę nad racjonalnym, z punktu widzenia państwa - makroorganizacji, postępowaniem, wynikającym na przykład z przepisów prawa. W paradygmacie interpretatywno-symbolicznym odchodzi się od przyczynowo-skutkowego założenia oraz zakłada się zaangażowanie każdego, kto analizuje działalność organizacji. To, co dzieje się wewnątrz organizacji publicznej, jest wynikiem relacji, osiąganego konsensusu, który nie ma charakteru bezwzględego. Na przykład sympatie, antypatie między członkami partii politycznej sprawującej władzę należy analizować równie dogłębnie jak zakres zadań państwa określonych przepisami prawa. Organizacja z punktu widzenia paradygmatu radykalnego strukturalizmu, innymi słowy nurtu krytycznego, jest powiązana z mechanizmem władzy, nierówności społecznej, a jej struktura służy do sformalizowania relacji

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

opartych na dominacji²¹. Uwzględniając powyższe paradygmaty, jak też cel badań państwa – makrostruktury, przyjęto w badaniach strategię pluralizmu epistemologicznego. Oznacza to gotowość nieortodoksyjnej integracji metod badawczych zaczerpniętych z różnych paradygmatów²².

2. Państwo – makrostruktura. Wyzwania otoczenia. Kierunki reform

W 1989 roku w Polsce dokonano eksperymentu, którego nikt wcześniej nie przeprowadził. Podjęto próbę przekształcenia państwa – jego struktur oraz gospodarki z państwa opresyjnego, opartego na absurdalnych zasadach ekonomicznych, do państwa, które miało opierać się na zasadach demokracji parlamentarnej, solidarności społecznej oraz wolnego rynku. Szybko jednakże okazało się, że m.in. byli prominentni działacze PRL zaczęli się uwłaszczać na majątku państwa. Ten okres transformacji politycznej i gospodarczej po upadku bloku wschodniego określono terminem „postkomunizmu”, podkreślając współlistnieje dwóch na pozór sprzecznych systemów, prowadzących m.in. do sprawowania władzy przez nomenklaturę, a jednocześnie budowy gospodarki kapitalistycznej²³. Początek lat 90. XX wieku to koncepcja niskich płac. Twierdzono, że Polska może być konkurencyjna jedynie dzięki niskim wynagrodzeniom. Twierdzono, że jest to potrzebny etap w procesie akumulacji kapitału. W tej koncepcji można odnaleźć nie tylko reminiscencje ortodoksyjnego fiskalizmu, ale nawet poglądów osiemnastowiecznego ekonomisty Davida Ricardo. Pojawiły się również niekorzystne dla Polski koncepcje liberalne – państwa „nocnego stróża” z ograniczoną

²¹ Z. Dobrowolski, *Prolegomena epistemologii oraz metodologii kontroli zarządczej*, Monografie i Studia Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017; Ł. Sułkowski, *Paradygmaty i teorie w naukach o zarządzaniu* [w:] W. Czakon (red.), *Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu*, Wyd. II, Oficyna Wydawnicza a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013.

²² Ł. Sułkowski, *Paradygmaty i teorie w naukach o zarządzaniu*, op. cit., s. 41, 278-283.

²³ J. Staniszkis, *Postkomunizm. Próba opisu*, „Słowo/Obraz Terytoria”, Gdańsk 2001.

armią. Ówczesne założenia stabilności polityczno-ekonomicznej Europy, braku zagrożeń ze strony Rosji ze współczesnej perspektywy nie znajdują uzasadnienia. Agresja Rosji na Ukrainę obnażyła słabość koncepcji wiary w sojusze i umowy międzynarodowe. Taka naiwna wiara zakończyła się dla Polski dramatycznie w 1939 roku.

Zmianom polityczno-gospodarczym towarzyszyła zmiana społeczna. Nastąpiło w sposób gwałtowny zróżnicowanie ekonomiczne wspólnoty. Powstały grupy osób bardzo bogatych, a jednocześnie w następstwie upadku licznych przedsiębiorstw państwowych, państwowych gospodarstw rolnych, spółdzielni pojawiło się zjawisko biedy i wykluczenia społecznego. Owemu zróżnicowaniu towarzyszyła stygmatyzacja określonych grup społecznych, w szczególności domagających się rzetelności życia publicznego. Nazywano ich pogardliwie oszołomami i moherami.

Tzw. odblokowanie historii zdeformowanej w okresie funkcjonowania PRL prowadziło niekiedy do skrajności, nazwanych w dyskursie politycznym „pedagogiką wstydu”²⁴. W 2016 r. zaczęły następować zmiany związane z dojściem do władzy nowej koalicji. Zmiany te określono „przywracaniem wspólnoty” lub przywracaniem jej godności”. Zaczęto reformować polskie szkolnictwo. Jednakże reformy służące wprowadzaniu do polskich szkół prawdy historycznej wydają się być niedokończone. Należy m.in. uwypuklać rolę polskich badaczy, inżynierów, odkrywców w rozwoju społeczno-gospodarczym nie tylko Polski, ale także innych krajów. Należy rzetelnie przedstawić rolę polskiego Kościoła katolickiego w kreowaniu polskiej tożsamości narodowej, tak istotnej w okresie rozbiorów i w czasach totalitarnych. Działania w tym zakresie powinny przybrać postać państwowej polityki historycznej, a zatem zorganizowanego i finansowego przez państwo kształtowania świadomości historycznej oraz wzmocnienia publicznego dyskursu o przeszłości. Notabene, rodowodu pojęcia polityki historycznej należy poszukiwać w Niemczech (niem. *Geschichtspolitik*). Narzędziami

²⁴ J. Parysek, *Metafory i neologizmy współczesnego języka nauk społecznych i ekonomicznych*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” nr 3, Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznań 2017, s. 181.

polityki historycznej muszą być finansowane przez państwo: badania naukowe, programy w zakresie edukacji i wychowania, wyspecjalizowane instytucje kultury (muzea, izby pamięci, instytuty), organizacja czasu oraz topografia pamięci, jak też wykorzystanie mediów masowych²⁵. Trzeba zatem stworzyć polską narrację historyczną finansowaną ze środków publicznych. To kreowanie społecznych przekonań jest niezbędne, aby zapewnić ład instytucjonalny, o którym mowa w Nowej Ekonomii Instytucjonalnej. Zgodność instytucji formalnych i nieformalnych jest warunkiem sine qua non powodzenia wielu programów, w tym w następstwie obniżenia kosztów transakcyjnych²⁶.

Przywracaniu godności polskiej wspólnoty, w szczególności polskim rodzinom poświęcono wiele uwagi. Temu celowi służą m.in. środki z tzw. „programu 500 +”, którymi objęto ponad 2 mln rodzin, programu „Maluch +” zakładającego rozwój instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat trzech w postaci żłobków, klubów dziecięcych i opiekunów dziennych, programy: „Dobry start”, „Mama 4 +”, czy programy skierowane do seniorów, na przykład „Emerytura +”, dzięki któremu dotychczas ponad 9,8 mln osób otrzymało dodatkowo 1.100 zł brutto. Łącznie na ten cel wydatkowano 10,8 mld zł. Pomimo bezprecedensowych transferów środków finansowych do polskiego społeczeństwa, zjawisko ubóstwa nadal istnieje. Według Głównego Urzędu Statystycznego „w 2018 r. odnotowano zahamowanie tendencji spadkowej zasięgu ubóstwa ekonomicznego szacowanego w oparciu o wydatki gospodarstw domowych. W porównaniu z 2017 r. wzrósł zasięg ubóstwa skrajnego (z ok. 4% osób do ok. 5% osób) oraz relatywnego (z ok. 13% osób do ok. 14% osób). Wzrost ubóstwa dotyczył w większym stopniu mieszkańców wsi niż miast. Znacząco zwiększyło się

²⁵ J. Rydel, *Polityka historyczna w Republice Federalnej Niemiec. Zaszłości, Idee, Praktyka*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2011.

²⁶ J. Wilkin, *Institutional equilibrium. What is about and what is the role in the economy?*, „Ekonomia”, nr 3, 2011; S. Rudolf (red.), *Nowa ekonomia instytucjonalna wobec współczesnych problemów gospodarczych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, Kielce 2014.

ubóstwo wśród gospodarstw domowych utrzymujących się głównie ze świadczeń społecznych (innych niż emerytury i renty). Odnotowano także wzrost zasięgu ubóstwa wśród gospodarstw domowych z dziećmi²⁷. W sytuacji braku nieograniczonych środków finansowych na cele społeczne należy usprawnić system pomocy społecznej tak, aby owe ubóstwo znacząco ograniczyć, a w późniejszym okresie wyeliminować. Owe usprawnienie powinno m.in. obejmować instytucje pracowników socjalnych. Bardzo dokładne zwymiarowanie rzeczywistych potrzeb społecznych służy racjonalnemu wydatkowaniu ograniczonych środków publicznych.

Program „500 +” w założeniu ma służyć zwiększeniu dzietności polskich rodzin. Jego efektem jest oczywiście pobudzenie konsumpcji wpływającej na produkt krajowy brutto. Jednakże ani program „500 +”, czy „Maluch +” nie przyniosą zakładanych rezultatów, jeśli nie zmieni się postrzeganie rodziny i rodzicielstwa w społeczeństwie. Media publiczne powinny promować rodziny i rodzicielstwo. Rodzicielstwo to nie tylko radość dnia codziennego, ale także wyrzeczenia i trud. Promowanie wyłącznie lub głównie hedonizmu nie sprzyja kreowaniu pozytywnego wizerunku rodzin i rodzicielstwa. Państwo w posiadaniu, którego są media publiczne musi kształtować właściwe postawy społeczne ukierunkowane na pozytywne postrzeganie rodzicielstwa i rodziny, pracowitości, uczciwości.

Pojawiająca się w przestrzeni publicznej koncepcja zwiększenia płacy minimalnej do kwoty 4 tys. zł jest odpowiedzią na wyzwania płynące z umiejscowienia Polski w Unii Europejskiej, a zatem położenia obok państw w znaczącej części najbardziej rozwiniętych gospodarczo na świecie oraz krajów zapewniających wysoki poziom życia. Emigracja Polaków jest faktem wynikającym z globalizacji. Tego nie da się zatrzymać. Skutkiem niedostosowania wysokości wynagrodzeń do oczekiwań Polaków w warunkach swobody przemieszczania się może być pogłębiający się deficyt rąk do

²⁷ Główny Urząd Statystyczny, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 roku*, dostępne na stronie: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2018-roku,14,6.html> [10.10.2019].

pracy w Polsce. Dotyczyć to będzie tych obszarów gospodarki, w których ludzka siła robocza nie będzie w najbliższym okresie zastępowana przez sztuczną inteligencję i automatyzację procesów produkcji i świadczenia usług. Zwiększenie wynagrodzeń staje się zatem koniecznością, choć proces ten musi być rozłożony w czasie, dając pracodawcom czas na wprowadzenie odpowiednich rozwiązań zwiększających ich konkurencyjność w inny sposób niż dotychczas, tj. z powodu niskich kosztów pracy.

Zjawisko swobodnego przepływu kapitału i ludzi z jednej strony ułatwia rozwój gospodarczy. Z drugiej zaś generuje liczne zagrożenia dla państwa i społeczeństwa zamieszkującego terytorium państwa. Jednym z takich zagrożeń jest ułatwienie rozszerzania się patologii organizacyjnych, w szczególności zjawiska prania pieniędzy destabilizującego systemy walutowe państw, katalizującego terroryzm, korupcję i oszustwa²⁸. Stanowi to wyzwanie dla współczesnego państwa. Rozwiązaniem jest wprowadzenie mechanizmów monitorujących bezpieczeństwo wewnętrzne. Zagrożeniem implementacji takich rozwiązań jest pokusa wykorzystania skutecznych narzędzi, zwłaszcza elektronicznego monitoringu bezpieczeństwa wewnętrznego w sposób niedemokratyczny.

Postęp techniczny w opiece zdrowotnej wpływa na oczekiwania społeczne, a te z kolei przybierają postać presji w zakresie większego finansowania opieki zdrowotnej. Ten mechanizm zwiększania się wydatków publicznych jest dobrze znany w teorii i praktyce finansów publicznych w postaci prawa A. Wagnera²⁹. Zwiększanie wydatków w tym obszarze funkcjonowania państwa jest zatem nieuniknione. Nie oznacza to jednak, że ma być nieracjonalne. System opieki zdrowotnej wymaga usprawnienia. Należy wprowadzić mechanizmy kontrolne zapewniające racjonalne wykorzystywanie publicznego sprzętu medycznego, w tym w zakresie wykorzystywania sprzętu publicznego w ramach prywatnych praktyk lekarskich, mechanizmy zapo-

²⁸ Z. Dobrowolski, *Combating Corruption and Other Organizational Pathologies*, Peter Lang GmbH, Frankfurt Am Main 2017.

²⁹ S. Owsiak *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2006.

biegające odwróconemu łańcuchowi dystrybucji leków. Badań naukowych i praktycznych rozwiązań wymaga system walidacji świadczeń zdrowotnych. System ten musi być skuteczny. Należy również podjąć dyskusję nad dotychczasową koncepcją bezpłatnego kształcenia przyszłych lekarzy i pielęgniarek w warunkach niedoboru personelu medycznego spowodowanego emigracją lekarzy. W końcu należy wprowadzić mechanizmy służące profesjonalizacji zarządzania szpitalami publicznymi. Państwo powinno mieć środki finansowe na stosowanie najlepszych leków w procesie leczenia pacjentów. Nie może natomiast wydatkować środków w sposób niecelowy i niegospodarny.

Przywracanie godności wspólnoty odbywa się na wielu płaszczyznach. Na przykład na płaszczynie regionalnej. Służy temu poddawana krytyce przez niektóre środowiska koncepcja odbudowy lokalnych połączeń autobusowych. Sprawny przepływ ludzi, towarów, usług jest niezbędny dla równomiernego rozwoju państwa, tak jak równomierny rozwój regionów, a zatem nie tylko dużych polskich miast, ale także mniejszych miejscowości. Reformy infrastrukturalne muszą być kontynuowane, gdyż zapóźnienia w tym zakresie powstałe w minionych dziesięcioleciach są nadal znaczące. Trasy szybkiego ruchu, obwodnice, połączenia kolejowe i lotnicze są niezbędne. Trzeba jednakże wprowadzić skuteczne rozwiązania instytucjonalne chroniące podwykonawców przez przypadkami nieuczciwych wykonawców robót lub usług. Nie może być tak, że polskie firmy – polscy podwykonawcy bankrutują przy budowie polskich autostrad i dróg ekspresowych.

Polska jako państwo, polska gospodarka musi być konkurencyjna nie tylko siłą innowacyjnych rozwiązań. Rozwój gospodarki, a przez to państw i społeczeństw, zależy obecnie w znacznym zakresie od sposobu zarządzania. Społeczeństwa, które potrafiły skutecznie wykorzystać teorię zarządzania w organizowaniu procesów gospodarczych i w administrowaniu państwem, osiągnęły postęp gospodarczy, zamożność i wysoką jakość życia. Sprawdziły się twierdzenia P. Druckera, którym w ubiegłym stuleciu przypisał zarządzaniu największą siłę sprawczą w tworzeniu sukcesu³⁰.

³⁰ Z. Dobrowolski, *Organizacja i zarządzanie. Zarys problematyki i metod*, Wydawnictwo PWSZ, Sulechów 2008.

W dobie globalizacji i nierównej konkurencji wynikającej ze stosowania na świecie odmiennych rozwiązań w zakresie wysokości wynagrodzeń, finansowania polityki społecznej, konkurowanie niskimi cenami towarów i usług w długim okresie jest skazane na niepowodzenie. Niemożliwe jest utrzymanie wysokiego poziomu życia przy równoczesnej konkurencji globalnej realizowanej w warunkach braku jednolitych zasad konkurencji. Zatem jedynym rozwiązaniem jest przestawienie polskiej gospodarki na innowacyjność przy bardzo aktywnej roli państwa.

Trzeba rozwijać polski ekosystem innowacji, w której rozwiązania prawne, organizacyjne, gospodarcze wspierają innowacje, a jednocześnie są przez te innowacje doskonałe. Mapowanie globalnych nisz rynkowych powinno ułatwiać budowanie strategii innowacyjnego rozwoju gospodarki. Wykorzystywanie narzędzi w ramach e-commerce powinno ułatwiać wymianę handlową zarówno na rynku wewnętrznym, jak i rynkach zewnętrznych. E-commerce musi być wykorzystany w celu pobudzenia lokalnych inicjatyw gospodarczych, a jednocześnie uszczelniać system podatkowy oraz zapewnienia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego.

Innowacyjność wiąże się m.in. z tworzeniem podmiotów typu start-up. W tym obszarze powinny być ułatwienia m.in. dla niepublicznych podmiotów. Kryteria wspierania start-up rozwiązaniami instytucjonalnymi powinny być dwa – możliwość rozwoju innowacyjnych produktów, usług oraz etyczne postępowanie.

Aktywna polityka społeczna i gospodarcza państwa powinna brać pod uwagę wymogi finansów publicznych. Działania muszą zmierzać do redukcji wielkości długu publicznego. Te dwa kierunki na pozór sprzeczne są do pogodzenia w sytuacji zwiększania sprawności pozyskiwania dochodów budżetowych. Obok systemów prawno-organizacyjnych sprzyjających sprawności poboru podatków równie ważne jest nieustanne kształtowanie odpowiednich postaw społecznych. Innymi słowy, promowanie uczciwości podatkowej, piętnowanie oszustw, nadużyć podatkowych, nie tylko jako przypadków

naruszenia prawa, ale szerzej oszukiwania wspólnoty. Uczciwość podatkowa powinna być przejawem patriotyzmu. Jednocześnie biorąc pod uwagę wyniki badań wskazujących na relację pomiędzy gotowością do płacenia podatków a prawidłowością funkcjonowania państwa należy zapewnić rozwiązania służące rozliczalności i transparentności decydentów publicznych. Sprawny system kontroli państwowej i inspekcji powinien przeciwdziałać przypadkom niegospodarności, czy wręcz marnotrawstwa środków publicznych. Osoby piastujące stanowiska publiczne, w szczególności najwyższe stanowiska, powinny mieć nieposzlakowaną opinię.

Powyzsze skłania do refleksji o potrzebie przywrócenia lub wzmocnienia w administracji publicznej etosu służby opartej na chrześcijańskiej etyce oraz profesjonalizacji kadr, w szczególności w kierunku zarządzania publicznego. Profesjonalizacji kadr, na przykład samorządowych, powinna sprzyjać instytucja aplikacji samorządowej, którą powinni ukończyć ci wszyscy, którzy chcą być pracownikami samorządowymi. Warto podjąć, biorąc pod uwagę zakres zadań realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego, dyskusję nad utworzeniem Krajowej Szkoły Administracji Samorządowej. W szkole tej humanistyczne wartości zarządzania powinny odgrywać tak samo ważną rolę, jak walory sprawności działania takie m.in., jak skuteczność czy efektywność.

Zakończenie

Badania nad funkcjonowaniem państwa jako makrostruktury pozwoliły na wyodrębnienie obszarów wymagających dalszych reform. Kontynuacja zmian jest nieuchronna. Wynika z funkcjonowania państwa – makrostruktury w otoczeniu podlegającym przemianom. W debacie o kierunkach zmian makrostruktury nie może zabraknąć dyskusji i programów poprawy funkcjonowania państwa nakierowanych na profesjonalizację kadr zarządzających, wprowadzenia instytucjonalnych rozwiązań w zakresie aplikacji

samorządowej, zwrócenia uwagi na potrzebę przywrócenia, wzmocnienia w działalności państwa podstawowych wartości: rzetelności, rozliczalności i jawności, wzmocnienia systemu kontroli państwowej i inspekcji.

Badania nie miały na celu tworzenie nowego paradygmatu, lecz wskazanie na główne kierunki doskonalenia państwa i jego instytucji, tak aby stało się ono pomocnym inicjatorem, uczestnikiem i gwarantem rzetelności w gospodarce.

Bibliografia

- Adamski F., *Matżeństwo i rodzina – analizy socjologiczne*, Lublin 1980.
- Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego Wrocław 1997.
- Aubert J., *Jak żyć po chrześcijańsku w XX wieku*, przekł. E. Braun, T. Braun, Warszawa 1986.
- Cudworth E., Hall T., McGovern J., *The Modern State: Theories and Ideologies, 1 Edition*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2007.
- Dobrowolski Z., *Organizacja i zarządzanie. Zarys problematyki i metod*, Wydawnictwo PWSZ, Sulechów 2008.
- Dobrowolski Z., *Prolegomena epistemologii oraz metodologii kontroli zarządczej*, Monografie i Studia Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017.
- Dobrowolski Z., *Combating Corruption and Other Organizational Pathologies*, Peter Lang GmbH, Frankfurt Am Main 2017.
- Dobrowolski Z., Kościelniak J., *Kontrola publiczna. Ciągłość i zmiana*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2019.
- Główny Urząd Statystyczny, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 roku*, dostępne na stronie: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2018-roku,14,6.html>.
- Hatch M.J., *Teoria organizacji*, PWN, Warszawa 2002.
https://mfiles.pl/pl/index.php/Efekt_synergii.
- Jan Paweł II, *Evangelium vitae*, Kraków 1995.
- Jan Paweł II, *List do rodzin*, Sandomierz 1994.
- Kast F.E., Rosenzweig J.E., *Organization and Management: A Systems Approach*, Mc Graw Hill, New York 1970.

- Korab-Karpowicz W.J., *Historia filozofii politycznej. Od Tukidydesa do Locke'a*, Wydawnictwo Antyk MD, Kęty 2010.
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975.
- Koźmiński A.K., Piotrowski W. (red.), *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, PWN, Warszawa 2000.
- Leavitt H.J., *Applied Organizational Change in Industry: Structural and Humanistic Approaches* [w:] J.G. March (red.), *Handbook of Organizations*, Rand McNally and Co., Chicago 1965.
- Misztal H., *Prawo rodziców do wychowania dzieci według własnych przekonań*, Teka Kom. Praw. OL PAN, 2009.
- Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. Signed at Montevideo, 26 December 1933. Entered into Force, 26 December 1934*, dostępna na stronie: <http://www.taiwandocuments.org/montevideo01.htm> [dostęp: 10.10.2019].
- Owsiak S., *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2006.
- Painter J., Alex J., *Political Geography (2nd ed.)*, SAGE Publications Ltd., Londyn 2009.
- Parysek J., *Metafory i neologizmy współczesnego języka nauk społecznych i ekonomicznych*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” nr 3, Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznań 2017.
- Peters B.G., *Administracja publiczna w systemie politycznym*, Wydawnictwo Naukowe Scholar Warszawa 1999.
- Radwan M.L., Dyczewski L., Kamińska A., Stanowski A. (red.), *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudim et spes*, [w:] *Dokumenty Nauki Społecznej Kościoła, t. I*, Lublin 1996.
- Rudolf S. (red.), *Nowa ekonomia instytucjonalna wobec współczesnych problemów gospodarczych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, Kielce 2014.
- Rydel J., *Polityka historyczna w Republice Federalnej Niemiec. Zaszłości, Idee, Praktyka*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2011
- Staniszczak J., *Postkomunizm. Próba opisu*, „Słowo/Obraz Terytoria”, Gdańsk 2001.
- Stoner J.A.F., Ch. Wankel Ch., *Kierowanie*, PWE, Warszawa 1992.
- Sułkowski Ł., *Paradygmaty i teorie w naukach o zarządzaniu* [w:] W. Czakon (red.), *Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu, Wyd. II*, Oficyna Wydawnicza a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013.
- Tanzi V., Schuknecht L., *Public Spending In the 20th Century*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- Wilk J., *Pedagogika rodziny*, Katedra Pedagogiki Rodziny im. Ks. prof. Piotra Poręby Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2016.

Wilkin J., *Institutional equilibrium. What is about and what is the role in the economy?*, „Ekonomia”, nr 3, 2011.

Zieleniewski J., *Organizacja i zarządzanie*, PWN, Warszawa 1969.

Żukowicz J. (red.), *Dziecko w nauczaniu Jana Pawła II. Antologia wypowiedzi*, Kraków 1986.

THE STATE AS A MACROSTRUCTURE. CHALLENGES. DIRECTIONS OF REFORMS

Summary

In a turbulent environment whose transformations are difficult to predict, the role of the State as a macrostructure increases. Nowadays, no one questions the role of the state in the economy and no one postulates a return to the liberal concept of the State as the „night watchman”. The unquestioned influence of the State on the economy and society requires conducting in-depth analysis of the mechanisms of its functioning. This is the purpose of the research whose results regarding challenges and directions for improving the State are presented in this article. The research was conducted using methods appropriate to the discipline of management and quality sciences under epistemological pluralism.

Keywords: Key words: State, system, management, efficiency

FELIKS GRĄDALSKI

BEZPIECZEŃSTWO I STABILNOŚĆ – WYZWANIA WSPÓŁCZESNOŚCI I PRZYSZŁOŚCI

Streszczenie

Artykuł odnosi się do dwóch kluczowych zagadnień warunkujących funkcjonowanie systemów społeczno-gospodarczych – bezpieczeństwa systemu i źródeł jego stabilności. Bezpieczeństwo postrzegane jest jako podstawowe dobro publiczne. Współcześnie posiada ono wiele wymiarów, począwszy od bezpieczeństwa militarnego i ekonomicznego a skończywszy na zdrowotnym i środowiskowym. Skoro bezpieczeństwo jest dobrem publicznym, to w centrum rozważań musi stanąć problem finansowania zadań związanych zapewnieniem szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

Jeśli zaś chodzi o problem stabilności, to jest on postrzegany w perspektywie równowagi dynamicznej. Zwraca się szczególną uwagę na ekonomiczno-finansowe fundamenty stabilnego rozwoju, które tworzy instytucja Narodowego Banku Polskiego oraz odpowiednia polityka pieniężna. Nie bez znaczenia jest także polityka gospodarowania rezerwami dewizowymi (w tym złota) oraz wykorzystywanie atutów własnej, narodowej waluty.

Przedmiotem artykułu są krótkie refleksje nad dwoma ważnymi pojęciami, a mianowicie: bezpieczeństwem i stabilnością. Bezpieczeństwo i stabilność analizowane będą ze ściśle określonej perspektywy. Mianowicie bezpieczeństwo

* Feliks Grądalski – dr hab., prof. SGH
Katedra Ekonomii Stosowanej SGH
Narodowy Bank Polski

chęć widzieć jako dobro publiczne, i jeśli tak, to staje się ono problemem ekonomicznym. Natomiast stabilność chcę widzieć w kontekście polityki państwa, której celem jest ograniczanie negatywnych skutków tzw. szoków zewnętrznych. Przedmiotem artykułu są krótkie refleksje nad dwoma ważnymi pojęciami, a mianowicie: bezpieczeństwem i stabilnością. Bezpieczeństwo i stabilność analizowane będą ze ściśle określonej perspektywy. Mianowicie bezpieczeństwo chcę widzieć jako dobro publiczne, i jeśli tak, to staje się ono problemem ekonomicznym. Natomiast stabilność chcę widzieć w kontekście polityki państwa, której celem jest ograniczanie negatywnych skutków tzw. szoków zewnętrznych.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, stabilność systemu społeczno-gospodarczego, struktura systemu podatkowego, polityka pieniężna, rezerwy dewizowe.

Bezpieczeństwo

Bezpieczeństwo – to od wieków najważniejsze **dobro publiczne**, a zapewnienie bezpieczeństwa stanowiło i stanowi najwyższej rangi powinność każdego państwa niezależnie od jego instytucjonalnej formy i okresu historycznego. W przeszłości bezpieczeństwo było utożsamiane przede wszystkim z jego militarnym wymiarem, którego głównym celem była obrona ludności i terytorium przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Współcześnie o bezpieczeństwie mówimy szerzej i w wielu innych aspektach takich jak: bezpieczeństwo ekonomiczne, energetyczne, żywnościowe, ekologiczne, zdrowotne, a ostatnio coraz częściej mówi się o cyberbezpieczeństwie. Warto w tym kontekście sięgnąć do historii myśli ekonomicznej.

Adam Smith (1723-1790) w swoim dziele z 1776 roku pt. „*Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*” wiele miejsca poświęcił powinnościom państwa względem obywateli. Powinności te, to podstawowe **dobra publiczne**, które państwo musi zapewnić, aby życie społeczne i gospodarcze mogło się w ogóle rozwijać. A. Smith wymienia pięć takich dóbr (współcześnie oferta dóbr publicznych jest znacznie bogatsza):

1. Ochrona życia;
2. Bezpieczeństwo zewnętrzne;
3. Bezpieczeństwo wewnętrzne;
4. Ochrona własności;
5. Ochrona kontraktów, czyli sprawiedliwe sądy.

Jeśli bezpieczeństwo jest tak ważnym dobrem publicznym, to na tym tle muszą zrodzić się pytania dotyczące co najmniej dwóch kwestii:

- po pierwsze, źródła sfinansowania tego dobra, czyli **jest to pytanie o strukturę systemu podatkowego**,
- po drugie, pytanie o **legitymizację, czyli uzasadnienie opodatkowania**.

Odpowiedzi na tak postawione pytania stanowią ważne wyzwania dla polityki gospodarczej, głównie dla polityki fiskalnej.

Struktura systemu podatkowego – to struktura podstaw i taryf opodatkowania. Spójrzmy na problem struktury systemu podatkowego i jego legitymizację przez historyczny kontekst czasów Adama Smitha. Bezpieczeństwo w katalogu Smitha jest ściśle związane z ochroną własności. Bezpieczeństwem i tym samym ochroną własności są bowiem najbardziej zainteresowani bogaci. Biedni nie mają co chronić, bo niewiele posiadają. Stąd wywodzi się argumentacja na rzecz progresywnego opodatkowania wysokich dochodów w warunkach dużych rozpiętości dochodowych. W XVIII i XIX wieku mieliśmy w zasadzie do czynienia z biegunową stratyfikacją społeczną i tym samym koncentracją bogactwa po jednej stronie i koncentracją ubóstwa po drugiej stronie rozkładu dochodów. W środku była pusta przestrzeń, która z czasem zostanie wypełniona przez klasę średnią.

W sprawie rozłożenia ciężarów opodatkowania można przytaczać wiele cytatów z klasyków ekonomii. Oto niektóre z nich:

Wiliam Petty (1623-1687): *„Ludzie winni przyczyniać się do pokrycia wydatków publicznych tylko w tej mierze, w jakiej mają oni udział i zaintere-*

sowanie w zachowaniu pokoju publicznego; to znaczy odpowiednio do swego majątku czy też bogactwa”¹.

Adam Smith (1723-1790): „Jeżeli władza państwowa jest ustanowiona dlatego, by zabezpieczała własność, to w rzeczywistości jest ona ustanowiona dla obrony bogatych przed biednymi, to jest tych, którzy posiadają jakąś własność, przed tymi, którzy jej nie posiadają”².

Jean Charles Sismondi (1773-1842): „(...) Jest więc całkowicie sprawiedliwe, że bogaty przyczynia się finansowo nie tylko proporcjonalnie do swego majątku, lecz w wyższym jeszcze stopniu do utrzymania porządku, który jest dla niego tak korzystny. Tak samo zresztą odpowiada sprawiedliwości zabieranie raczej z nadmiaru jego dóbr, niż z tego co niezbędne dla biednego. (...) Kapitałiści muszą brać udział w stosunkowo wyższym opodatkowaniu dla utrzymania rządu, któremu zawdzięczają wprost swe istnienie. (...) Podatki konsumpcyjne zwiększają się w stosunku do dochodów proporcjonalnie w miarę schodzenia ku klasom biedniejszym i tym samym najbardziej obciążona podatkami ze wszystkich klas społecznych jest najniezwyklejsza klasa robotników manufaktur, których wydatki idą prawie wyłącznie na zakup artykułów spożywczych sprowadzanych z miast; klasa ta nie unika podatku konsumpcyjnego od żadnej części swego dochodu”³.

Z przytoczonego kontekstu historycznego wynika bardziej ogólne przesłanie. A mianowicie takie, że struktura systemu podatkowego musi odpowiadać sytuacji społeczno-gospodarczej danego kraju w określonym miejscu i czasie historycznym. Nie inaczej jest i dzisiaj. System podatkowy musi być „szyty”, jak garnitur, na miarę warunków, poziomu rozwoju i strategicznych celów danego kraju. Musi także brać pod uwagę uwarunkowania demograficzne, rozkład dochodów i sytuację majątkową społeczeństwa. A te czynniki są przecież różne w różnych krajach. Unifikacja i harmonizacja

¹ Petty W., *Traktat o podatkach i daninach*, w: *Merkantylizm i początki szkoły klasycznej*, PWN, Warszawa 1958, s. 548.

² Smith A., *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, tom 2, PWN, Warszawa 1954, s. 431.

³ Sismondi J.C.L., *Nowe zasady ekonomii politycznej*, tom 2, PWN, Warszawa 1955, ss. 124 i 169.

systemów podatkowych lub imitacja wzorów innych krajów może napotykać na trudności i wcale nie musi przynosić pozytywnych efektów. Kłopoty związane z pełną harmonizacją systemów podatkowych w krajach UE są tego najlepszym przykładem.

Nowe formy bezpieczeństwa wymagają nowych źródeł finansowania, często w postaci **niestandardowych innowacji podatkowych**⁴. Przykładem innowacji podatkowej może być „młody” podatek od transakcji finansowych wprowadzony w Polsce w 2016 roku, zwany potocznie podatkiem bankowym. Jest on odpowiedzią rządów na destrukcyjną rolę systemu bankowego w kreowaniu kryzysu finansowego 2007-2008. Ma on za zadanie internalizować wcześniej zeksternalizowane negatywne efekty zewnętrzne (społeczne koszty) powstałe w wyniku nierozważnych zachowań systemu bankowego. Na rozwiązanie czeka jeszcze sposób opodatkowania wielkich platform cyfrowych oraz ochrona praw autorskich. Dyskusje i spory w tym temacie ciągle jeszcze trwają.

Przejdźmy jednak na grunt naszego, polskiego bezpieczeństwa zdrowotnego. Realizacja idei bezpieczeństwa zdrowotnego wymaga coraz większych nakładów i daleko idących zmian organizacyjnych. W kampaniach wyborczych w zasadzie jedynym pomysłem są propozycje zwiększania udziału wydatków na ochronę zdrowia w PKB finansowane ze środków publicznych (NFZ i budżet państwa), np. do 6%, 7%, 8%. Trzeba mieć świadomość, że nawet najwyższe, życzeniowo licytowane udziały nie przyniosą spodziewanych, realnych efektów bez uprzedniego, zasadniczego przemodelowania instytucji świadczących usługi zdrowotne w kierunku (1) koncentracji na procedurach wyspecjalizowanych (sieć szpitali) oraz (2) koordynacji ruchu pacjentów. Bezpieczeństwo zdrowotne wymaga więc w pierwszej kolejności zmian organizacyjnych, dopiero w drugiej określenia niezbędnych nakła-

⁴ A propos innowacji podatkowych należy nadmienić na marginesie, że skoro Polska nie może skutecznie konkurować na polu innowacji technologicznych, powinna zyskać przewagę proponując atrakcyjne innowacje podatkowe. Z tego punktu widzenia – jak sugerował już premier M. Morawiecki – moglibyśmy stać się krajem specjalnej strefy ekonomicznej.

dów. Oprócz tego – na co teraz chcę zwrócić uwagę – nie bez znaczenia jest kwestia trzecia, czyli **sposób** gromadzenia środków.

Wykorzystując dorobek i rekomendacje płynące z teorii finansów publicznych i teorii opodatkowania, można rozważyć alternatywny, bardziej efektywny, **sposób** gromadzenia środków na ochronę zdrowia, odwołując się do koncepcji podatku ekwiwalentnego. Podatek ekwiwalentny to taki podatek, który nie trafia do „beziemnego” budżetu, lecz jest przeznaczony do sfinansowania konkretnego dobra publicznego. Idąc tym tokiem rozumowania, można rozważyć odejście od dotychczasowej formy opodatkowania dochodów z pracy w postaci konstrukcji PIT i w to miejsce wprowadzić alternatywny sposób opodatkowania dochodów w postaci **składki zdrowotnej skalkulowanej na poziomie realnych kosztów świadczonych usług zdrowotnych**. Taki manewr w dużym stopniu będzie neutralny, ponieważ wpływy z PIT oscylują wokół wydatków na ochronę zdrowia. W 2018 roku wyniosły one około 110 mld złotych, natomiast wydatki na ochronę zdrowia były nieco niższe i wyniosły 96 mld. Takie rozwiązanie posiada kilka zalet. Po pierwsze, ma charakter właśnie podatku ekwiwalentnego i tym samym wykazuje walor większej, społecznej legitymizacji opodatkowania dochodów osobistych, niż obecny PIT. Po drugie, akceptowana legitymizacja pozwala w większym stopniu zbliżyć wpływy do kosztów usług zdrowotnych niż tylko prosty udział wydatków w budżecie. I po trzecie, takie rozwiązanie sankcjonuje stan faktyczny, ponieważ obecna składka zdrowotna i tak jest już odpisywana od podatku.

Stabilizacja

Jeśli chodzi o problem stabilizacji jako wyzwanie dla polityki makroekonomicznej, to należy zwrócić uwagę na jej trzy **społeczne** wymiary:

- stabilizacja dobrobytu,
- stabilizacja pracy, czyli zatrudnienia, a więc tym samym dochodu nominalnego,
- stabilizacja zabezpieczenia emerytalnego.

Stabilizacji w żadnym przypadku nie należy utożsamiać z zakonserwowaniem stanu wyjściowego. W ekonomii znamy **pojęcie równowagi dynamicznej**. Jest to przechodzenie z upływem czasu od jednego stanu równowagi do drugiego na coraz wyższych poziomach użyteczności. W świetle takiego konceptu, stabilizacja w ramach trzech wymienionych obszarów będzie oznaczała **wzrost dobrobytu**, czyli wzrost dochodów nominalnych **przy ustabilizowanej sile nabywczej złotówki**.

W świetle tak zdefiniowanej stabilizacji społecznej, kluczowego znaczenia nabiera rola Narodowego Banku Polskiego. Konstytucja bowiem w art. 227 ust. 1 stanowi, co następuje: „Narodowy Bank Polski odpowiada za wartość polskiego pieniądza”. Gdyby realna siła nabywczą polskiej złotówki, w wyniku inflacji, ulegała erozji, wówczas wysiłki rządu idące w kierunku wzrostu wynagrodzeń nominalnych (tu należy wspomnieć o projektach 500+ i płacy minimalnej oraz podstawowym zabezpieczeniu emerytalnym) mogłyby pójść po prostu na marne. Narodowy Bank Polski wykonuje normę zapisu konstytucyjnego o stabilizacji siły polskiej złotówki, prowadząc stosowną politykę pieniężną skierowaną na realizację celu inflacyjnego. Narodowy Bank Polski koordynuje również z punktu widzenia celów rozwojowych własną politykę stóp procentowych z założeniami polityki fiskalnej rządu.

Nie bez znaczenia dla stabilności systemu finansowego jest także polityka rezerw dewizowych, w tym rezerw złota. W ciągu dwóch lat 2018-2019 Narodowy Bank Polski zwiększył rezerwy złota o 125,7 ton do poziomu 228,6 ton, czyli przeszło dwukrotnie w porównaniu z okresem poprzednim. W ten sposób zbliżyliśmy się pod względem udziału złota w rezerwach dewizowych do średniej w bankach centralnych świata. Nie trzeba podkreślać, jakie znaczenie w umacnianiu fundamentów stabilności złotego mają rezerwy złota.

I w końcu *Last but not least*. Narodowy Bank Polski czynnie uczestniczy w budowaniu polskiego kapitału ludzkiego, finansując liczne projekty edukacyjne.

Kolejnym, istotnym warunkiem stabilizacji dobrobytu jest zachowanie polskiej złotówki do czasu, kiedy zostaną spełnione przez nasz kraj warunki

tw. realnej konwergencji, tj. zbliżenia PKB per capita według parytetu siły nabywczej do poziomu osiąganego w rozwiniętych gospodarkach Europy. Lukę w tym zakresie szacuje się w czasie na około 25-30 lat. Wyobraźmy sobie teoretycznie, że wchodzimy do strefy euro dzisiaj przy kursie 4,50 zł/euro. Przeciętny emeryt otrzymuje wówczas około 500 Euro zaś minimalna emerytura wyniosłaby około 270 Euro. Liczba emerytów i rencistów wynosi w Polsce około 8 milionów. Średnia płaca wyniosłaby około 1100 Euro, podczas gdy średnia płaca u naszych sąsiadów za Odrą jest trzykrotnie wyższa i wynosi około 3200 Euro. Ekonomia wykazuje, że dostosowania cenowe przebiegają znacznie szybciej niż dostosowania po stronie dochodów. Dlatego też przyjęcie euro w warunkach **braku realnej konwergencji** doprowadziłoby do spadku realnych dochodów polskich obywateli, dochodów wyrażonych w euro.

I na zakończenie należy jeszcze podkreślić **rolę własnej waluty** w stabilizowaniu systemu społeczno-gospodarczego. Wpływ Narodowego Banku Polskiego na podaż pieniądza i kurs walutowy daje możliwość skutecznej reakcji na pojawiające się w warunkach niepewności tzw. szoki zewnętrzne. Polska jest małą otwartą gospodarką ze znacznym, bo około 40-to procentowym udziałem wymiany handlowej w PKB. W warunkach negatywnych szoków zewnętrznych odpowiednia polityka kursowa (okresowe osłabienie złotówki względem innych walut) pozwala zwiększyć konkurencyjność polskiej wymiany i tym samym zmniejszyć amplitudę pomiędzy fazami cyklu koniunkturalnego. Kraj, będący członkiem wspólnego obszaru walutowego, takiej możliwości po prostu nie ma.

Reasumując, niewątpliwie najpoważniejszym wyzwaniem na dziś i jutro dla każdego rządu jest utrzymanie stabilnego rozwoju w warunkach bezpieczeństwa i spokoju.

Bibliografia

- Petty W., *Traktat o podatkach i daninach, w: Merkantyizm i początki szkoły klasycznej*, PWN, Warszawa 1958.
- Smith A., *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów, tom 2*, PWN, Warszawa 1954.
- Sismondi J.C.L., *Nowe zasady ekonomii politycznej, tom 2*, PWN, Warszawa 1955.

SECURITY AND STABILITY – CHALLENGES OF THE PRESENT AND FUTURE

Summary

The purpose of this paper is to discuss two essential factors determining the existence of socio-economic systems: the security of the system, and the sources of its stability. Socio-economic security is regarded as a fundamental public good. Today, it has many dimensions – from military and economic security to health safety and environment protection. Since it is a public good, the issue of financing the tasks connected with assuring broadly understood security has to be placed at the core of research.

When it comes to the issue of stability, it is perceived from the perspective of market equilibrium. Particular attention is paid to the economic and financial fundamentals of stable growth, which are created by the National Bank of Poland (Narodowy Bank Polski) and appropriate monetary policy. Not without significance are also foreign exchange reserves management as well as taking advantage of the country's own, national currency and its chief assets.

Key words: security, stability of the socio-economic system, structure of the tax system, monetary policy, foreign exchange reserves

AGNIESZKA M. DOMAŃSKA

WIELKA BRYTANIA W UNII EUROPEJSKIEJ – INTEGRACJA I DEZINTEGRACJA

Streszczenie

Decyzja o wyjściu Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej stanowi krok w przeciwnym kierunku do dotychczasowych tendencji integracyjnych panujących w Europie. Wyznacza także nowy kierunek w historii politycznej Europy. Niniejszy artykuł prezentuje zagadnienie Brexitu z perspektywy procesów integracji oraz w ujęciu makroekonomicznym. Autorka koncentruje się na najważniejszych elementach polityki gospodarczej i europejskiej prowadzonej przez Wielką Brytanię w latach 2010-2016. Ponadto przedstawione są możliwe konsekwencje Brexitu, które mogą dotknąć Wielką Brytanię.

Słowa kluczowe: Brexit, integracja, dezintegracja, eurosceptycyzm

Wprowadzenie

Decyzja Brytyjczyków o opuszczeniu Unii Europejskiej stanowi punkt zwrotny w historii Europy, w której od czasów II wojny światowej dominowały tendencje integracyjne. Celem niniejszego artykułu jest zbadanie procesu Brexitu zarówno z perspektywy procesów integracji europejskiej, jak też w ujęciu makroekonomicznym na podstawie dostępnych danych. Autorka dotyka kwestii przebiegu procesu integracji europejskiej do 2010, sytuacji Wielkiej Brytanii w latach 2010-2016, czyli bezpośrednio przed

decyzją o opuszczeniu Unii Europejskiej. Poruszony został także problem samego przebiegu procesu Brexitu oraz jego możliwych konsekwencji. Warto jednak zaznaczyć, że w momencie powstawania artykułu sytuacja Wielkiej Brytanii jest bardzo dynamiczna.

Przeprowadzona analiza wykazała, że po 2010 r. rozpoczął się proces dezintegracji europejskiej, czego symptomem były m.in. silne tendencje eurosceptyczne wśród Brytyjczyków. Fakt utrzymywania przez Brytyjczyków pewnej niezależności w Unii Europejskiej mógł wzmocnić wzrost tendencji eurosceptycznych. Te z kolei zostały ugruntowane poprzez kryzys strefy euro i kryzys migracyjny. Rządząca Partia Konserwatywna dała Brytyjczykom poczucie, że jest w stanie wyprowadzić kraj z ekonomicznych trudności powstałych na skutek ww. kryzysów. Wraz z tym poczuciem w Brytyjczykach mogło nasilić się także przekonanie, że kryzys nie dotknąłby Wielkiej Brytanii lub też dotknąłby ją w mniejszym stopniu, gdyby nie należała ona do Unii Europejskiej.

Proces integracji europejskiej do 2010 roku

Proces integracji europejskiej jest jednym z najbardziej znaczących procesów kształtujących stosunki międzynarodowe we współczesnej Europie. Wielka Brytania uczestniczyła tylko w wybranych inicjatywach mających na celu integrację krajów europejskich, a szczególnie tych, w których uczestnictwo wiązało się z określonymi korzyściami dla kraju. Jednak Wielka Brytania sceptycznie przyjęła projekt, który zakładał utworzenie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali¹, a później nie podpisała Traktatów Rzymskich powołujących EWG i EURATOM. Zamiast tego Brytyjczycy przygotowali Plan zakładający utworzenie strefy wolnego handlu (FTA – Free Trade Area), który ostatecznie zakończył się porażką². W 1959 r. jednak powołano do

¹ Projekt EWWiS był przygotowywany w tajemnicy przed Brytyjczykami, którzy negatywnie odnosili się do propozycji federalizacji Europy [w:] K. Łastawski, *dz. cyt.*, s. 100.

² J. Ramsden, *The Oxford Companion to Twentieth Century British Politics*, Oxford 2005, s. 569.

istnienia Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu (EFTA), do którego weszła także Wielka Brytania³.

Po 1989 r. w Europie rozpoczęły się kolejne, choć jeszcze nieformalne, rozmowy dotyczące integracji państw europejskich. Prace nad powołaniem Unii Europejskiej zakończyły się porozumieniem w Maastricht w grudniu 1991 r. Tymczasem Dania i Wielka Brytania zostały wyłączone z realizacji trzeciego etapu unii gospodarczej i walutowej, a sama Wielka Brytania wyłączona również z uzgodnień dotyczących wspólnej polityki socjalnej⁴. Mimo trudności Traktat z Maastricht został ratyfikowany w Zjednoczonym Królestwie, ale ówczesny premier J. Major zdecydował o wyjściu Wielkiej Brytanii z Europejskiego Systemu Walutowego. W 1997 r. wybory Wielkiej Brytanii wygrała Partia Pracy, a premierem został T. Blair, którego polityka była znacznie bardziej proeuropejska od polityki jego poprzedników.

Jak zauważa B. Curyło, w przypadku Wielkiej Brytanii można zauważyć ciekawą zależność, ponieważ społeczeństwo brytyjskie ma trudności z przyjęciem i adaptacją „europejskości”, natomiast w sferze instytucjonalnej rząd brytyjski bardzo dobrze przystosował się do uwarunkowań wynikających z członkostwa w Unii Europejskiej. Brytyjcy politycy są uważani za dobrych negocjatorów w kwestiach europejskich, a Zjednoczone Królestwo w pewnym momencie mogło się pochwalić jednym z najwyższych wskaźników wdrażania prawa europejskiego⁵. W okresie rządów Partii Pracy Wielka Brytania mocno przybliżyła się do europejskiego sposobu rządzenia – Bank of England uzyskał pełną niezależność, wdrożono Europejską Konwencję Praw Człowieka, w dużym stopniu wykorzystywano środki pochodzące z unijnych funduszy strukturalnych, a także znacznie większą wagę zaczęto przywiązywać do kwestii ochrony środowiska. Nie zmieniło się jednak zbyt znacząco postrzeganie Unii Europejskiej przez społeczeństwo brytyjskie⁶.

³ G. Ronek, *Wielka Brytania we Wspólnotach Europejskich i Unii Europejskiej*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2012 t. 4 nr 2, s. 105-106.

⁴ K. Łastawski, *Historia integracji europejskiej*, Toruń 2006, s. 237-238.

⁵ B. Curyło, *Być albo nie być w Europie – dylematy integracyjne Wielkiej Brytanii*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 5, Opole 2011, s. 321.

⁶ G. Ronek, *Wielka Brytania w Unii Europejskiej – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, „Politeja”, nr 37, Kraków 2015, s. 355.

Trudności w prowadzeniu polityki europejskiej w drugim okresie rządów Partii Pracy, kiedy premierem był G. Brown, wynikały w dużej mierze z sytuacji ogólnoświatowej. Kryzys ekonomiczny w latach 2008-2009, który zaczął się niedługo po objęciu funkcji premiera przez Browna, obrócił brytyjskie społeczeństwo przeciwko rządzącej Partii Pracy. W punkcie kulminacyjnym kryzysu brytyjska gospodarka zaczęła upadać – wydatki publiczne były poza kontrolą, a sondaże wskazywały, że w społeczeństwie panuje przekonanie, iż państwowy aparat administracyjny jest zbyt duży⁷. Działania Partii Pracy w okresie rządów premierów Blaira i Browna można określić jako próbę kreowania „trzeciej drogi” w polityce Wielkiej Brytanii wobec Unii Europejskiej. Droga ta miała się wspierać integrację europejską przy jednoczesnym podkreślaniu tradycyjnych wartości brytyjskiego społeczeństwa. Jednak patriotyczne podejście konserwatystów i Partii Niepodległości połączone z pewnym eurosceptycyzmem i protekcjonizmem sprawiło, że zabrakło miejsca dla innej, łagodniejszej wizji.

Polityka gospodarcza i europejska Wielkiej Brytanii w latach 2010-2016

W 2010 r. do władzy doszła Partia Konserwatywna, która zbudowała koalicję z Liberalnymi Demokratami. Na czele konserwatystów od 2005 r. stał D. Cameron⁸. Wygrana konserwatystów w wyborach parlamentarnych głównie spowodowana była oczekiwaniem zmiany przez społeczeństwo. Jeszcze przed przeprowadzeniem wyborów Dorey przewidywał, że jeśli sytuacja finansowa dalej się będzie pogarszać, to prawdopodobnie konserwatyści zyskają większe zaufanie społeczne ze względu na ekonomiczną wiarygodność i kompetencje. Szczególnie w przypadku pogłębienia kryzysu byłoby to argumentem dla głoszących, że instrumenty zastosowane przez

⁷ H. Mölder, *British approach to the European Union: from Tony Blair to David Cameron*, in “Brexit. History, reasoning and perspectives”, 2018, s. 166.

⁸ A. Alexandre-Collier, *Euroscepticism under Margaret Thatcher and David Cameron: From Theory to Practice*, „Observatoire de la société britannique, La Garde”, nr 17, 2015, s. 1-2.

Partię Pracy nie są wydolne. w tym kontekście wygrana konserwatystów wynikałaby nie tyle ze spójności czy popularności ich polityki ekonomicznej, ale raczej z porażki działań rządu Browna⁹.

David Cameron, obejmując urząd premiera, musiał zmierzyć się z trudną sytuacją gospodarczą: kraj wychodził z recesji, panowało duże bezrobocie, a w budżecie był duży deficyt. Zwolennicy Camerona właśnie te trzy pola będą wskazywali jako mocne punkty rządów Partii Konserwatywnej – Wielka Brytania po wyjściu z recesji umocniła swoją gospodarkę w porównaniu do Europy, spadło bezrobocie, a deficyt budżetowy został mocno zredukowany.

O ile w momencie największego kryzysu, czyli w latach 2008 – 2009, w Wielkiej Brytanii w sektorze publicznym inwestowano od 3 do 3,5% PKB, to w latach późniejszych liczba ta systematycznie się obniżała. Można też zauważyć, że w latach 2010 – 2012, kiedy rząd Camerona wprowadzał politykę zaciskania pasa, nastąpił wręcz drastyczny spadek inwestycji – z 3,5% PKB do ok. 1,8 % PKB. Od 2012 r. nadal spadała ilość środków zainwestowanych w sektorze publicznym, jednak spadek ten był znacznie łagodniejszy. Porównując dane ekonomiczne, można zauważyć, że gospodarka brytyjska najwolniej podnosiła się właśnie z kryzysu ekonomicznego 2008 roku¹⁰. Wówczas nic nie wskazywało na to, że polityka D. Camerona doprowadzi Zjednoczone Królestwo do wyjścia z Unii Europejskiej

W opinii większości ekonomistów *polityka zaciskania pasa* prowadzona przez konserwatystów była błędem, ponieważ znacznie spowolniła wychodzenie Wielkiej Brytanii z recesji po 2008 roku. Według ankiety przeprowadzonej przez Centre for Macroeconomics (CFM) w 2015 r., 66% badanych nie zgodziła się ze stwierdzeniem, że polityka *austerity* pomogła podnieść PKB. Z kolei w ankiecie przeprowadzonej przez Financial Times pod koniec 2013 r., dziesięciu na dwunastu zapytanych ekonomistów odpowiedziało, że

⁹ P. Dorey, 'Sharing the proceeds of growth': conservative economic policy under David Cameron, "The Political Quarterly", t. 80, nr 2, 2009, s. 268.

¹⁰ Por. G. Allen, *Recession and recovery*, https://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/key_issues/Key-Issues-Recession-and-recovery.pdf [2.05.2019].

następujące ożywienie gospodarcze nie jest skutkiem polityki prowadzonej przez konserwatystów¹¹. Jedną z przyczyn tego ożywienia było stopniowe wychodzenie z kryzysu pozostałych gospodarek europejskich.

Brexit – geneza, kalendarium, konsekwencje

U progu kolejnej kampanii wyborczej Cameron zadeklarował renegocjację warunków członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej¹². W styczniu 2013 r. Cameron w swoim przemówieniu ogłosił przeprowadzenie referendum o opuszczeniu Unii Europejskiej, jeśli nie powiedzie się proces ponownych negocjacji¹³. Następnie Brytyjczycy mieli zdecydować, czy chcą pozostać w UE na nowych warunkach, czy też wolą opuścić wspólnotę¹⁴.

W listopadzie 2015 r. D. Cameron skierował do Przewodniczącego Rady Europejskiej D. Tuska list, w którym wskazał na cztery obszary szczególnie wymagające reform: ekonomia, konkurencyjność, suwerenność i imigracja. Cameron w swoim liście zaznaczył m. in., że w Unii Europejskiej wciąż są kraje, które nie należą do strefy euro, co nie powinno być powodem ich dyskryminacji ekonomicznej, jak również nie powinno stanowić kryterium oceny poszczególnych przedsiębiorstw¹⁵. Na spotkaniu Rady Europejskiej w grudniu 2015 r. członkowie zgodzili się, aby wspólnie wypracować konkretne rozwiązania w wyżej wymienionych kwestiach. 19 lutego 2016 r. podpisano dokument pt. „*Nowe porozumienie dla Zjednoczonego Królestwa w ramach Unii Europejskiej*”¹⁶, który w sposób ogólny regulował sygnalizowane wcze-

¹¹ S. Wren-Lewis, *Speri Paper—What Brexit and austerity tells us about economics, policy and the media*, nr 36, Sheffield 2016, s. 4.

¹² H. Mölder, *dz. cyt.*, s. 168.

¹³ D. Cameron <https://www.theguardian.com/politics/2013/jan/23/david-cameron-eu-speech-referendum> [6.05.2019].

¹⁴ <https://www.bbc.com/news/uk-politics-33141819> [13.05.2019].

¹⁵ D. Cameron, *A new settlement for the United Kingdom in a reformed European Union*, Londyn, 10.05.2015.

¹⁶ Tytuł oryginalny: *New settlement for the United Kingdom within the European Union*.

śniej problemy¹⁷. Ostatecznie D. Cameron uznał treść porozumienia za satysfakcjonującą¹⁸. Jednak jeszcze w lutym podjęto decyzję, że referendum o wyjściu lub pozostaniu Brytyjczyków w Unii Europejskiej zostanie przeprowadzone w ciągu kilku nadchodzących miesięcy. Od tego momentu trwała intensywna kampania medialna.

Zwolennicy Brexitu podnosili kwestię cen dóbr i usług rosnących w związku z nadmierną biurokracją czy dobrowolności nakładania podatku VAT. Wskazywali również, że członkostwo w Unii Europejskiej uniemożliwia kontrolowanie imigracji, a sama wspólnota nadmiernie ingeruje w sprawy obrony kraju, dążąc do utworzenia wspólnej armii. Przeciwnicy opuszczenia Unii Europejskiej argumentowali, że korzyści z członkostwa w Unii Europejskiej przewyższa jego koszty: importowane produkty spełniają europejskie standardy jakości, kraj ma ustabilizowaną sytuację energetyczną, a brytyjscy studenci mogą bez przeszkód uczyć się za granicą. Natomiast po Brexicie Wielka Brytania nadal będzie musiała finansować unijny budżet i akceptować swobodny przepływ towaru i osób, aby mieć dostęp do Jednolitego Rynku Europejskiego.

Referendum decydujące o wyjściu Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej lub pozostaniu we wspólnocie odbyło się 23 czerwca 2016 r. Wyniki głosowania były bardzo zrównoważone – w brytyjskim społeczeństwie nie przeważały znacząco ani tendencje eurosceptyczne, ani proeuropejskie. Do referendum przystąpiło 33 577 342 osób, czyli 72% uprawnionych do głosowania, natomiast za opuszczeniem Unii Europejskiej opowiedziało się 51,9% głosujących, a za pozostaniem we wspólnocie – 48,1% głosujących¹⁹. Wyniki głosowania wskazują na wyraźny podział wśród Brytyjczyków – w Anglii i Walii, przeważał wynik popierający wyjście z Unii Europejskiej, podczas gdy w Szkocji wyraźnie zagłosowano za pozostaniem we

¹⁷ V. Miller, *Brexit: impact across policy ideas*, House of Commons Briefing Paper, nr 07213, Londyn 2016, s. 17-18.

¹⁸ D. Cameron statement <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-commons-statement-on-eu-reform-and-referendum-22-february-2016> [15.05.2019].

¹⁹ <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7639> [16.05.2019].

wspólnocie. W Irlandii Północnej większość także opowiedziała się za pozostaniem w Unii Europejskiej, jednak nie było to już tak wyraźne, jak w przypadku Szkocji.

Tuż po ogłoszeniu wyników referendum ówczesny premier David Cameron złożył rezygnację, a kilka tygodni później zastąpiła go Theresa May. Jeszcze w lipcu 2017 r. Komisja Europejska wyznaczyła Michela Barniera do poprowadzenia rozmów z Wielką Brytanią w kwestii opuszczenia wspólnoty²⁰. Notyfikację o zamiarze opuszczenia Unii Europejskiej Wielka Brytania przekazała Radzie Europejskiej 29 marca 2017 r., co oficjalnie otworzyło dwuletnie negocjacje w sprawie ustalenia warunków Brexitu²¹.

Pierwszy projekt umowy regulującej proces wychodzenia z Unii Europejskiej przedstawiono w lutym 2018 r. Po kolejnych rozmowach, w styczniu 2019 r., Rada Europejska przyjęła decyzję o podpisaniu umowy wystąpieniowej²². Pierwotnie Wielka Brytania miała opuścić Unię Europejską 29 marca 2019 r. Jednak brytyjski parlament nie godził się na akceptację proponowanego dokumentu, mimo kilkakrotnie wprowadzanych zmian. Ostatecznie państwa członkowskie oraz Wielka Brytania zgodziły się na opóźnienie Brexitu do 31 października 2019 r.²³. Urząd premiera, po rezygnacji Theresy May, objął Boris Johnson – nowy lider Partii Konserwatywnej. W pierwszych dniach swojego urzędowania zapowiadał on opuszczenie Unii Europejskiej za wszelką cenę. Jednak kolejne posunięcia nowego premiera wywoływały szereg protestów wśród samych parlamentarzystów – jedną z najbardziej kontrowersyjnych decyzji był wniosek, zaakceptowany przez Królową Elżbietę II, o zawieszenie prac parlamentu na pięć tygodni. Ostatecznie Sąd Najwyższy Zjednoczonego Królestwa uznał tę decyzję za bezprawną²⁴. W momencie

²⁰ <https://www.politico.eu/pro/brexit-timeline-from-referendum-to-eu-xit-archive-2016/> [16.05.2019].

²¹ <https://www.gov.pl/web/finanse/brexit-unia-europejska> [16.05.2019].

²² <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-uk-after-referendum/> [16.05.2019].

²³ <https://researchbriefings.parliament.uk/ResesarchBriefing/Summary/CBP-7960> [16.05.2019].

²⁴ <https://www.theguardian.com/law/2019/sep/24/boris-johnsons-suspension-of-parliament-unlawful-supreme-court-rules-prorogue> [22.10.2019].

powstawania artykułu sytuacja Wielkiej Brytanii jest wciąż dynamiczna – co prawda B. Johnson osiągnął porozumienie z Unią Europejską co do dyskusyjnych zapisów w umowie, a także uzyskał poparcie dla projektu w Izbie Gmin, ale jednocześnie odrzucono harmonogram ratyfikacji warunków porozumienia²⁵.

Biorąc pod uwagę dynamikę całego procesu, nadal istnieje możliwość wprowadzenia każdego ze scenariuszy ekonomicznych. Najczęściej wymienianymi możliwościami są wyjście bez umowy, przyjęcie modelu kanadyjskiego lub modelu norweskiego, chociaż niewykluczone są także inne możliwości. Najtrudniejszym rozwiązaniem dla gospodarki brytyjskiej byłoby opuszczenie Unii Europejskiej bez umowy, co według ekonomistów może skutkować spadkiem wzrostu gospodarczego do 0,9% w 2019 i 2020 r., utrudnieniami w przepływie usług i handlu, tj. wprowadzeniem ceł na produkty i barierami pozataryfowymi. Napływ imigrantów z Unii Europejskiej do Wielkiej Brytanii zmniejszyłby się wówczas o 80%, co mogłoby generować kolejne koszty dla państwa²⁶. Drugi scenariusz, najbardziej oczekiwany przez zwolenników Brexitu, to powtórzenie modelu kanadyjskiego opierającego się o tzw. umowę CETA (Comprehensive Economic and Trade Agreement). Umowa ta daje co prawda korzyści w postaci współpracy regulacyjnej czy też pewnych ułatwień w handlu (np. likwidacji barier technicznych), ale nie gwarantuje swobody przepływu osób oraz inwestycji w sektorze bankowym²⁷. Inną drogą może być również przynależność do EEA (European Economic Area), na wzór Norwegii, co daje dostęp do Jednolitego Rynku Europejskiego i umożliwia swobodny przepływ towarów, usług, kapitału i osób. To rozwiązanie oznacza jednak zobowiązanie do dostosowania się do unijnego prawa zarówno w zakresie Jednolitego Rynku Europejskiego,

²⁵ <https://www.money.pl/gospodarka/brexit-przed-nami-ciag-dalszy-brytyjskiego-serialu-6437984500816001a.html> [22.10.2019].

²⁶ C. Giles, D. Strauss, *How the Brexit options would affect the economy*, <https://www.ft.com/content/4849bf68-1b13-11e9-9e64-d150b3105d21> [10.06.2019].

²⁷ I. Pawlas, *Powiązania gospodarcze między Polską a Wielką Brytanią w kontekście Brexitu*, „*Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*”, nr 317, Katowice 2017, s. 177-178.

jak też w zakresie ochrony konsumentów, ochrony środowiska czy ochrony konkurencji²⁸.

Podsumowanie

Niezależnie od scenariusza, według którego potoczą się dalsze losy Wielkiej Brytanii, w gospodarce brytyjskiej można zauważyć pierwsze skutki decyzji o Brexicie. Po pierwsze, obserwuje się znaczne spowolnienie wzrostu PKB. Przed referendum o opuszczeniu Unii Europejskiej Wielka Brytania miała najwyższy poziom wzrostu PKB wśród krajów Grupy G7, a w 2018 r. wzrost PKB obniżył się na tyle, że zajęła ostatnią pozycję wśród tychże krajów²⁹. Znakiem świadczącym o słabościach gospodarki jest również stagnacja wydajności pracowników. Od referendum PKB przypadające na jednego zatrudnionego w Wielkiej Brytanii właściwie nie ulega zmianie, a to powiększa różnicę w wydajności między pracownikami brytyjskimi a pracownikami krajów OECD. Ponadto doszło do deprecjacji funta szterlinga, co podniosło ogólne koszty importu. Na wysokim poziomie utrzymuje się również inflacja, która gwałtownie wzrosła tuż po referendum w 2016 r., a jej pierwszy spadek odnotowano dopiero w styczniu 2019 r., kiedy spadła do 1,8%³⁰.

Na skutek Brexitu znacznie obniży się atrakcyjność Wielkiej Brytanii dla inwestorów zagranicznych. Ekonomiści przewidują, że spadek importu inwestycji zagranicznych z krajów Unii Europejskiej nastąpi nawet jeśli Wielka Brytania wynegocjuje kompleksową umowę o wolnym handlu³¹. Niektórzy inwestorzy już zapowiedzieli przeniesienie produkcji do innych krajów, m.in. japoński Nissan, który fabrykę na terenie Wielkiej Brytanii

²⁸ S. Dhingra, T. Sampson, *Life after BREXIT: What are the UK's options outside the European Union?*, Londyn 2016, s. 4-5.

²⁹ J. de Lyon, S. Dhingra, *Economic Performance since the EU Referendum*, Londyn 2019, s. 1-2.

³⁰ J. de Lyon, S. Dhingra, *dz. cyt.*, Londyn 2019, s. 2-3.

³¹ J. Kundera, *Brexit*, „Ekonomia XXI wieku”, Wrocław 2017, s. 65-66.

otworzył w 1986 r., a obecnie zatrudnia blisko 7 000 osób. W lutym 2019 r. zapowiedział przeniesienie produkcji nowego modelu X-Trail do Japonii. Producenci sprzętu elektronicznego, Sony i Panasonic, zapowiedzieli przeniesienie swoich głównych europejskich siedzib na teren Holandii. Z kolei brytyjski przewoźnik promowy P&O zadeklarował zarejestrowanie sześciu okrętów na Cyprze, zanim jeszcze Brexit zostanie w pełni zrealizowany³².

Decyzja o wyjściu Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej stanowi krok w przeciwnym kierunku do dotychczasowych tendencji integracyjnych panujących w Europie i wyznacza nowy kierunek w historii politycznej Europy. Najbliższe lata pokażą, czy i w jakim stopniu proces dezintegracji europejskiej nasili się. Zakończenie procedury Brexitu oraz ustabilizowanie sytuacji w Wielkiej Brytanii pozwoli w pełni przeanalizować i ocenić ekonomiczne i polityczne skutki tego zjawiska.

Bibliografia

- Alexandre-Collier A., *Euroscepticism under Margaret Thatcher and David Cameron: From Theory to Practice*, „Observatoire de la société britannique, La Garde” 2015 nr 17.
- Allen, G., *Recession and recovery*, https://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/key_issues/Key-Issues-Recession-and-recovery.pdf.
- Cameron D., *A new settlement for the United Kingdom in a reformed European Union*, Londyn, 10.05.2015.
- Curyło B., *Być albo nie być w Europie – dylematy integracyjne Wielkiej Brytanii*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2011 nr 5.
- de Lyon J., Dhingra S., *Economic Performance since the EU Referendum*, Londyn 2019.
- Dhingra S., Sampson T., *Life after BREXIT: What are the UK's options outside the European Union?*, Londyn 2016.
- Dorey P., *'Sharing the proceeds of growth': conservative economic policy under David Cameron*, „The Political Quarterly” 2009 t. 80 nr 2.
- Kundera J., *Brexit*, „Ekonomia XXI wieku”, nr 2 (14), Wrocław 2017.
- Łastawski K., *Historia integracji europejskiej*, Toruń 2006.

³² <https://www.compelo.com/companies-leaving-the-uk-after-brexit/> [10.06.2019].

- Miller V., *Brexit: impact across policy ideas*, House of Commons Briefing Paper, nr 07213, Londyn 2016.
- Mölder H., *British approach to the European Union: from Tony Blair to David Cameron*, „Brexit. History, reasoning and perspectives”, 2018.
- Pawlas I., *Powiązania gospodarcze między Polską a Wielką Brytanią w kontekście Brexitu*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2017 nr 317.
- Ramsden J., *The Oxford Companion to Twentieth Century British Politics*, Oxford 2005.
- Ronek G., *Wielka Brytania we Wspólnotach Europejskich i Unii Europejskiej*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2012 t. 4 nr 2.
- Ronek G., *Wielka Brytania w Unii Europejskiej – przeszłość, terażniejszość, przyszłość*, „Politeja”, 2015 nr 37.
- Wren-Lewis S., *Speri Paper – What Brexit and austerity tells us about economics, policy and the media*, nr 36, Sheffield 2016.

THE UNITED KINGDOM IN THE EUROPEAN UNION – INTEGRATION AND DISINTEGRATION

Summary

The decision to leave the European Union by the United Kingdom is a step opposite to current integration tendencies in Europe. It also outlines a new direction in the political history of the continent. This article presents the issue of the United Kingdom from the European Union in the perspective of the process of european integration as well as in the macroeconomic perspective. The author focuses on the crucial elements of economic and european policy of the United Kingdom between 2010 and 2016. In addition, possible consequences of Brexit for the Great Britain are presented.

Keywords: Brexit, integration, disintegration, euroscepticism

EDWARD JASNOSZ

REALIZACJA POLITYKI SPÓJNOŚCI UNII EUROPEJSKIEJ W LATACH 2014-2018

Streszczenie

Fundusze Unii Europejskiej od wielu lat wspierają rozwój gospodarczy państw członkowskich Wspólnoty oraz kształtują ścieżki zawodowe ich obywateli. W artykule przedstawiono rodzaje funduszy spójności oraz inwestycji współfinansowanych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych. W tym celu zastosowano metodę analizy jakościowej i porównawczej.

Z przeprowadzonych badań wynika, że na dwa lata przed zakończeniem perspektywy finansowej 2014-2020 zakontraktowano ogółem ponad 2/3 dostępnych środków finansowych. Najwięcej w województwie pomorskim – 82%. Najmniej w kujawsko-pomorskim – 57%.

Zainteresowanie funduszami unijnymi nie jest uzależnione od wielkości województwa, ani liczby jego mieszkańców. Pozytywne rozpatrzenie wszystkich wniosków o dofinansowanie do końca 2018 roku, w większości województw skutkowałoby wykorzystaniem całych środków z programów regionalnych.

Słowa kluczowe: Unia Europejska, programy pomocowe, fundusze unijne

Wprowadzenie

Dofinansowania z funduszy strukturalnych mają być szansą na rozwój zawodowy mieszkańców polskich województw, a także zwiększanie konkurencyjności polskich przedsiębiorstw.

W Polsce w latach 2014-2020 pomoc unijna realizowana jest poprzez 6 ogólnokrajowych programów operacyjnych oraz 16 regionalnych programów operacyjnych. Do rozdania jest 82,5 mld euro, z czego na regionalne programy operacyjne 31 mld euro.

Celem artykułu jest przedstawienie rodzajów funduszy spójności oraz inwestycji współfinansowanych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych w latach 2014-2018.

Głównym problemem badawczym jest ocena korzystania z funduszy unijnych na terenie wszystkich polskich województw. Postawiono następujące pytania badawcze: jakie są rodzaje funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, co to jest polityka spójności Unii Europejskiej oraz jakie inwestycje z wykorzystaniem dofinansowania unijnego realizowane są na terenie Polski. W artykule wykorzystano metodę analizy jakościowej i porównawczej.

Geneza polityki spójności Unii Europejskiej

Unia Europejska prowadzi szereg działań, mających na celu zmniejszenie dysproporcji na płaszczyźnie ekonomicznej i społecznej regionów państw członkowskich. Dysproporcja ta wynika z przyczyn geograficznych, strukturalnych i infrastrukturalnych. Działania takie realizowane są poprzez przekazywanie środków finansowych słabiej rozwiniętym regionom państw członkowskich, co ma się przyczynić do zmniejszenia różnic w poziomie życia oraz rozwoju regionów Unii Europejskiej.

Polityka spójności to jeden z celów polityki strukturalnej. Jest nim wzmocnienie spójności społecznej i gospodarczej regionów i państw Unii Europejskiej. Pojęcie to jednak często używane jest zamiennie z polityką regionalną i strukturalną.

Do 2006 roku cele polityki regionalnej mogły dotyczyć określonej grupy społecznej (cele horyzontalne) oraz określonych regionów (cele regionalne). Wraz z przystąpieniem do Wspólnoty nowych państw na lata 2007-2013 stworzono nowe cele polityki regionalnej: Konwergencja (zrównywanie poziomów gospodarczych państw poprzez m.in. inwestycje w kapitał ludz-

ki), Konkurencyjność i Zatrudnienie w Regionach (wpływanie na rozwój nowych gospodarek, modernizację przedsiębiorstw) oraz Europejska Współpraca Terytorialna (wspieranie współpracy regionów znajdujących się przy granicach wewnętrznych Unii Europejskiej i granicach morskich). Na lata 2014-2020 cele związane z przekazywaniem funduszy strukturalnych określone zostały w dwóch punktach: Inwestycje w rozwój gospodarczy i wzrost zatrudnienia oraz Europejska Współpraca Terytorialna¹.

Do realizacji celów polityki strukturalnej Unia Europejska wykorzystuje fundusze strukturalne. W ich ramach planowane są wydatki zgodnie z tzw. perspektywą finansową.

Europejski Fundusz Społeczny (EFS) utworzony na mocy Traktatu rzymskiego w 1957 roku niwelować ma różnice pomiędzy mieszkańcami państw członkowskich Unii Europejskiej, zwłaszcza na rynku pracy.

W 1975 roku na mocy Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską powstał Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR). Celem Funduszu jest zmniejszanie różnic rozwojowych pomiędzy regionami państw członkowskich, dostosowując strukturalnie obszary słabiej rozwinięte oraz modernizując były regiony przemysłowe.

Fundusz Spójności (FS) jest instrumentem uzupełniającym funduszu strukturalnego. Jego formalne zasady funkcjonowania uchwalono w 1994 roku w Rozporządzeniu Rady Wspólnot Europejskich ustanawiającym Fundusz Spójności. W odróżnieniu od EFRR i EFS, fundusz ten nie jest wprowadzany na szczeblu regionów, ale państw. Wspierane projekty dotyczą inwestycji w transport drogowy, publiczny, transeuropejski, rzeczny, morski i kolej, a także w ochronę środowiska.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich ma za zadanie wspieranie przekształceń struktur rolnictwa i wspomaganie rozwoju obszarów wiejskich. Natomiast Europejski Fundusz Morski i Rybacki pomaga restrukturyzować rybołówstwa państw członkowskich.

¹ *Polityka spójności 2014-2020. Inwestycje w rozwój gospodarczy i wzrost zatrudnienia*, archiwum.efs.lubelskie.pl/widget/file/get/1326975447368974.pdf, [5.02.2019].

Założenia dla Polski na lata 2014-2020

Rządy państw członkowskich przygotowują priorytety strategiczne realizowane za pomocą funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności w dokumentach zwanych programami operacyjnymi. Muszą one zostać zaakceptowane przez Komisję Europejską. Każdy program operacyjny musi zawierać opis zaplanowanych działań, przewidywane efekty programu operacyjnego, a także plan finansowy dla poszczególnych celów i lat realizacji. Poza krajowymi programami operacyjnymi (PO) powstają także regionalne programy operacyjne (RPO) dla poszczególnych województw².

Programy operacyjne to: Infrastruktura i Środowisko, Inteligentny Rozwój, Wiedza Edukacja Rozwój, Polska Cyfrowa, Polska Wschodnia i Pomoc Techniczna.

Pomoc finansowa dla Polski w ramach kolejnych perspektyw finansowych zwiększała się. W latach 2004-2006 było to 12,8 mld euro³, zaś od 2007 do 2013 do wykorzystania było 67,3 mld euro⁴. Na lata 2014-2020 przeznaczono środki o łącznej wartości 82,5 mld euro⁵. Podział środków unijnych na poszczególne programy przedstawia Tabela 1.

² J. Kundera, W. Szmyt, *Leksykon polityki regionalnej Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Kraków 2008, s. 83.

³ *Fundusze Europejskie 2004 - 2006*, https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/OrganizacjaFunduszyEuropejskich/Strony/Fundusze_Europejskie_2004_2006.aspx, [5.02.2019].

⁴ *Fundusze Europejskie 2007 - 2013*, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/OrganizacjaFunduszyEuropejskich/Strony/NSS.aspx>, [5.02.2019].

⁵ *Fundusze Europejskie w Polsce*, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/zasady-dzialania-funduszy/fundusze-europejskie-w-polsce/>, [5.02.2019].

Tabela 1.

Wysokość środków unijnych w programach krajowych

Lp.	Nazwa programu	Środki finansowe [mld euro]
1	Program Infrastruktura i Środowisko	27,4
2	Program Inteligentny Rozwój	8,6
3	Program Wiedza Edukacja Rozwój	4,7
4	Program Polska Cyfrowa	2,2
5	Program Polska Wschodnia	2
6	Program Pomoc Techniczna	0,7
7	Regionalne Programy Operacyjne	31,3

Źródło: Fundusze Europejskie w Polsce, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/zasady-dzialania-funduszy/fundusze-europejskie-w-polsce/>, [5.02.2019].

Program Infrastruktura i Środowisko to największy z programów operacyjnych. Środki przekazywane są na gospodarkę niskoemisyjną, ochronę środowiska, transport, bezpieczeństwo energetyczne, ochronę zdrowia oraz dziedzictwo kulturowe.

Program Inteligentny Rozwój ukierunkowany jest na wsparcie prac badawczo - rozwojowych prowadzonych przez przedsiębiorstwa, zwiększanie ich innowacji, rozwój infrastruktury badawczej w sektorze nauki czy powstawanie międzynarodowych agend badawczych.

Program Wiedza Edukacja Rozwój wspiera aktywizację osób niezatrudnionych poniżej 30. roku życia, innowacje społeczne, współpracę ponadnarodową oraz reformy w obszarach edukacji i zdrowia.

Program Polska Cyfrowa kierowany jest głównie na projekty inwestycyjne zwiększające dostęp do sieci szerokopasmowych. Ponadto wspierane jest tworzenie systemów umożliwiających załatwianie spraw on-line w urzędach, w placówkach edukacyjnych i zdrowotnych. Program wspomaga edukację

osób, które mają problem z wirtualnymi rozwiązaniami technologicznymi, np. w wieku 50 plus lub niepełnosprawnymi.

Program Polska Wschodnia realizowany jest w pięciu województwach wschodniej Polski: lubelskim, podkarpackim, podlaskim, warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim. Wspomaga powstawanie i rozwój start-upów, tworzenie innowacyjnych produktów lub usług oraz międzynarodową działalność przedsiębiorstw.

Program Pomoc Techniczna zapewnia środki finansowe na utrzymanie instytucji zajmujących się administrowaniem Funduszami Europejskimi. W ramach Programu podejmowane są także działania mające na celu odpowiednią promocję i informowanie o Funduszach Europejskich.

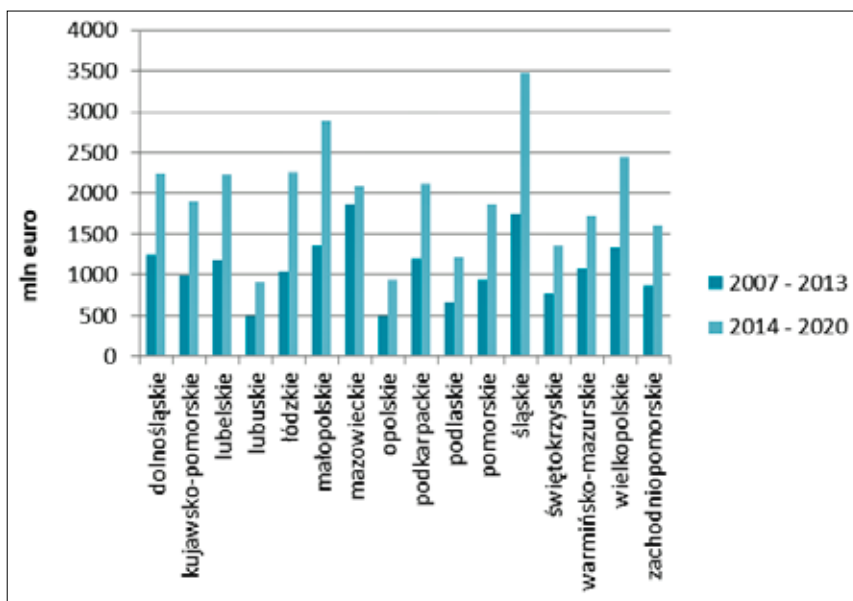
Wykorzystanie środków finansowych w ramach regionalnych programów operacyjnych w okresie finansowania 2014-2020

Regionalne programy operacyjne to dokumenty planistyczne określające obszary i działania podejmowane przez organy samorządu województwa w celu wspierania rozwoju tego województwa lub regionu.

Regionalne programy operacyjne obejmują 15 regionów słabiej rozwiniętych, a także województwo mazowieckie, które w tej perspektywie finansowej zakwalifikowane jest jako region lepiej rozwinięty. To dlatego, że przekroczyło granicę 75% średniego unijnego poziomu PKB na mieszkańca. Pozostałe województwa nie przekraczają wartości 70%⁶.

W obecnej perspektywie finansowej na RPO przeznaczono 31,3 mld euro. Wysokość środków dla każdego województwa oraz kwoty z poprzedniej perspektywy finansowej przedstawia Wykres 1.

⁶ Fundusze Europejskie w Polsce, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/zasady-dzialania-funduszy/fundusze-europejskie-w-polsce/>, [5.02.2019].

Wykres 1. Porównanie środków na Regionalne Programy Operacyjne

Źródło: Na podstawie: Agencja Informatyzacji i Rozwoju, Dotacje z Unii Europejskiej na lata 2014-2020, <https://www.gci.mszczonow.pl/plik,2164,poradnik-dotacyjnyjny.pdf>, [6.02.2019].

W obecnej perspektywie na programy regionalne przypada 40% wszystkich środków finansowych z funduszy strukturalnych. W poprzedniej było to 25%⁷.

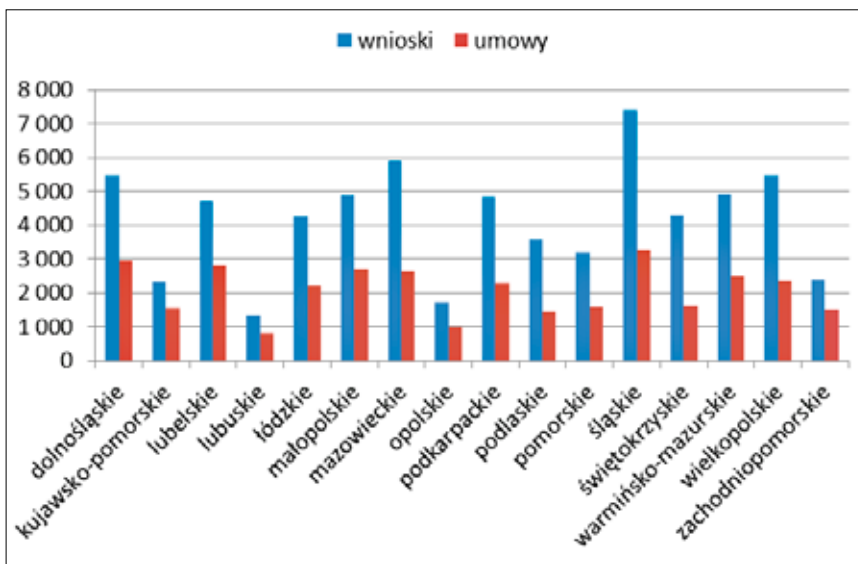
Środki finansowe z funduszy strukturalnych to m.in. duża szansa na rozwój przedsiębiorstw i poprawę infrastruktury regionalnej. Jednak Polska w poprzednich latach miała problem z wykorzystaniem tej pomocy. Według raportu przygotowanego na zamówienie Komisji Kontroli Budżetowej Parlamentu Europejskiego Polska wykorzystała około 52% wszystkich środków finansowych przeznaczonych na lata 2004-2006. To wynik oparty o faktury jakie przesłano do Komisji Europejskiej. Znacznie lepiej było w perspektywie 2007 - 2013, gdyż wykorzystanie środków szacowane było na 95%⁸.

⁷ M. Kleinowski, M. Piechowicz, M. Sikora-Gaca, *Fundusze i programy Unii Europejskiej wspierające przedsiębiorstwa w perspektywie finansowej 2014-2020*, Warszawa 2016, s. 11-12.

⁸ Dotacje z Unii Europejskiej na lata 2014-2020, <https://www.gci.mszczonow.pl/plik,2164,poradnik-dotacyjnyjny.pdf>, [6.02.2019].

Sprawniej wydawane są pieniądze z programów krajowych, zarządzanych przez Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju niż z programów regionalnych, zarządzanych przez władze województw. Do końca 2018 roku wyczerpano 74% dostępnych środków z programów krajowych, co o 8 punktów procentowych przewyższa programy regionalne⁹.

Zainteresowanie dofinansowaniami w ramach regionalnych programów operacyjnych do końca 2018 roku było znacznie wyższe niż liczba podpisanych umów. W województwie kujawsko - pomorskim zaakceptowano największą część wniosków, bo 66% (1545 umów na 2328 wniosków). Najmniej w województwie świętokrzyskim – 37% (1622 umowy na 4294 wniosków). Pełne zestawienie przedstawia Wykres 2.

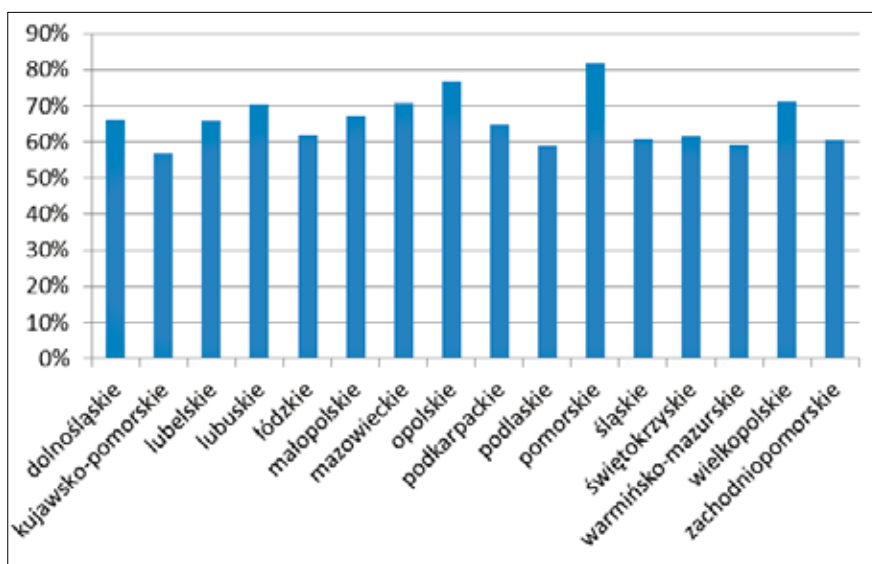

Wykres 2. Liczba złożonych wniosków i podpisanych umów na dofinansowanie projektów, stan na 31.12.2018r.

Źródło: Na podstawie danych otrzymanych z Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju, plik: *Załącznik 1. Stan realizacji RPO 2018-12.*

⁹ Rząd: Są różnice w tempie realizacji programów krajowych i regionalnych, <https://www.prawo.pl/samorzad/srodki-unijne-sa-zagospodarowywane-sprawniej-w-programach,411347.html>, [5.05.2019].

Pomimo że w województwie kujawsko-pomorskim zaakceptowano najwięcej złożonych wniosków, to właśnie w temu województwie przypada najmniejszy procent wykorzystania dostępnych środków – 57%. Najwięcej środków – 82% – przyznano beneficjentom w województwie pomorskim (Wykres 3). Procent wykorzystania środków nie zależy od liczby mieszkańców danego województwa, gdyż województwo pomorskie zamieszkiwało w 2018 roku 2 mln 324 tys. osób, zaś drugie pod względem wykorzystania pomocy unijnej - województwo opolskie - 990 tys. osób¹⁰.

Wykres 3. Procent alokacji środków z RPO, stan na 31.12.2018 r.

Źródło: Na podstawie danych otrzymanych z Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju, plik: *Załącznik 1. Stan realizacji RPO 2018-12.*

Również zainteresowanie środkami Unii Europejskiej nie jest zależne od liczby mieszkańców poszczególnych województw. W najliczniejszym województwie mazowieckim (5 mln 384 tys. osób) złożono 5908 wniosków

¹⁰ Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2018 roku, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2018-roku,7,15.html>, [5.05.2019].

o dofinansowanie, zaś w województwie śląskim, drugim pod względem liczebności (4 mln 548 tys. mieszkańców) – 7419 wniosków. Po prawie 5500 propozycji skierowano w województwach wielkopolskim (3 mln 489 tys. osób) i dolnośląskim (2 mln 902 tys. osób)¹¹.

Do końca 2018 roku beneficjenci rozliczali się z wydanych środków w różnym stopniu. W regionalnych programach operacyjnych to ogółem 21%. Najwięcej z zakontraktowanych umów spieniężono w województwie opolskim. Do beneficjentów trafiło 32% środków. Najmniej w województwie kujawsko - pomorskim – 15%.

Dotychczas większość środków z programów regionalnych, bo ponad 50% przeznaczonych jest na inwestycje samorządowe w gminach, powiatach i województwach. To około 11,6 mld euro. Przedsiębiorcy podpisali z władzami województw umowy na ponad 5 mld euro, przede wszystkim na inwestycje poprawiające innowacyjność przedsiębiorstw. Środki przeznaczone są również na gospodarkę niskoemisyjną (prawie 4 mld euro), eliminowanie wykluczenia społecznego (prawie 3,5 mld euro) oraz transport (3,3 mld euro)¹².

Podsumowanie

W pierwszej perspektywie finansowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej w latach 2004-2006 środki na dofinansowania unijne wyniosły około 55 mld zł. Stanowiło to 6% całkowitej pomocy strukturalnej dla państw Unii Europejskiej. Natomiast w latach 2007-2013 Polska uzyskała 272 mld zł, czyli około 19% całkowitej wartości funduszy europejskich. Obecnie w perspektywie 2014-2020 do wykorzystania jest prawie 356 mld zł, co stanowi 23%.

¹¹ Tamże.

¹² Polska na początku 2019 roku liderem w wykorzystywaniu środków unijnych, <https://www.salon24.pl/u/zbigniewkuzmiuk/947654,polska-na-poczatku-2018-roku-liderem-w-wykorzystywaniu-srodkow-unijnych>, [12.04.2019].

Do końca ubiegłego roku liderem w wykorzystaniu środków z regionalnych programów operacyjnych było województwo pomorskie, gdzie podpisano prawie 1600 umów na wykorzystanie 82% dostępnych środków. Najgorzej radziło sobie województwo kujawsko-pomorskie z liczbą również prawie 1600 umów, ale na 57% wszystkich środków. Dlatego trzeba zaznaczyć, że zainteresowanie funduszami i liczba podpisanych umów nie jest jednoznaczna z wysokością wykorzystania dostępnego dofinansowań.

Zakontraktowane środki w największej ilości wypłacone zostały już w województwie opolskim, gdzie do beneficjentów trafiło 32%. Najmniej w województwie kujawsko - pomorskim – 15%. Natomiast w województwie pomorskim to 24%, stanowiące 1/3 zakontraktowanych pieniędzy.

Podane powyżej dane mogą świadczyć, że dofinansowania z funduszy strukturalnych poprawiają jakość życia w polskich województwach, ponieważ środki te inwestowane są w polskie przedsiębiorstwa, infrastrukturę komunikacyjną i rozwój społeczeństwa. Przekłada to się na wzrost atrakcyjności miast pod względem jakości życia mieszkańców oraz dostępu do zatrudnienia. Dane statystyczne dotyczące bezrobocia z ostatnich kilku lat pokazują, że w większości województw stopa bezrobocia w większym lub mniejszym stopniu obniża się. Poza projektami twardymi, które ukierunkowane są na rozwój przedsiębiorczości, przyczyniają się do tego projekty miękkie obejmujące kursy i szkolenia poprawiające pozycję pracownika na rynku pracy.

Aby możliwe było jak najbardziej efektywne wykorzystanie unijnej pomocy, konieczne są ciągłe kontrole i badania wpływu środków europejskich na rozwój krajów – beneficjentów.

Bibliografia

Kundera J., Szmyt W., *Leksykon polityki regionalnej Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Kraków 2008.

Kleinowski M., Piechowicz M., Sikora-Gaca M., *Fundusze i programy Unii Europejskiej wspierające przedsiębiorstwa w perspektywie finansowej 2014-2020*, Warszawa 2016.

Źródła internetowe:

Dotacje z Unii Europejskiej na lata 2014-2020, <https://www.gci.mszczonow.pl/plik,2164,poradnik-dotacyjny.pdf>.

Fundusze Europejskie 2004 - 2006, https://www.funduszeuropejskie.2007-2013.gov.pl/OrganizacjaFunduszyEuropejskich/Strony/Fundusze_Europejskie_2004_2006.aspx.

Fundusze Europejskie 2007 - 2013, <https://www.funduszeuropejskie.2007-2013.gov.pl/OrganizacjaFunduszyEuropejskich/Strony/NSS.aspx>.

Fundusze Europejskie w Polsce, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/ofunduszach/zasady-dzialania-funduszy/fundusze-europejskie-w-polsce/>.

Fundusze Europejskie w Polsce, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/ofunduszach/zasady-dzialania-funduszy/fundusze-europejskie-w-polsce/>.

Polityka spójności 2014 -2020. Inwestycje w rozwój gospodarczy i wzrost zatrudnienia, archiwum.efs.lubelskie.pl/widget/file/get/1326975447368974.pdf.

Polska na początku 2019 roku liderem w wykorzystywaniu środków unijnych, <https://www.salon24.pl/u/zbigniewkuzmiuk/947654,polska-na-poczatku-2018-roku-liderem-w-wykorzystywaniu-srodkow-unijnych>.

Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2018 roku, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2018-roku,7,15.html>.

Rząd: Są różnice w tempie realizacji programów krajowych i regionalnych, <https://www.prawo.pl/samorzad/srodki-unijne-sa-zagospodarowywane-sprawniej-w-programach,411347.html>.

IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN UNION COHESION POLICY IN THE YEARS 2014-2018

Summary

European Union funds have for many years supported the economic development of the Member States of the Community and shaped the professional paths of their citizens. In this article presents types of cohesion funds and investments co-financed under Regional Operational Programs. To this end, a qualitative and comparative analysis method was used.

The research shows that two years before the end of the 2014-2020 financial perspective, a total of over 2/3 of the available funds were contracted. Most in the Pomeranian Voivodeship – 82%. The least in Kuyavian-Pomeranian – 57%. Interest in EU funds is not dependent on the size of the voivodship or the number of its inhabitants. Positive consideration of all applications for co-financing by the end of 2018, in most voivodships, would result in the use of all funds from regional programs.

Keywords: European Union, assistance programs, EU funds

ANNA RUSAK-FUTRO

DOCHODY GOSPODARSTW ROLNYCH W POLSCE NA TLE KRAJÓW UE

Streszczenie

Celem pracy jest analiza sytuacji dochodowej małych i średnich gospodarstw rolnych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej w latach 2014-2016 z uwzględnieniem standardowej produkcji. Ocenie poddano możliwą wartość produkcji, którą rolnik jest w stanie osiągnąć dysponując posiadanym potencjałem i prowadząc działalność w danym regionie. W analizowanym okresie tylko gospodarstwa powyżej 24 ha uzyskiwały dochody porównywalne do dochodów gospodarstw rolnych w badanych krajach UE oraz w innych gałęziach gospodarki. Sposobu na poprawę dochodowości gospodarstw rolnych można więc upatrywać w dwóch kategoriach: powiększeniu areału gospodarstwa rolnego lub sprzedaży wytworzonych produktów w krótkich kanałach dystrybucji. Skrócenie drogi od pola do stołu to szansa przejęcia marży przetwórczej i handlowej, a tym samym perspektywa istotnej poprawy dochodów.

Słowa kluczowe: rolnictwo, dochód rolniczy, Sieć Danych Gospodarstw Rolnych (FADN), wielkość ekonomiczna gospodarstwa

Wprowadzenie

Polska należy do najsilniejszych państw w Europie pod względem rolnictwa. W zasadzie mocniejszą pozycję od nas zajmują – w krajach Unii Europejskiej – jedynie Niemcy czy Francuzi. Stosunkowo spośród wielu państw UE mamy dużą liczbę gospodarstw. Świadczy to o znacznym rozdrobnieniu.

O produktywności i konkurencyjności naszego kraju decydują jednak gospodarstwa powyżej 24 ha. Mniejsze gospodarstwa nie są głównym źródłem dochodu dla ich właścicieli. Część dochodów rolnika pochodzi z innych źródeł aniżeli praca we własnym gospodarstwie rolnym. Są to głównie dochody z pracy najemnej, ubezpieczenia społeczne, pozarolnicza działalność gospodarcza.

Celem pracy jest analiza możliwości poprawy sytuacji dochodowej małych i średnich gospodarstw rolnych w Polsce z uwzględnieniem standardowej produkcji, czyli możliwą wartość produkcji, którą rolnik jest w stanie osiągnąć, dysponując posiadanym potencjałem i prowadząc działalność w danym regionie. W pracy zastosowano metodę analizy porównawczej. Porównane zostały dochody uzyskane przez gospodarstwa rolne w Polsce z wybranymi krajami Unii Europejskiej. Badania przeprowadzono na podstawie danych udostępnianych w ramach Europejskiego Farm Accountancy Data Network (FADN). Jest to europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. W Polsce obsługę tego systemu oraz nadzór nad nim sprawuje Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy. Badaniem objęto gospodarstwa rolne z krajów Unii Europejskiej o wielkości ekonomicznej równej lub większej 2 tys. EUR. W pracy przeanalizowano zmiany dochodów gospodarstw rolnych w latach 2004-2016 z uwzględnieniem standardowej produkcji.

Dochody osiągnięte przez większość gospodarstw rolnych w Polsce nie pozwalają na utrzymanie rodziny z pracy w gospodarstwie rodzinnym. W analizowanym okresie tylko gospodarstwa powyżej 24 ha uzyskiwały dochody porównywalne do dochodów w innych gałęziach gospodarki. Sposobu na poprawę dochodowości gospodarstw rolnych można więc upatrywać w dwóch kategoriach: powiększeniu areału gospodarstwa rolnego lub sprzedaży wytworzonych produktów w krótkich kanałach dystrybucji.

Dochód rolniczy

Rolnictwo jest to jedna z najstarszych i podstawowych dziedzin gospodarki, której głównym celem jest dostarczenie człowiekowi żywności do bezpośredniej konsumpcji lub po przetworzeniu w zakładach przemysłu spożywczego, ponadto produkowanie surowców przemysłowych (np. włókna roślinnego i zwierzęcego, skór surowych, używek) w celu zaspokojenia innych (nieżywnościowych) potrzeb człowieka¹.

Duży wpływ na dochody gospodarstw rolnych ma polityka makroekonomiczna i ogólny rozwój kraju – szczególne znaczenie ma popyt na produkty rolne, popyt na siłę roboczą, możliwości wsparcia rolnictwa ze strony budżetu, polityka społeczna². Wielkość zasobów pracy zaangażowanych w działalność rolniczą ocenia się na 10 – 16% ogółu zasobów pracy w naszym kraju. To bardzo dużo zważywszy, że rolnictwo wytwarza obecnie tylko 2,4% PKB³. Spadek udziału rolnictwa w tworzeniu PKB jest tendencją o charakterze uniwersalnym, ponadnarodowym. Pomimo spadku udziału rolnictwa w tworzeniu PKB nie spada jego znaczenie np. w negocjacjach politycznych, negocjacjach na forach WTO (Światowej Organizacji Handlu), chociażby w kontekście bezpieczeństwa żywnościowego. Dochody rolnicze są najważniejszą kategorią w rolnictwie, gdyż odzwierciedlają potencjał rozwojowy tego sektora. Do czynników oddziałujących wprost na dochody rolników należą *ceny produktów rolnych, transfery środków z rolnictwa (podatki i inne obciążenia) oraz transfery środków do rolnictwa, które nabrały znaczenia po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej i objęciu rolnictwa mechanizmami wspólnej polityki rolnej*

¹ Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, tom. 5, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 556.

² R. Sass, *Wpływ kierunku i skali inwestowania na poziom i stabilność dochodów gospodarstw rolnych w województwie kujawsko – pomorskim*, materiały konferencyjne, Minikowo, 26 listopada 2018 r.

³ *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*, pod. red. Jerzego Wilkina i Iwony Nurzyńskiej, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2018, s. 17.

(WPR)⁴. Kolejne reformy WPR spowodowały, że dopłaty bezpośrednie zostały oderwane od produkcji rolnej i są przyznawane do areálu użytków rolnych kwalifikujących się do dopłaty niezależnie od kierunku produkcji. Stąd wynika silna zależność między wartością przyznanych dopłat a wielkością powierzchni użytków rolnych, z których korzystają producenci rolni. Na ogół mała powierzchnia gospodarstwa oznacza niską wielkość ekonomiczną wyrażoną Standardową Produkcją (*Standard Output*), która jest podstawową kategorią wykorzystywaną w systemie rachunkowości rolnej FADN⁵.

Pozycję gospodarstwa na rynku rolnym kształtuje głównie jego efektywność ekonomiczna. Wymogi rynkowe w coraz większym stopniu określa globalizacja, a zwłaszcza korporacyjny system rolno – środowiskowy, liberalizacja rynku globalnego oraz finansjalizacja. W dłuższym przedziale czasowym, szanse rozwojowe zapewniają sobie tylko te gospodarstwa, które lepiej niż inne dostosują swój potencjał wytwórczy, skalę i strukturę produkcji oraz koszty wytwarzania do wymogów rynkowych. Na przyszłość rolnictwa istotny wpływ ma jego zdolność do podołania wyzwaniom współczesnego świata, m.in. w zakresie wyżywienia rosnącej populacji ludności oraz zachowania środowiska przyrodniczego. Analiza kosztów działalności rolniczej powinna dzisiaj uwzględniać również ścisły związek ze środowiskiem i nie może ograniczać się do efektów mierzonych wyłącznie w kategoriach ekonomicznych. Rachunek ekonomiczny powinien być uznawany za właściwy, jeśli spełnia jednocześnie kryteria ekonomiczne i prośrodowiskowe⁶.

Dochody gospodarstwa rolnego mają pewną specyfikę w porównaniu z dochodami innych grup ludności, bazujących na wynagrodzeniach z tytułu stosunku pracy bądź prowadzenia własnej działalności gospodarczej

⁴ R. Sass, *Wpływ kierunku i skali inwestowania na poziom i stabilność dochodów gospodarstw rolnych w województwie kujawsko – pomorskim*, materiały konferencyjne, Minikowo, 26 listopada 2018 r.

⁵ *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*, dz. cyt., s. 146.

⁶ *Aktualny stan problematyki ochrony środowiska i zmian klimatu w sektorze rolnictwa*, opracowanie monograficzne, Kraków 2017, s. 116.

o charakterze nierolniczym. Specyfika ta wynika z kilku przesłanek. Po pierwsze, rolnik prowadzący gospodarstwo indywidualne występuje w podwójnej roli, a mianowicie jest właścicielem środków produkcji oraz pracownikiem, na skutek czego następuje daleko idące sprzężenie gospodarstwa rolnego z gospodarstwem domowym. Po drugie, dochód rolniczy występuje w postaci pieniężnej (sprzedaż dóbr i usług) oraz w naturze (konsumpcja na potrzeby gospodarstwa i własne potrzeby rolnika). Obliczenie tej drugiej części nastręcza wiele trudności i w istocie opiera się na pewnych założeniach i szacunkach. Ponadto w strukturze dochodów gospodarstwa rolnego daje się zauważyć wyraźny udział dochodów osiąganych poza gospodarstwem rolnym (dochody z pracy zarobkowej, najemnej oraz świadczeń społecznych)⁷.

Dochód rolniczy jest kategorią ekonomiczną związaną z gospodarstwem rolnym, w którym w zasadzie nie występuje praca najemna, a pracuje użytkownik lub użytkownicy oraz ich rodziny. Jest on traktowany jako zapłata za wykonywaną pracę i stanowi dla rodziny rolniczej źródło jej utrzymania.

Dochód rolniczy to nadwyżka wartości produkcji rolniczej nad kosztami jej uzyskania, powstaje więc w efekcie pomniejszenia przychodów uzyskanych ze sprzedaży dóbr i usług o koszty poniesione na ich wytworzenie. Z definicji dochodu rolniczego wynika, że jest on kształtowany przez dwie grupy czynników. Pierwsza z nich obejmuje czynniki determinujące powstawanie przychodów, przede wszystkim przychody ze sprzedaży oraz pozostałe przychody. W skład drugiej grupy wchodzi czynniki kształtujące poziom wydatków, na które składają się koszty materialne i niematerialne oraz podatki. Niezależnie od tych czynników na ostateczną wielkość wyniku finansowego wpływają dodatkowe elementy korygujące, do których należą: saldo zysków i strat nadzwyczajnych oraz różnica stanu zapasów na koniec roku w stosunku do wartości ich stanu na początku roku⁸.

⁷ *Dochody gospodarstw rolniczych a konkurencyjność systemu podatkowego i ubezpieczeniowego*, Warszawa 2014, red. naukowa J. Pawłowska-Tyszko, s. 26-27.

⁸ *Dochody gospodarstw rolniczych...*, dz. cyt., s. 22.

Tło kształtowania się dochodów rolniczych

Obecnie gospodarstwa rolne funkcjonują pod ciągłą presją sprostania wymogom narastającej konkurencji, przy jednoczesnym wymogu ograniczenia niekorzystnego wpływu nowoczesnych metod produkcji na środowisko⁹.

Konkurencja ma duży wpływ na procesy rozwojowe w rolnictwie. Zjawiska kształtujące procesy rozwojowe, a tym samym kształtujące dochód w rolnictwie, mają charakter globalny.

Globalizacja sprawia, że państwa tracą możliwości skutecznego oddziaływania na przebieg procesów gospodarczych¹⁰. Rynek rolny stanowi integralną część gospodarki narodowej każdego kraju. Podlega ogólnym prawom gry rynkowej. Firmy globalne zanim zaczną realizować inwestycje wywierają presję na państwa i negocjują otrzymanie określonych profitów (np. korzystne rozwiązania podatkowe). Duży podmiot może łatwiej wpływać i decydować o cenie produktów. Korporacyjny system rolno – żywnościowy, stanowi problem rolnictwa na świecie. Przykładem rosnącej roli Korporacji Trans-Narodowych (KTN) w produkcji i dystrybucji żywności jest np. firma Nestle. Jest największą firmą światową z branży spożywczej z obrotami rzędu 100 mld franków szwajcarskich rocznie. Działa ona w ponad 80 krajach, sprzedając swoje produkty pod postacią ponad 8000 marek (w Polsce dostępnych jest 600 produktów)¹¹. Kolejnym przykładem firmy o globalnym zasięgu, która weszła na rynek Polski jest amerykańska firma Cargill działająca w 70 krajach. 28 grudnia 2018 r. Cargill zawarł umowę w sprawie przejęcia podmiotów działających w ramach Konspol Holding. Został przejęty zakład produkcji pasz, pięciu kompleksów hodowlanych, ubojni oraz dwóch zakładów produkcyjnych. Tym samym Cargill wszedł w posiadanie jednego z największych producentów mięsa drobiowego w Polsce¹².

⁹ *Aktualny stan problematyki ochrony środowiska i zmian klimatu w sektorze rolnictwa*, opracowanie monograficzne, Kraków 2017, s. 115.

¹⁰ „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, kwartalnik nr 3, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2018 r., s. 215.

¹¹ www.studium.agrobiznesu.up.lublin.pl, „Analiza rynku czekolady w Polsce”, s. 16, (15.01.2019).

¹² „Topagrar”, nr 02/2019, s.21.

Problemem, jaki napotykać mają producenci surowców żywnościowych, jest słaba pozycja na rynku w stosunku do dostawców środków produkcji lub odbiorców produktów. Wynika to z faktu, że pojedynczy rolnik oferuje zazwyczaj małe partie towarów. Ceny, zarówno produktów z gospodarstw, jak i środków produkcji rolniczej kształtują się praktycznie bez udziału samych rolników. Dla małych podmiotów cena wytworzonych produktów ustalana jest z zewnątrz (nie ma szans negocjowania), np. ceny kontraktacyjne.

Pozycja pojedynczego rolnika, rozpatrywana z perspektywy odległości między pierwszym a ostatnim ogniwem łańcucha żywnościowego, jest niekorzystna. Rolnik (wraz ze swoją produkcją) w całym łańcuchu dostaw jest znacznie oddalony od ostatecznych odbiorców żywności – konsumentów. Wynika to głównie z warunków organizacyjno-technicznych zaopatrzenia – przetwórstwa, sprzedaży i dotarcia do ustalonego odbiorcy. Oddalona lokalizacja odbiorców wpływa na wzrost kosztów funkcjonowania (np. koszty transportu, poszukiwania informacji), co ogranicza potencjalny zysk.

Kolejnym elementem, mającym wpływ na kształtowanie się dochodów, jest wzrost możliwości spekulacji na surowcowych rynkach towarowych produktów żywnościowych. Banki np. proponują zakładanie lokat strukturyzowanych opartych na wskaźnikach rynku towarowego, od których może być uzależnione końcowe oprocentowanie lokaty (np. kawa). Stąd rolnictwo staje się coraz bardziej uzależnione od sytuacji poza rolnictwem. Następuje coraz silniejsza integracja rynków żywnościowych z innymi rynkami, np. finansowymi. Część dochodów osiąganym w sektorze rolnym zostaje ulokowane na rynku finansowym.

Szczególnie istotnym elementem wpływającym na dochody gospodarstw rolnych jest czynnik środowiskowy. Potrzeba i konieczność ochrony środowiska naturalnego na poziomie gospodarstwa rolnego nabiera coraz większego znaczenia. We Wspólnej Polityce Rolnej na lata 2014 – 2020 kwestie te są bardzo mocno akcentowane. W związku z powyższym proponuje się różne rozwiązania – technologie, które w najmniejszym chociażby stopniu przyczyniają się do lepszej kondycji środowiska naturalnego i zrównoważenia ekosystemu rolniczego. Dlatego też głównym celem współczesnego rolnictwa

musi być uzyskanie stabilnej, opłacalnej, akceptowalnej społecznie produkcji w sposób nie zagrażający środowisku naturalnemu. Rolnictwo powinno zatem łączyć w sobie trzy funkcje: produkcyjną, ekonomiczną i środowiskową. Wynika to z faktu, iż analiza kosztów działalności rolniczej ma dzisiaj ścisły związek ze środowiskiem i nie może się ograniczać do efektów mierzonych wyłącznie w kategoriach ekonomicznych¹³.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego

Wielkość ekonomiczna oznacza możliwą wartość produkcji, którą rolnik jest w stanie osiągnąć, dysponując posiadanym potencjałem i prowadząc działalność w danym regionie. W klasyfikacji gospodarstw rolnych według wielkości ekonomicznej, według standardów UE od 2010 roku, stosowany jest parametr ekonomiczny – Standardowa Produkcja (ang. Standard Output – SO). Wielkość ekonomiczna gospodarstw rolnych określana jest sumą Standardowych Produkcji uzyskanych ze wszystkich działalności rolniczych występujących w danym gospodarstwie rolnym i wyrażana jest bezpośrednio w EUR. Każde państwo członkowskie jest zobowiązane, na mocy rozporządzenia Komisji nr 1242/2008 z 8 grudnia 2008 r., do opracowania zestawu regionalnych współczynników SO dla działalności rolniczych według listy działalności Badania Struktury Gospodarstw Rolnych (BSGR) (ang. Farm Structure Surveys – FSS). Wytyczne Komisji Europejskiej precyzyjnie definiują metodykę obliczania współczynników Standardowej Produkcji¹⁴. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa zależna jest od struktury i skali produkcji w danej jednostce (powierzchni poszczególnych upraw oraz pogłowia zwierząt) oraz położenia gospodarstwa w jednym z regionów FADN. Należy pamiętać, że wielkość ekonomiczna gospodarstwa nie uwzględnia wartości dopłat ani podatków. Również przychody z działalności gospodarczej innej niż

¹³ Aktualny stan problematyki ochrony środowiska ..., dz. cyt., s. 116.

¹⁴ J. Geisler, *Wielkość ekonomiczna gospodarstwa – SO wskaźnik oceny gospodarstw w ramach działań PROW 2014-2020*, Olsztyn 2016 r.

rolnicza bezpośrednio związanej z gospodarstwem rolnym nie są brane pod uwagę przy ustalaniu wielkości ekonomicznej gospodarstwa.

Tabela 1.

Klasyfikacja gospodarstw według wielkości ekonomicznej i wielkości powierzchni użytków rolnych

Gospodarstwo:	Klasyfikacja według wielkości ekonomicznej gospodarstwa	Klasyfikacja według powierzchni użytków rolnych
Bardzo małe	2 tys. <= EUR < 8 tys.	1 < ha <= 5
Małe	8 tys. <= EUR < 25 tys.	5 < ha <= 10
Średnio-małe	25 tys. <= EUR < 50 tys.	10 < ha <= 20
Średnio-duże	50 tys. <= EUR < 100 tys.	20 < ha <= 30
Duże	100 tys. <= EUR < 500 tys.	30 < ha <= 50
Bardzo-duże	EUR > 500 tys.	ha > 50

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Fadn i Polski Fadn*, opracowanie Grzybowska E., IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017, s. 33

Struktura rolnictwa państw członkowskich Unii Europejskiej różni się w zależności od różnych warunków w zakresie geologii, topografii, klimatu i zasobów naturalnych, jak również w zależności od różnorodności regionalnych działalności, infrastruktury i zwyczajów społecznych.

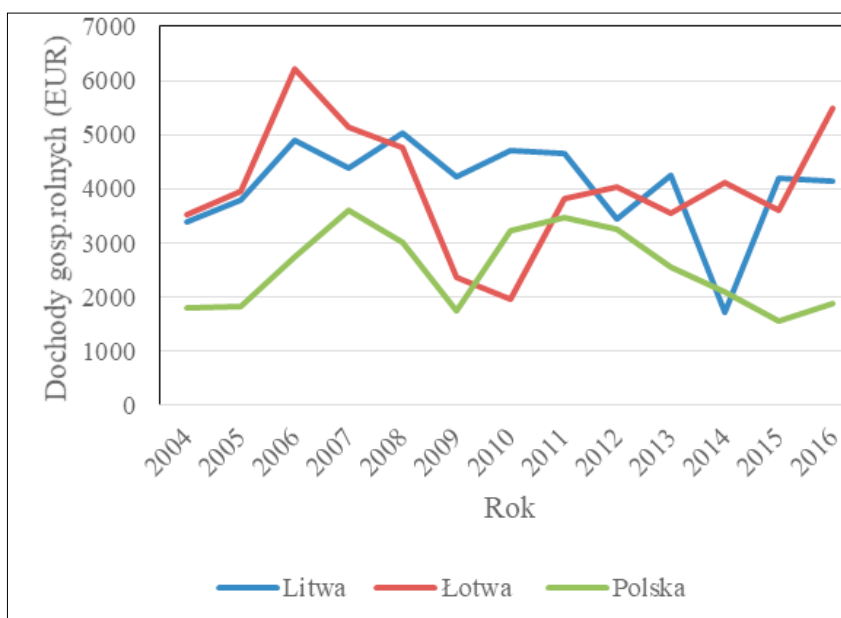
Analiza dochodów gospodarstw rolnych

W niniejszej pracy analizie poddane zostały kraje znajdujące się w podobnej szerokości geograficznej, sąsiadujące z Polską, a mianowicie Litwa, Łotwa, Republika Czeska, Niemcy. Wśród wszystkich państw członkowskich UE zdecydowanie największą średnią wielkość gospodarstwa rolnego w 2013 r. odnotowano w Republice Czeskiej, gdzie wyniosła ona 133 hektary¹⁵,

¹⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farm_structure_statistics/pl, (28.03.2019).

w związku z tym brak danych dla bardzo małych jednostek w badaniach FADN dla gospodarstw czeskich (wykres 1). Z kolei gospodarstwa niemieckie osiągają wielkość standardowej produkcji powyżej 25 tys. EUR¹⁶ co pozwala włączyć do analizy gospodarstwa rolne Niemiec dopiero dla wielkości ekonomicznej 25-50 tys. EUR czyli dla jednostek średnio – małych (wykres 3).

Przeciętna powierzchnia gospodarstw rolnych, klasyfikowanych jako jednostki bardzo małe, wynosi 7,5 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo małych (2-8 tys. EUR) zostały przedstawione na wykresie poniżej.

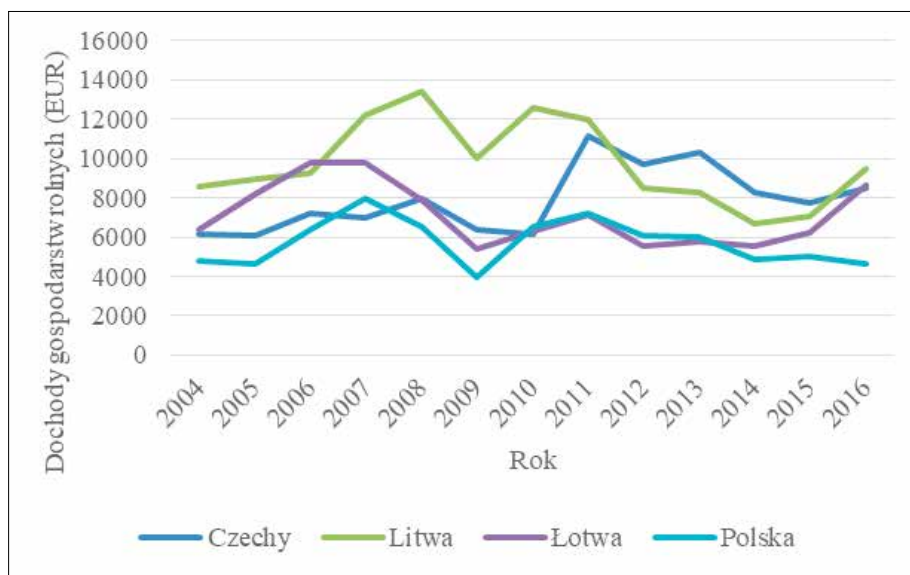
Wykres 1. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo małych (2-8 tys. EUR; 7,5 ha)

Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm (23.11.2018)

¹⁶ W. Kleinhanss, *Konkurencyjność głównych typów gospodarstw rolniczych w Niemczech*, Thünen-Institute für Betriebswirtschaft, Brunzswik, Niemcy, s. 27.

Dochody bardzo małych gospodarstw rolnych w Polsce w porównaniu do dochodów bardzo małych gospodarstw rolnych na Litwie i Łotwie były znacząco niższe w całym analizowanym okresie. Dochody gospodarstw rolnych w Polsce wahały się od 1 569 EUR w 2015 r. do 3 596 EUR w 2007 roku. Średnia dochodów w badanym okresie w Polsce kształtowała się w granicach 2 518 EUR, podczas gdy dochody na Litwie i Łotwie były na poziomie 4 062 EUR, co stanowi 1,6 raza większe dochody. Bardzo małe gospodarstwa rolne stanowią dużą część ogółu gospodarstw rolnych. W Unii Europejskiej jest 10,5 mln gospodarstw rolnych, z których 2/3 ma powierzchnię mniejszą niż 5 ha. Najwięcej małych gospodarstw jest na Malcie (96,5%)¹⁷.

Kolejna jednostka według klas wielkości ekonomicznej to gospodarstwa małe. Przeciętna powierzchnia małych gospodarstw rolnych wynosi 14 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo małych (8-25 tys. EUR) zostały przedstawione na wykresie nr 2.

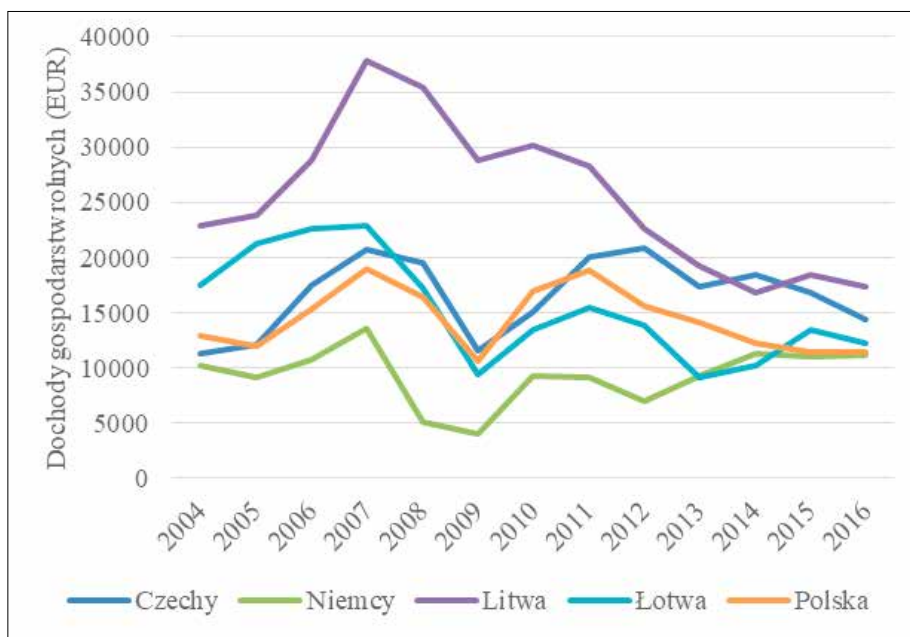
Wykres 2. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek małych (8-25 tys. EUR; 14ha)

Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database/database_en.cfm (23.11.2018)

¹⁷ „Topagrar”, nr 02/2109, s. 24.

Dochody polskich gospodarstw rolnych dla jednostek małych kształtują się na najniższym poziomie spośród wszystkich badanych krajów i wahały się od 4 612 EUR w 2005 r. do 7 954 EUR w 2007 roku. Dochody Łotwy stanowią 1,2 krotność dochodów w Polsce. Z kolei 1,4 raza dochody na Litwie przewyższają dochody w Polsce oraz 1,7 raza dochody w Czechach przewyższają dochody gospodarstw małych w Polsce. Wyraźnie widoczna jest tendencja spadkowa dochodów małych gospodarstw rolnych w Polsce począwszy od 2011 roku, czego nie można powiedzieć o dochodach porównywalnych gospodarstw na Litwie, Łotwie i Czechach, gdzie od 2015 r. była wyraźna tendencja wzrostowa.

Trzecia klasa wielkości ekonomicznej to gospodarstwa średnio – małe. Przeciętna powierzchnia tych gospodarstw wynosi 24 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-małych (25-50 tys. EUR) zostały przedstawione na wykresie nr 3.

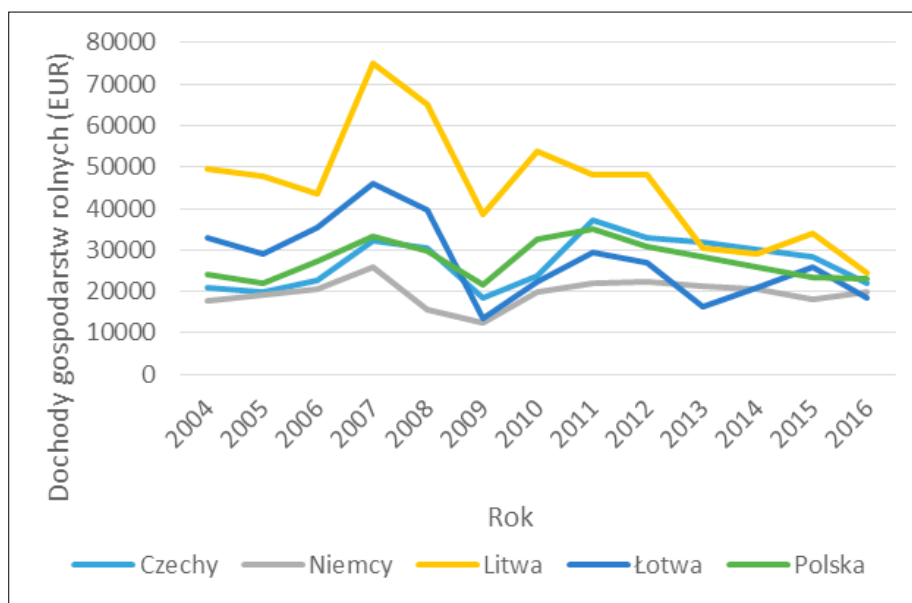

Wykres 3. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-małych (25-50 tys. EUR; 24 ha)

Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database/database_en.cfm (22.11.2018)

Dochody jednostek średnio-małych w Polsce mieszczą się w przedziale 10 675 EUR w 2009 r. do 19 022 EUR w 2007 roku. Średni dochód wynosi 1 869 EUR, co stanowi wartość średnią w porównaniu do pozostałych dochodów badanych krajów. Większy średni dochód osiągnęły Łotwa i Litwa, ale mniejszy Niemcy i Czechy. Na wykresie Polska znajduje się w środku stawki.

Kolejna grupa gospodarstw rolnych według wielkości ekonomicznej to gospodarstwa średnio – duże. Przeciętna powierzchnia średnio-dużych gospodarstw rolnych wynosi 40 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-dużych (50-100 tys. EUR) zostały przedstawione na wykresie nr 4.

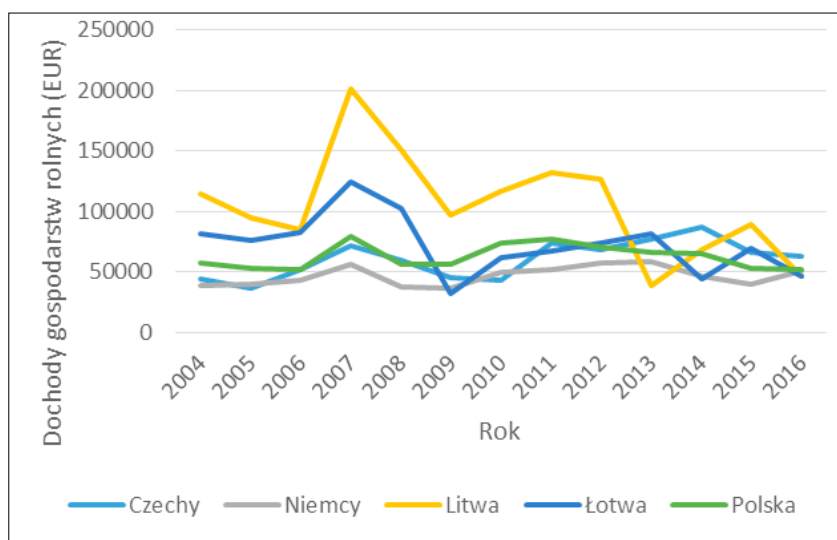

Wykres 4. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-dużych (50-100 tys. EUR; 40 ha)

Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm, (22.11.2018)

Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-dużych wahały się w granicach 21 688 EUR w 2009 r. do 35 189 EUR w 2011 roku. Porównując średnie dochody gospodarstw rolnych badanych państw w danym okresie, można zauważyć, że dochody w Polsce znajdują się w środku stawki. Większe dochody uzyskały gospodarstwa rolne na Litwie, dochody gospodarstw niemieckich i czeskich były niższe, natomiast średnie dochody osiągnięte przez gospodarstwa rolne na Łotwie były na tym samym poziomie co dochody gospodarstw polskich. Jedynie gospodarstwa średnio-duże generują dochody zapewniające opłatę pracy zbliżoną do zarobków średniego personelu biurowego, a w gospodarstwach dużych i bardzo dużych dochody wielokrotnie przewyższają poziom uzyskiwany przez kierowników małych przedsiębiorstw¹⁸.

Z kolei dla jednostek dużych przeciętna powierzchnia gospodarstw rolnych wynosi 85 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek dużych (100-500 tys. EUR) zostały przedstawione na wykresie nr 5.

Wykres 5. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-dużych (50-100 tys. EUR; 40 ha)

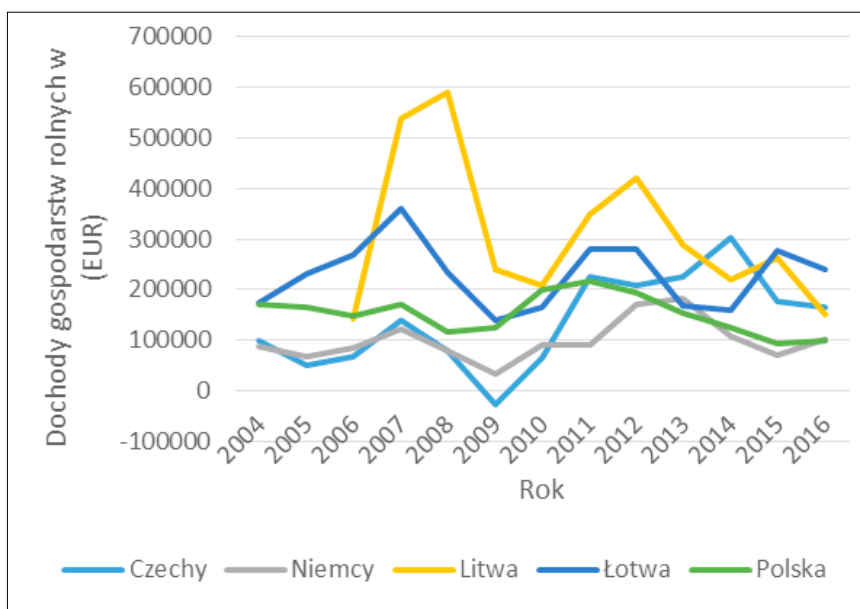
Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm, (23.11.2018)

¹⁸ Bear-Nawrocka A., *Kwestia parytetu dochodów rolniczych a polityka rolna Unii Europejskiej*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, s. 3.

Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek dużych w Polsce kształtowały się na poziomie 62 534 EUR średnio w całym analizowanym okresie. Większy średni dochód gospodarstw rolnych, osiągnięty w dużych jednostkach, można było zauważyć na Litwie (104 946 EUR) i Łotwie (72 484 EUR). Z kolei duże polskie gospodarstwa rolne osiągają wyższy dochód w badanym okresie od gospodarstw niemieckich (46 622 EUR) i czeskich (60 491 EUR).

Dochody dużych gospodarstw rolnych wszystkich badanych krajów wykazywały wyraźną tendencję spadkową (2016 r.).

Ostatnia analizowana jednostka to gospodarstwa bardzo duże. Dla tych jednostek przeciętna powierzchnia wynosi 553 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo dużych (powyżej 500 tys. EUR) zostały przedstawione na wykresie nr 6.

Wykres 6. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo dużych (powyżej 500 tys. EUR, 553ha)

Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm (23.11.2018)

Bardzo podobna sytuacja dotycząca średnich dochodów gospodarstw rolnych z lat 2004-2016 ma miejsce dla jednostek bardzo-dużych. Większe dochody osiągnęły Litwa (1,7 razy większe) i Łotwa (1,5 razy większe) natomiast mniejsze Niemcy i Czechy. Dochody gospodarstw rolnych w Polsce stanowiły 1,1 dochodów gospodarstw rolnych w Czechach, 1,5 dochodów gospodarstw rolnych w Niemczech.

Dla wszystkich omawianych jednostek można było zaobserwować niższe dochody w latach 2008-2009, co było uwarunkowane skutkami światowego kryzysu gospodarczego, który dotknął wiele gałęzi gospodarki.

W każdym typie gospodarstwa daje się zauważyć tendencję spadkową dochodów rolniczych począwszy od 2011 roku. Jest to prawdopodobnie efekt drożących środków produkcji oraz niższych cen skupu produktów rolnych. Dużą rolę w spadku dochodów począwszy do 2011 roku ma również obowiązek dostosowania infrastruktury rolniczej do wymogów wspólnej polityki rolnej. Niższe dochody z gospodarstw rolnych spowodowały w tym okresie odpływ siły roboczej na rzecz pracy najemnej. Bardzo małe i małe gospodarstwa nie angażują sił i środków w zwiększenie dochodów z pracy w rolnictwie. Następuje minimalizacja nakładów pracy i środków produkcji.

Duże znaczenie w dochodach rolniczych ma zmienność klimatyczna, która jest przyczyną niższych dochodów w każdej badanej jednostce gospodarstw rolnych w roku 2015.

Podsumowanie

Jak wynika z przedstawionych danych, dochody osiągane przez większość gospodarstw rolnych w Polsce nie pozwalają na utrzymanie rodziny z pracy w gospodarstwie rodzinnym. W analizowanym okresie tylko gospodarstwa powyżej 24 ha uzyskiwały dochody porównywalne do dochodów w innych gałęziach gospodarki. Sposobu na poprawę dochodowości gospodarstw rolnych można więc upatrywać w dwóch kategoriach: powiększeniu areału gospodarstwa rolnego lub sprzedaży wytworzonych produktów w krótkich kanałach dystrybucji.

Tendencja do zwiększania areалу produkcyjnego i zmian strukturalnych jest typowa dla całej Wspólnoty. Jednak możliwości powiększania powierzchni bardzo - małych i małych gospodarstw rolnych w Polsce są ograniczone co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, ograniczeniem jest cena, która diametralnie wzrosła, gdy dopłaty bezpośrednie związane zostały z arealem, po drugie, w niektórych rejonach Polski występuje problem z nabyciem gruntów ze względu na słabe zainteresowanie sprzedażą ziemi. Szczególnie jest to widoczny problem w województwach wielkopolskim i kujawsko – pomorskim.

W wielu regionach kraju zainteresowanie zakupem produktów prosto od rolnika jest coraz większe, szczególnie w okolicach większych miast i gospodarstw położonych przy ruchliwej trasie. Skrócenie drogi od pola do stołu i szansa przejścia marży przetwórczej i handlowej to dla wielu gospodarstw perspektywa istotnej poprawy dochodów. Zmiany w gospodarstwach rodzinnych powinny być stymulowane i wspierane przez organizacje działające w otoczeniu rolnictwa oraz państwo, m.in. poprzez działania edukacyjne, informacyjne, propagowanie dobrych praktyk, a także odpowiednie ustawodawstwo.

Bibliografia

- Bear-Nawrocka A., *Kwestia parytetu dochodów rolniczych a polityka rolna Unii Europejskiej*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu.
- Geisler J., *Wielkość ekonomiczna gospodarstwa – SO wskaźnik oceny gospodarstw w ramach działań PROW 2014–2020*, Olsztyn 2016 r.
- Grzybowska E., *FADN i Polski FADN (Sieć danych rachunkowych gospodarstw rolnych i system zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych)*, Warszawa 2017.
- Kleinhans W., *Konkurencyjność głównych typów gospodarstw rolniczych w Niemczech*, Thünen-Institute für Betriebswirtschaft, Brunszwik, Niemcy.
- Sass R., *Wpływ kierunku i skali inwestowania na poziom i stabilność dochodów gospodarstw rolnych w województwie kujawsko – pomorskim*, materiały konferencyjne, Minikowo, 26 listopada 2018 r.

Aktualny stan problematyki ochrony środowiska i zmian klimatu w sektorze rolnictwa, opracowanie monograficzne, IZ-PIB, Kraków 2017.

Dochody gospodarstw rolniczych a konkurencyjność systemu podatkowego i ubezpieczeniowego, Warszawa 2014, red. naukowa Joanna Pawłowska-Tyszko.

Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, tom. 5, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.

Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2018, pod. red. Jerzego Wilkina i Iwony Nurzyńskiej „Topagrar”, nr 2/2019.

„Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, kwartalnik nr 3, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2018 r.

Strony internetowe:

www.studium.agrobiznesu.up.lublin.pl.

http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database/database_en.cfm.

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farm_structure_statistics/pl.

FARM INCOMES IN POLAND AGAINST THE BACKGROUND OF EU COUNTRIES

Summary

The purpose of the study was to analyse of the capabilities of improvement of situation small and medium-sized farms in Poland against the background of selected European Union countries in 2014-2016, including standard production. The possible value of the farmer's production has been assessed able to achieve with the possessed potential and conducting activity in a given region. In the analyzed period only farm above 24 ha received comparable income to farms in the surveyed EU countries and other economic sectors. We can search way to increase farm income in 2 categories: extension of the farm area or sale created goods in short distribution network. Shortening the way from field to table is a chance to take over the processing and trade margin and thus the prospect of a significant improvement in income.

Keywords: agriculture, agriculture income, FADN (Farm Accountancy Data Network), economic size of the farm

JUSTYNA ŻUCHOWSKA

RYNEK KREDYTÓW HIPOTECZNYCH W POLSCE W LATACH 2014-2018

Celem artykułu jest przedstawienie kredytu hipotecznego jako jednego z produktów bankowych. Zostało zdefiniowane pojęcie kredytu hipotecznego oraz przedstawiono jego funkcje. Opisano rozwój tego produktu na rynku polskim, jak również przedstawiono akty prawne, na podstawie których bank może udzielić kredytu.

W artykule zastosowano metodę analizy jakościowej. Przedstawione poniżej zestawienia zawierają informacje i dane udostępnione przez Centrum AMRON. Została przeprowadzona analiza porównawcza ofert kredytów hipotecznych w polskim sektorze bankowym obejmująca okres badawczy 2014-2018. Analizę wybranych banków na rynku polskim dokonano pod kątem wysokości oprocentowania, struktury wielkości i wartości udzielonych kredytów.

Słowa kluczowe: kredyt hipoteczny, polski rynek bankowy.

Wprowadzenie

Rynek kredytów hipotecznych w Polsce od momentu jego powstania rozwija się dość dynamicznie. Rozwój ten jest związany z dążeniem społeczeństwa do podniesienia jakości swojego życia poprzez posiadanie własnego mieszkania lub domu. Bankowość ta współcześnie ukształtowała się przede wszystkim bazując na doświadczeniach zebranych m. in. podczas kryzysu gospodarczego z lat 30. XX wieku. Światowy rozwój kredytów hipotecznych jest nierozzerwalnie związany ze Stanami Zjednoczonymi i sytuacją tam

panującą. Zarówno mody, jak i trendy pojawiające się w USA są później odzwierciedlane na rynkach światowych. Mimo że polski rynek hipoteczny jest stosunkowo młody, to aktualne są wszelkie zagrożenia wynikające ze specyfikacji tego rynku. W ostatnim dwudziestoleciu coraz większa liczba Polaków decydowała się na skorzystanie z kredytów hipotecznych. Zadłużenie polskich gospodarstw domowych w bankach z wielokrotnością się w latach 1997-2007. W kolejnym dziesięcioleciu występowała tendencja wzrostowa, zahamowana jedynie w wyniku następstw globalnego kryzysu finansowego. W 2018 roku liczba czynnych umów o kredyt hipoteczny wyniosła ponad 2,2 mln, a całkowite zadłużenie z tego tytułu osiągnęło ponad 415 mld złotych. Czynniki, które przyczyniły się do gwałtownego wzrostu wolumenu kredytów bankowych dla gospodarstw domowych są:

- zaprzestanie racjonowania kredytów hipotecznych dla ludności w wyniku deregulacji rynków finansowych,
- spadek nominalnego i realnego oprocentowania kredytów na skutek stłumienia inflacji,
- systematyczny wzrost gospodarczy, któremu towarzyszył wzrost dochodów gospodarstw domowych i możliwości obsługi zaciągniętych przez nie kredytów¹.

Rynek kredytów hipotecznych – aspekty teoretyczne i prawne

Termin hipoteki jest powszechnie znany i przeważnie dość dobrze rozumiany. W celu odkrycia źródła tego terminu należy sięgnąć do jego pierwotnego znaczenia. Na początku oznaczało ono jedynie przekazanie ziemi, za którą kupujący zapłacił jedynie raty bez odsetek. Czasami tego typu umowy zawierały dodatkowe ograniczenia, ale były one rzadkością.

¹ A. Bojanowska, *Historyczne uwarunkowania światowego rozwoju bankowości hipotecznej*, [w:] A. Szelańska (red.), *Współczesna bankowość hipoteczna*, CeDeWu, Warszawa 2010, s. 25.

Takie rozwiązanie było niewygodne dla sprzedającego. Zaczęto tworzyć prawodawstwo mające na celu ochronę interesów sprzedającego, ale także regulację zagadnień dotyczących hipoteki².

Na genezę hipoteki można spojrzeć też przez pryzmat słowotwórstwa, które przez wieki określało pewne zjawisko ekonomiczne. Słowo „hipoteka” pochodzi od greckiego *hypotheca*, gdzie używano go na określenie zastawu umownego. Najwyraźniej więc, już w czasach starożytnych, istniały ekonomiczne zależności, do których określenia niezbędne było pojęcie hipoteki³. W prawie rzymskim pojawia się instytucja hipoteki jako zabezpieczenia wierzytelności. Przedmiot obciążony hipoteką został w dyspozycji dłużnika, a wierzyciel mógł zaspokoić swoje żądania poprzez sprzedaż danego przedmiotu, gdy dłużnik nie uregulował długu na czas. Z kolei w języku angielskim hipoteka określona jest pochodzącym z tak zwanego *Middle English* słowem *mortgage*, pochodzącym od starofrancuskiego *mort* – śmierć i *gage* – zastaw. Tłumaczone to było między innymi przez wybitnego prawnika Sir Edwarda Coke’a (1552 – 1664) tym, że gdy dłużnik nie spłaci długu wówczas ziemia, bądź zastawiony przedmiot, były mu obierane na zawsze, czyli do śmierci. Definicja sporządzona przez teoretyków mówi, że hipoteka jest ograniczonym prawem rzeczowym obciążającym nieruchomości w celu zabezpieczenia oznaczonej wierzytelności. Na mocy hipoteki wierzyciel może dochodzić zaspokojenia z nieruchomości bez względu na to, kto jest właścicielem w czasie realizacji uprawnienia, z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi właściciela nieruchomości⁴. W ramach omawiania hipoteki pojawia się m. in. pojęcie „właściciela nieruchomości”, który jest określony poprzez prawa, które mu przysługują: „właściciel nieruchomości” obciążonej hipoteką ma prawo z niej skorzystać oraz nią rozporządzać. Hipoteka jest prawem akcesoryjnym, związanym z daną wierzytelnością. Nie może ona być

² Tamże, s. 17-18. A.

³ A. Szelągowska, *Banki hipoteczne w Polsce*, [w:] A. Szelągowska (red.), *Instytucje rynku finansowego w Polsce*, CeDeWu, Warszawa 2007, s. 120.

⁴ A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Podstawy finansów i bankowości*, Defin, Warszawa 2005, s. 238 i S. Flejterski, B. Świecka, *Elementy finansów i bankowości*, CeDeWu, Warszawa 2006, s. 260.

przeniesiona bez wierzytelności, którą zabezpiecza⁵. Hipoteka sama w sobie nie jest bytem prawnym, istnieje tylko do momentu istnienia wierzytelności. Powstaniu hipoteki, na skutek odpowiedniej umowy lub orzeczenia sądu, towarzyszy wpis do odpowiedniego rozdziału księgi wieczystej.

Hipoteka w prawie polskim definiowana jest poprzez przepisy ustawy *o księgach wieczystych i hipotece* w następujący sposób: „w celu zabezpieczenia oznaczonej wierzytelności można nieruchomości obciążyć prawem, na mocy którego wierzyciel może dochodzić zaspokojenia z nieruchomości bez względu na to, czyją stała się własnością i z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi właściciela nieruchomości (hipoteka)⁶.”

Polski rynek kredytów hipotecznych jest stosunkowo „młodym” rynkiem. Wraz z przemianami społeczno - gospodarczymi, jakie zaszły w Polsce w latach 90. ubiegłego wieku, wzrosła zamożność społeczeństwa oraz jego wymagania. W 2000 roku w samodzielne życie zaczęły wchodzić osoby z wyżu demograficznego urodzone w latach 80. XX-tego wieku. Te oraz wiele czynników spowodowały wzrost zainteresowania społeczeństwa polskiego posiadaniem własnego mieszkania bądź remontem już posiadanej nieruchomości.

W dniu 1 stycznia 1998 roku weszła w życie ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o listach zastawnych i bankach hipotecznych*, dająca możliwość emitowania listów zastawnych przez banki hipoteczne. Ustawa po 50 latach ponownie pozwoliła na tworzenie specjalistycznych instytucji, zajmujących się udzieleniem kredytów hipotecznych – banków hipotecznych. Rynek ten miał być finansowany przez emisję specyficznych instrumentów finansowych. Były to tak zwane listy zastawne, które art. 3 pkt 1 ww. ustawy określa jako: „papier wartościowy imienny lub na okaziciela, którego podstawę emisji stanowią wierzytelności banku hipotecznego zabezpieczonego hipotekami, w którym

⁵ Z. Szczurek, *Prawo cywilne. Podręcznik dla studentów administracji*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012, s. 33.

⁶ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. *o księgach wieczystych i hipotece* (Dz. U. 1982, Nr 19 poz.147 późn. zm.) art. 65 pkt. 1.

to liście bank hipoteczny zobowiązuje się wobec uprawnionego do spełnienia określonych świadczeń pieniężnych⁷”.

Przed bankami pojawiły się nowe, intratne możliwości⁸:

- zwiększenie możliwości kredytowania (np. zmianę wysokości pojedynczego kredytu w stosunku do wartości zabezpieczenia, którego może udzielić bank hipoteczny, zmianę limitów dotyczących refinansowania kredytów środkami pozyskanymi z emisji hipotecznych listów zastawnych, zmianę wielkości ogólnej kwoty wierzytelności banku zabezpieczonych hipotecznie z tytułu udzielonych „dużych kredytów” oraz nabytych wierzytelności z innych banków z tytułu udzielonych kredytów),
- stworzenie możliwości przekazania kredytobiorcy przez bank kwoty kredytu przed ustanowieniem zabezpieczenia w postaci hipoteki, pod warunkiem dodatkowego zabezpieczenia spłaty kredytu,
- umożliwienie bankom hipotecznym nabywania listów zastawnych emitowanych przez inne banki hipoteczne,
- rozszerzenie zakresu działalności banków hipotecznych (w tym o funkcje doradcze związane z rynkiem nieruchomości, prowadzenie rachunków bankowych związanych z obsługą projektów inwestycyjnych) oraz umożliwienie samodzielnego ustalania przez banki ryzyka związanego z zabezpieczeniem hipotecznym,
- rozszerzenie podstawy emisji publicznych listów zastawnych⁹.

Obecnie banki udzielają kredytów hipotecznych w oparciu o obowiązującą Ustawę z dnia 23 marca 2017 r. *o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami* (Dz. U. z 2017 r. poz. 819 – zwanej dalej ustawą) w zakresie swojej regulacji wdrożyła postanowienia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/17/UE z dnia 4 lutego 2014 r. w sprawie konsumenckich umów o kredyt związanych z nierucho-

⁷ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o listach zastawnych i bankach hipotecznych* (Dz.U. 1997, Nr 140, poz. 940 późn. zm.), art. 3 pkt. 1.

⁸ A. Bojanowska, *dz. cyt.*, s. 24.

⁹ Tamże, s. 25.

mościami mieszkalnymi i zmieniającej dyrektywy 2008/48/WE i 2013/36/UE oraz rozporządzenie (UE) nr 1093/2010. Celem regulacji dyrektywy było zapewnienie odpowiedniej spójności prawa unijnego wymagającego dostosowania lub wręcz wprowadzenia nowych regulacji przez państwa członkowskie Unii Europejskiej. Implementacja regulacji przewidzianych w dyrektywie zapewnia wysoki poziom ochrony konsumentów, którzy będą zawierali umowy o kredyt związany z nieruchomościami. Prowadzi to do bardziej przejrzystego, skutecznego i konkurencyjnego rynku wewnętrznego przez zawieranie spójnych i uczciwych umów, przedstawienie klientom odpowiednich informacji i wyjaśnień na każdym etapie, a także przyczynia się do wyrównywania asymetrii informacyjnej między uczestnikami rynku – kredytodawcami a ich klientami. Ponadto dyrektywa umożliwia odpowiedzialne udzielanie i zaciąganie kredytów. Nowe regulacje Ustawy o kredytach hipotecznych przyczyniły się do zwiększenia porównywalności i transparentności ofert kredytodawców oraz wzmocnienia pozycji konsumenta na rynku związanym z nieruchomościami.

W art. 3 ust. 1 ustawy określona została definicja umowy o kredyt hipoteczny. Zgodnie z treścią tego przepisu: „przez umowę o kredyt hipoteczny rozumie się umowę, w ramach której kredytodawca udziela konsumentowi kredytu lub daje mu przyrzeczenie udzielenia zabezpieczonego hipoteką lub innym prawem związanym z nieruchomością mieszkalną lub przeznaczonego na sfinansowanie niezwiązanego z działalnością gospodarczą lub prowadzeniem gospodarstwa rolnego nabycia lub utrzymania:

1. Prawa własności budynku mieszkalnego lub lokalu mieszkalnego stanowiącego odrębną własność, a także ich budowy lub przebudowy w rozumieniu art. 3 pkt 6 i 7a ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2018 r. poz. 1292).
2. Spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu.
3. Prawa własności nieruchomości gruntowej lub jej części.

4. Udziału we współwłasności budynku mieszkalnego lub lokalu mieszkalnego stanowiącego odrębną nieruchomość lub udziału w nieruchomości gruntowej¹⁰”

W kontekście zapisów zawartych w art. 3 ustawy należy wskazać, że w przyjętej definicji kredytu hipotecznego, będzie się mieścił każdy kredyt udzielony konsumentowi zabezpieczony hipoteką, jak również zabezpieczony innym prawem związanym z nieruchomością mieszkalną (art. 101 Prawa bankowego) lub roszczenia i prawa ujawnione w dziale III księgi wieczystej. Jednocześnie art. 3 ust. 2 określa formy, w jakich może zostać udzielony kredyt hipoteczny „za umowę o kredyt hipoteczny uważa się w szczególności umowę:

1. Pożyczki,
2. Kredytu w rozumieniu art. 69 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – *Prawo bankowe* (Dz.U. z 2016 r. poz. 1988, z późn. zm.).
3. O odroczeniu konsumentowi terminu spłacenia świadczenia pieniężnego.
4. O kredyt, w której kredytodawca zaciąga zobowiązanie wobec osoby trzeciej, a konsument zobowiązuje się do zwrotu kredytodawcy spełnionego świadczenia.
5. O kredyt odnawialny”.

Zgodnie z art. 1 ustawy *o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami*, regulacja określa w szczególności zasady i tryb zawierania umów o kredyt hipoteczny, obowiązki kredytodawcy i pośrednika kredytowego w zakresie informacji udzielanych przed zawarciem umowy oraz obowiązki w związku z zawartą umową o kredyt hipoteczny. Jednocześnie ustawa określa skutki uchybienia obowiązkom kredytodawcy, pośrednika kredytowego i agenta oraz wprowadza regulacje w zakresie nadzoru nad świadczącymi usługi związane z kredytem hipotecznym.

¹⁰ Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami (Dz. U. z 2017 r. poz. 819) , art. 3 pkt. 1.

Cechy kredytu hipotecznego sprawiają, że interesy kredytodawcy i kredytobiorcy powinny być odpowiednio zabezpieczone. W art. 29 ustawy zawarto szczegółowe informacje, jakie musi zawierać umowa o kredyt hipoteczny. Elementy treści umowy o kredyt hipoteczny, wymienione w art. 29 ust. 1 ustawy, są dopełnieniem standardu ustalonego dla art. 69 ust. 2 *Prawa bankowego*. Banki, jako kredytodawcy, mogą zatem w ramach oferty dotyczącej kredytów proponować zamieszczenie w umowach o kredyt innych, tj. dodatkowych elementów treści tej umowy. Wymienione natomiast w art. 69 ust. 2 ustawy Prawo bankowe elementy treści umowy o kredyt powinny być zamieszczone w każdej umowie o kredyt i obejmować:

1. strony umowy,
2. kwotę i walutę kredytu,
3. cel na który kredyt został udzielony,
4. zasady i termin spłaty kredytu,
5. wysokość oprocentowania kredytu i warunki jego zmiany,
6. sposób zabezpieczenia spłaty kredytu,
7. zakres uprawnień banku związanych z kontrolą wykorzystania i spłaty kredytu,
8. terminy i sposób postawienia do dyspozycji kredytobiorcy środków pieniężnych,
9. wysokość prowizji, jeżeli umowa ją przewiduje,
10. warunki dokonywania zmian i rozwiązania umowy.
11. Jednocześnie w odniesieniu do art. 29 ust. 1 ustawy, umowa kredytu hipotecznego powinna zawierać:
12. opłaty i inne koszty związane z udzieleniem kredytu hipotecznego, w tym opłatę za rozpatrzenie wniosku, przygotowanie i zawarcie umowy o kredyt,
13. całkowity koszt kredytu określony w dniu zawarcia umowy,
14. całkowitą kwotę do zapłaty przez konsumenta w dniu zawarcia umowy,
15. zasady i koszty ustanowienia, zmiany lub wygaśnięcia ubezpieczeń,

16. prawo konsumenta do spłaty kredytu przed terminem oraz koszty spłaty całości lub części kredytu przed terminem,
17. warunki, termin, sposób i skutki odstąpienia od umowy,
18. skutki niedotrzymania warunków umowy o kredyt z informacją o stopie oprocentowania zadłużenia przeterminowanego,
19. sposób i warunki ustalenia stopy procentowej, na podstawie której obliczana jest wysokość rat kapitałowo – odsetkowych,
20. minimalny zakres ubezpieczenia,
21. dodatkowe warunki, kryteria i ograniczenia jeżeli jest objęty wsparciem ze środków publicznych.

Analiza sprzedaży kredytów hipotecznych w sektorze bankowym w latach 2014-2018

Wartość sprzedaży kredytów hipotecznych na rynku polskim w sektorze bankowym wykazuje tendencję wzrostową. Na początku 2008 Ministerstwo Finansów na podstawie danych GUS prognozowało wzrost wskaźnika kredyty hipoteczne/PKB nawet o 30% rocznie. W wyniku kryzysu światowego wzrost ten został nieco zahamowany, ale i tak wolumen kredytów hipotecznych sukcesywnie rósł w tym okresie.

Poniżej została przeprowadzona analiza sprzedaży kredytu hipotecznego począwszy od roku 2014 do roku 2018.

Rok 2014 okazał się najsłabszym okresem dla sektora hipotecznego od roku 2005. Liczba udzielonych kredytów w roku 2014 (174 tys.), jak i ich wartości (36,8 mld zł) zamknęły się wynikiem słabszym nawet od tego uzyskanego w roku kryzysu 2009 (189 tys. kredytów na łączną kwotę 39 mld zł). Zarówno niskie oprocentowanie kredytów, jak i atrakcyjne ceny nie skłoniły potencjalnych nabywców mieszkań do zaciągnięcia długoterminowego zobowiązania hipotecznego. Okazję do zakupów na rynku mieszkaniowym przy niskich cenach wykorzystali ci, którzy dysponowali gotówką lub wycofali swoje oszczędności z lokat bankowych oraz innych

instrumentów finansowych i zainwestowali w nieruchomości przeznaczone na wynajem. Dane dotyczące sprzedaży kredytów hipotecznych pod względem wartości i liczby nowo udzielonych kredytów w roku 2014 przedstawia tabela 1.

Tabela 1.

Wartość i liczba nowo udzielonych kredytów w okresie I kw. 2014 r. – IV kw. 2014 r.

okres	wartość w mld zł	zmiana/poprzedni kwartał	liczba	zmiana/poprzedni kwartał
I kw. 2014	8,854	9,35%	41 942	7,65%
II kw. 2014	9,577	8,17%	45 499	8,48%
III kw. 2014	9,232	3,61%	43 653	4,06%
IV kw. 2014	9,161	0,77%	42 933	1,51%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu AMRON 4/2014

Z tabeli 1. wynika, iż w I kw. 2014 udzielono 41 942 nowych kredytów o wartości 8,854 mld zł, a w II kw. odnotowano wzrost udzielonych kredytów zarówno pod względem wartości, jak i liczby w porównaniu do poprzedniego kwartału. Wartość kredytów w odniesieniu do I kw. wzrosła o 8,17%, a liczba umów o 8,48%. Natomiast w III i IV kw. 2014 r. miał miejsce spadek zarówno wartości, jak i liczby udzielonych kredytów. W III kw. wartość w odniesieniu do II kw. spadła o 3,61%, natomiast IV kw. spadek w stosunku do III kw. wyniósł 0,77%. Liczba kredytów w III w kw. spadła o 4,06% w porównaniu z II kw., a w IV kw. miał miejsce spadek o 1,51% do III kw.

Dobre wyniki IV kw. 2015 r. sprawiły, że zarówno liczba udzielonych kredytów, jak ich wartość zamknęły się wynikiem zbliżonym do uzyskanego w kryzysowym 2009 roku, oznacza to wzrost w porównaniu do wyników w roku 2014. Na poprawę wyników w dużym stopniu wpłynęły obawy klientów przed skutkami nałożenia na sektor bankowy dodatkowych obciążeń, wprowadzenie podatku bankowego, jak również wzrost wkładu własnego

do 15% w 2016 roku. Dane dotyczące sprzedaży kredytów hipotecznych pod względem wartości i liczby nowo udzielonych kredytów w roku 2015 przedstawione zostały w tabeli 2.

Tabela 2.

Wartość i liczba nowo udzielonych kredytów w okresie I kw. 2015 r. – IV kw. 2015 r.

okres	wartość w mld zł	zmiana/poprzedni kwartał	liczba	zmiana/poprzedni kwartał
I kw. 2015	8,978	1,99%	42 169	1,92%
II kw. 2015	10,058	12,03%	46 504	10,28%
III kw. 2015	9,704	3,52%	43 945	5,50%
IV kw. 2015	10,580	9,03%	48 707	10,84%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu AMRON 4/2015

Z tabeli 2. wynika, iż w I kw. 2015 udzielono 42 169 nowych kredytów o wartości 8,978 mld zł, a II kw. 2015 odnotowano wzrost udzielonych kredytów zarówno pod względem wartości, jak i liczby w porównaniu do poprzedniego kwartału. Wartość kredytów w odniesieniu do I kw. wzrosła o 12,03%, a liczba umów wzrosła o 10,28%. Natomiast w III kw. 2015 nastąpił spadek udzielonych kredytów. Wartość w odniesieniu do II kw. spadła o 3,52%, natomiast liczba kredytów spadła o 5,50% w porównaniu z II kw. Ponownie w IV kw. miał miejsce znaczny wzrost wartości kredytów o 9,03% do III kw., a liczba kredytów zwiększyła się o 10,84%.

Rok 2016 nie przyniósł zasadniczych zmian, ale utrzymującą się ciągle tendencję wzrostową. Pomimo niskich stóp procentowych kredytowanie rynku mieszkaniowego okazało się słabsze niż w roku 2015, co przełożyło się na spadek w ujęciu ilościowym. Natomiast nieznaczny wzrost miał miejsce w ujęciu wartościowym. Rozwojowi rynku kredytowego nie sprzyjały również działania rządu. Przyjęta w styczniu 2016 r. ustawa o podatku bankowym skutkowałą wzrostem opłat bankowych oraz marży kredytów

hipotecznych, co przełożyło się na słabszą sprzedaż kredytów. Dane dotyczące sprzedaży kredytów hipotecznych pod względem wartości i liczby nowo udzielonych kredytów w roku 2014 przedstawia tabela 3.

Tabela 3.

Wartość i liczba nowo udzielonych kredytów w okresie I kw. 2016 r. – IV kw. 2016 r.

Okres	wartość w mld zł	zmiana/poprzedni kwartał	liczba	zmiana/poprzedni kwartał
I kw. 2016	9,433	10,85%	44 735	8,15%
II kw. 2016	10,607	12,45%	49 118	9,80%
III kw. 2016	9,676	8,78%	42 635	13,20%
IV kw. 2016	9,780	1,07%	41 921	1,67%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu AMRON 4/2016

Z danych z tabeli 3. wynika, że w I kw. 2016 udzielono 44 735 nowych kredytów o wartości 9,433 mld zł, a II kw. odnotowano wzrost udzielonych kredytów zarówno pod względem wartości i liczby w porównaniu do poprzedniego kwartału. Wartość kredytów w odniesieniu do I kw. wzrosła o 12,45%, a liczba umów wzrosła o 9,80%. Natomiast w III kw. 2016 miał miejsce spadek udzielonych kredytów. Wartość w odniesieniu do II kw. spadła o 8,78%, natomiast liczba kredytów spadła o 13,20% w porównaniu z II kw. W IV kw. zaobserwowano minimalny spadek liczby sprzedanych kredytów do poprzedniego kwartału o 1,67%, a wartości większej o 1,07%.

Nadal utrzymujące się w roku 2017 niskie stopy procentowe zachęciły do zaciągania kredytów hipotecznych. Rok ten okazał się rekordowy dla rynku kredytowego i banki osiągnęły najlepszy wynik od sześciu lat. Wpływ na taki wynik miała zapowiedź o zakończeniu Programu „Mieszkanie dla Młodych”, co sprawiło, że część nabywców przestała odkładać decyzję o zakupie mieszkania, by móc skorzystać z dopłat w ramach Programu „Mdm”.

Dane dotyczące sprzedaży kredytów hipotecznych pod względem wartości i liczby nowo udzielonych kredytów w roku 2017 przedstawia tabela 4.

Tabela 4.

Wartość i liczba nowo udzielonych kredytów w okresie I kw. 2017 r. – IV kw. 2017 r.

okres	wartość w mld zł	zmiana/poprzedni kwartał	liczba	zmiana/poprzedni kwartał
I kw. 2017	11,010	12,58%	50 238	19,84%
II kw. 2017	11,686	6,14%	49 827	0,82%
III kw. 2017	10,950	6,30%	45 824	8,03%
IV kw. 2017	10,928	0,21%	44 745	2,35%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu AMRON 4/2017

Dane w tabeli 4. wskazują, że w I kw. 2017 udzielono 50 238 nowych kredytów o wartości 11,010 mld zł, a w II kw. odnotowano wzrost udzielonych kredytów pod względem wartości i niewielki spadek pod względem liczby. Wartość kredytów w odniesieniu do I kw. wzrosła o 6,14%, a liczba umów spadła o 0,82%. Natomiast w III kw. 2017 miał miejsce spadek zarówno wartości jak i liczby udzielonych kredytów. Wartość w odniesieniu do II kw. spadła o 6,30%, natomiast liczba kredytów spadła o 8,03% w porównaniu z II kw. W IV kw. zaobserwowano spadek liczby sprzedanych kredytów do poprzedniego kwartału o 2,35% i o wartości mniejszej o 0,21%.

W całym roku 2018 udzielono o 12% więcej kredytów i wartości większej o prawie 21% w porównaniu do wyników roku poprzedniego. Oznacza to, że w ujęciu ilościowym był to najlepszy wynik od 2011 roku, natomiast w ujęciu wartościowym uzyskano trzeci wynik po roku 2007 i 2008. Dobry wynik kredytów hipotecznych kształtowała dobra koniunktura w polskiej gospodarce i związany z nią wzrost płac i siły nabywczej dochodów, a także niskie stopy procentowe, utrzymujący się niski koszt kredytów. Dane dotyczące sprzedaży kredytów hipotecznych pod względem wartości i liczby nowo udzielonych kredytów w roku 2018 przedstawia tabela 5.

Tabela 5.

Wartość i liczba nowo udzielonych kredytów w okresie I kw. 2018 r. – IV kw. 2018 r.

Okres	wartość w mld zł	zmiana/poprzedni kwartał	liczba	zmiana/poprzedni kwartał
I kw. 2018	12,915	18,19%	55 156	23,27%
II kw. 2018	13,741	6,40%	53 686	2,67%
III kw. 2018	13,571	1,24%	52 051	3,05%
IV kw. 2018	13,626	0,41%	51703	0,67%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu AMRON 4/2018

Dane z tabeli 5. wskazują, iż w I kw. 2018 udzielono 55 156 nowych kredytów o wartości 12,915 mld zł, a w II kw. odnotowano wzrost udzielonych kredytów pod względem wartości i spadek pod względem liczby. Wartość kredytów w odniesieniu do I kw. wzrosła o 6,40%, a liczba umów spadła o 2,67%. Natomiast w III kw. 2018 miał miejsce spadek zarówno wartości, jak i liczby udzielonych kredytów. Wartość w odniesieniu do II kw. spadła o 1,24%, natomiast liczba kredytów spadła o 3,05% w porównaniu z II kw. W IV kw. zaobserwowano niewielki spadek liczby sprzedanych kredytów do poprzedniego kwartału o 0,67%, a o wartości większej o 0,41%.

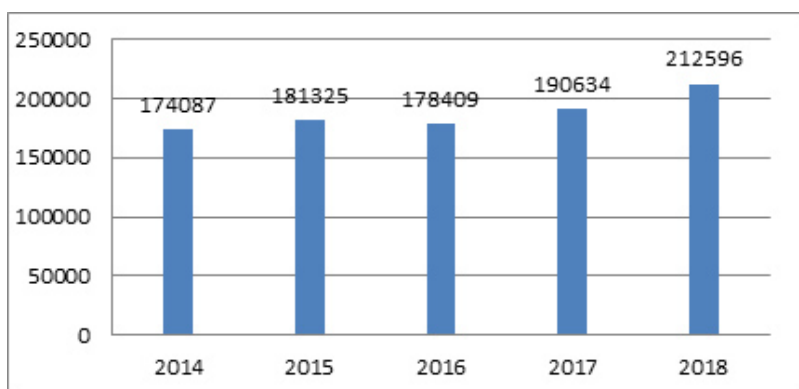
Tabela 6.

Wartość i liczba nowo udzielonych kredytów rocznie w latach 2014-2018

okres	wartość w mld zł	zmiana/poprzedni kwartał	liczba	zmiana/poprzedni rok
2014	36,824	0,96%	174 087	1,57%
2015	39,320	6,78%	181 325	4,16%
2016	39,496	0,45%	178 409	1,61%
2017	44,574	12,86%	190 634	6,85%
2018	53,852	20,82%	212 596	11,52%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu AMRON 2018/4.

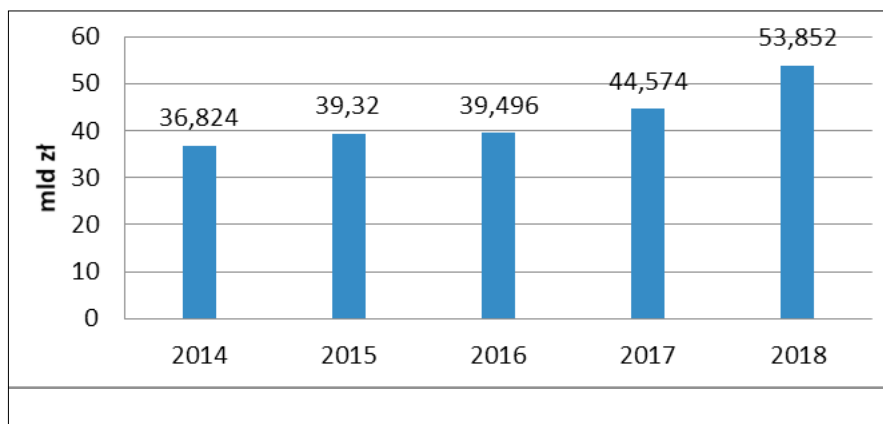
Z tabeli 6. możemy odczytać, że w 2014 roku wartość kredytów wyniosła 36,824 mld zł i okresie badanym w poszczególnych latach wzrasta w odniesieniu do roku minionego. Największy wzrost widoczny jest w 2018 roku. Udzielono 212 596 nowych kredytów o łącznej wartości 53,852 mld zł, czyli więcej odpowiednio o 11,52% (21 962 umowy i o 20,82% (nominalnie 9,278 mld zł) w porównaniu do wyników roku poprzedniego. Oznacza to, że Polacy zadłużali się na coraz wyższe kwoty, a wartość udzielanych kredytów systematycznie rośnie. Wykres 1. przedstawia wartości podpisanych umów, natomiast wykres 2 liczbę umów.

Wykres 1. Wartość nowo podpisanych umów o kredyt rocznie w latach 2014-2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu AMRON 4/2018

Z wykresu 1. wynika, że począwszy od 2014 r. wartość podpisanych umów przez następne lata wzrastała, osiągając najwyższą w 2018 r., co również przełożyło się na liczbę podpisanych umów w analizowanym okresie. Dane te przedstawia wykres 2.

Wykres 2. Liczba nowo podpisanych umów o kredyt rocznie w latach 2014-2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu AMRON 4/2018

Procentowe wartości dotyczące struktury nowo udzielonych kredytów hipotecznych w latach 2014-2018 prezentowane są w tabeli 7.

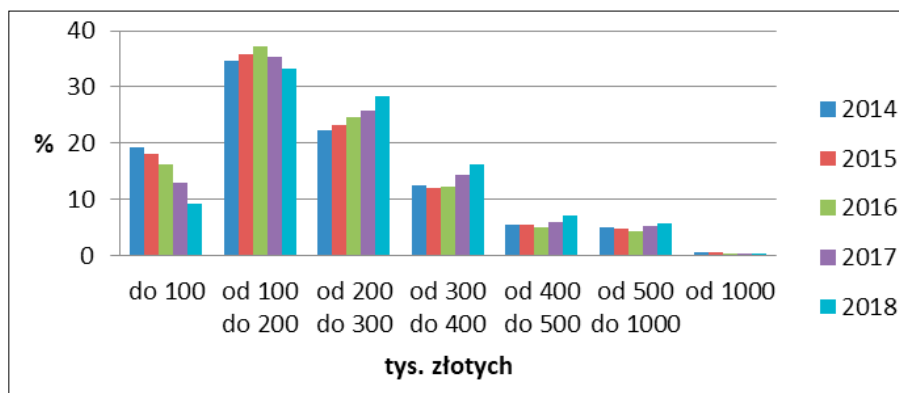
Tabela 7.

Struktura nowo udzielonych kredytów według wysokości kredytu w latach 2014-2018 (w %)

Wartość w tys. zł	2014	2015	2016	2017	2018
do 100	19,53	18,01	16,25	12,96	9,10
100-200	34,66	35,91	37,12	35,47	33,27
200-300	22,35	23,22	24,61	25,83	28,30
300-400	12,39	12,12	12,33	14,26	16,12
400-500	5,47	5,39	4,98	5,86	7,09
500-1000	5,06	4,87	4,30	5,22	5,75
od 1000	0,54	0,48	0,41	0,40	0,37

Źródło: Raport AMRON 4/2018

Z tabeli 7. wynika, że największą popularnością cieszą się kredyty o wartości w przedziale od 100 do 200 tys. zł. W każdym roku przekraczają 30% i ich odsetek wyższy od kredytów o wartości od 200 do 300 tys. zł, które przekraczają wartość %20. Udział kredytów o najwyższej wartości jest najmniejszy, nie przekracza 1% i nie ulega zmianie. Dane z tabeli 7. przedstawia wykres 3.

Wykres 3. Struktura nowo udzielonych kredytów według wysokości kredytu w latach 2014-2018.

Źródło: Raport AMRON 2018/4.

Natomiast strukturę udzielonych kredytów hipotecznych według okresu kredytowania w latach 2014-2018 przedstawia tabela 8.

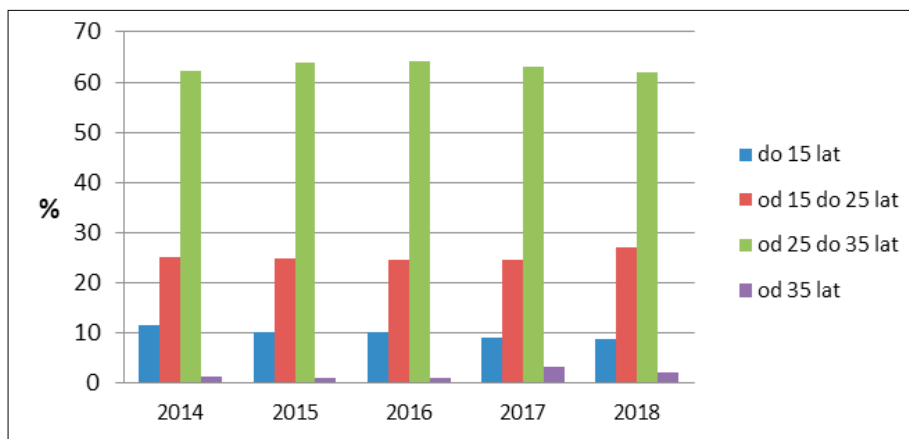
Tabela 8.

Struktura nowo udzielonych kredytów według okresu kredytowania w latach 2014-2018 (w %)

Okres w latach	2014	2015	2016	2017	2018
do 15 lat	11,43	10,28	10,19	9,14	8,69
od 15 do 25	25,04	24,88	24,63	24,68	27,05
od 25 do 35	62,16	63,92	64,11	63,08	62,03
od 35	1,36	0,92	1,07	3,10	2,23

Źródło: Opracowanie własne dane z Raportu AMRON 2018/4.

Tabela 8. przedstawia procentowy udział kredytów w odniesieniu do okresu przewidzianej spłaty. W badanym okresie największą popularność zyskały kredyty o terminie spłaty od 25 do 35 lat, ich udział w portfolio kredytowym w każdym roku przekracza 62%, a największą wartość osiągnął w 2016 i wyniósł 64,11%. Dane z tabeli 8. przedstawia wykres 4.

Wykres 4. Struktura nowo udzielonych kredytów według okresu kredytowania w latach 2014-2018 w (%)

Źródło: Opracowanie własne dane z Raportu AMRON 4/2018.

Analiza ofert kredytów hipotecznych na podstawie wybranych banków

Kredyty hipoteczne są korzystnym produktem zarówno dla banków, jak i klientów, bowiem dla banków to źródło inwestycji dzięki długoterminowym płatnościom odsetek i prowizji, a dla klientów szansą na realizację marzeń o zakupie własnego mieszkania lub domu. Marzenia te mogą być realizowane teraz na coraz większą skalę, przez różnorodność ofert kredytowych proponowanych przez banki. Zmiany w ofertach kredytów nie są tak dynamiczne, jak w przypadku innych produktów. Kredytodawcy stosunkowo rzadko zmieniają parametry, a akcje promocyjne pojawiają się nieregularnie i tylko w niektórych instytucjach bankowych. Kredytobiorca, decydując się na kredyt hipoteczny, szuka ofert o jak najniższej marży i łącznym koszcie finansowania. W tabelach zostały zaprezentowane dane dotyczące marży i oprocentowania kredytów hipotecznych, jakie obowiązywały w grudniu w latach 2014-2018 w ofertach wybranych banków.

Tabela 9.

Oprocentowanie kredytów hipotecznych wybranych banków w Polsce (grudzień 2014 r.)

Bank	Oprocentowanie	Marża
Bank BGŻ	3,70%	1,65 p.p.
Bank BPH	3,41%	1,35 p.p.
BOŚ Bank	3,85%	1,80 p.p.
Bank Millennium	4,15%	2,09 p.p.
Bank Zachodni WBK	3,75%	1,65 p.p.
ING Bank Śląski	3,70%	1,65 p.p.
Bank Pekao	3,92%	1,89 p.p.
PKO BP	3,88%	1,82 p.p.
Raiffeisen Bank	3,76%	1,70 p.p.
Credit Agricole	3,68%	1,69 p.p.
Alior Bank	4,46%	2,40 p.p.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Bankier.pl (12.03.2019).

Z tabeli 9. wynika, że najkorzystniejszą ofertę przedstawił Bank BPH, z najniższą marżą 1,35 p.p. z oprocentowaniem 3,41%, kolejne miejsce zajmuje ING Bank Śląski i Bank BGŻ z 1,65 p.p. marżą i 3,70%.

Tabela 10.

Oprocentowanie kredytów hipotecznych wybranych Banków grudzień 2015 r.

Bank	Oprocentowanie	Marża
Bank BGŻ BNP Paribas	3,22%	1,45 p.p.
Bank BPH	2,75%	0,85 p.p.
BOŚ Bank	3,47%	1,70 p.p.
Bank Millennium	3,82%	2,09 p.p.
Bank Zachodni WBK	3,41%	1,69 p.p.
ING Bank Śląski	3,45%	1,65 p.p.
Bank Pekao	3,53%	1,68 p.p.
PKO BP	3,36%	1,64 p.p.
Raiffeisen Bank	3,32%	1,60 p.p.
Credit Agricole	3,37%	1,69 p.p.
Alior Bank	3,31%	1,69 p.p.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Bankier.pl (12.03.2019).

W tabeli 10. zaprezentowano najkorzystniejszą ofertę przedstawił Bank BPH, z najniższą marżą 0,85 p.p. z oprocentowaniem 2,75%, kolejne miejsce zajmuje Bank BGŻ BNP Paribas z 1,45 p.p. marżą i 3,53%.

Tabela 11.

Oprocentowanie kredytów hipotecznych wybranych banków w Polsce (grudzień 2016 r.)

Bank	Oprocentowanie	Marża
Bank BGŻ BNP Paribas	3,48%	1,75 p.p.
Bank BPS	3,33%	1,70 p.p.
BOŚ	3,81%	2,00 p.p.
Bank Millennium	3,82%	2,09 p.p.
Bank Zachodni WBK	3,62%	1,89 p.p.
ING Bank Śląski	3,50%	1,69 p.p.
Bank Pekao	3,82%	2,09 p.p.
PKO BP	3,55%	1,82 p.p.
Raiffeisen Bank	3,72%	1,99 p.p.
Credit Agricole	3,68%	2,00 p.p.
Alior Bank	4,23%	2,50 p.p.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Bankier.pl (12.03.2019).

Z danych zawartych w tabeli 11. wynika, że najkorzystniejszą ofertę przedstawił Bank BPS, z marżą 1,70 p.p. z oprocentowaniem 3,33%, drugie miejsce zajmuje ING Bank Śląski 1,80 p.p. marżą i 3,53%. Pozostałe banki proponowały marżę zbliżoną do 2,00 p.p.

Tabela 12.

Oprocentowanie kredytów hipotecznych wybranych banków w Polsce (grudzień 2017 r.)

Bank	Oprocentowanie	Marża
Bank BGŻ BNP Paribas	3,53%	1,80 p.p.
Bank BPS	3,03%	1,30 p.p.
Bank Pocztowy	3,61%	1,89 p.p.
Bank Millennium	3,93%	2,20 p.p.

Bank Zachodni WBK	3,92%	2,19 p.p.
ING Bank Śląski	3,50%	1,69 p.p.
Bank Pekao	3,58%	1,85 p.p.
PKO BP	3,54%	1,82 p.p.
Raiffeisen Bank	3,41%	1,69 p.p.
Credit Agricole	3,73%	2,00 p.p.
Alior Bank	4,01%	2,29 p.p.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Bankier.pl (12.03.2019).

W tabeli 12. na pierwszym miejscu plasuje się Bank BPS, z marżą 1,30 p.p. z oprocentowaniem 3,03%, drugie miejsce zajmuje Bank BGŻ BNP Paribas 1,80 p.p. marży i 3,53%.

Tabela 13.

Oprocentowanie kredytów hipotecznych wybranych banków w Polsce (grudzień 2018 r.)

Bank	Oprocentowanie	Marża	RRSO
Bank BGŻ BNP Paribas	3,76%	1,40 p.p.	4,04%
Bank BPS	3,40%	1,68 p.p.	3,49%
Bank Pocztowy	3,31%	1,59 p.p.	3,95%
Bank Millennium	3,77%	2,05 p.p.	3,88%
Pekao Bank Hipoteczny	3,54%	1,75 p.p.	3,65%
ING Bank Śląski	3,48%	1,69 p.p.	4,33%
Bank Pekao	3,57%	1,85 p.p.	5,04%
PKO BP	3,56%	1,84 p.p.	4,08%
Santander Bank	3,71%	1,99 p.p.	4,30%
Credit Agricole	3,92%	2,20 p.p.	4,54%
Alior Bank	4,01%	2,29 p.p.	5,56%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Bankier.pl (12.03.2019).

Z tabeli 13. wynika, że najniższą marżę oferował Bank BGŻ BNP Paribas w wysokości 1,40 p.p., drugie miejsce zajmował Bank Pocztowy z marżą 1,59 p.p., trzecie miejsce natomiast przypadło Bankowi BPS S.A. z marżą 1,68 p.p. Tabela zawiera również dane dotyczące RRSO (rzeczywista roczna stopa oprocentowania), którą banki mają obowiązek przedstawić w ofercie kredytowej zgodnie z ustawą o kredycie hipotecznym i ustawą o kredycie konsumenckim, która weszła w życie z dniem 22 października 2017 r. Potencjalny klient potrzebuje uzyskać rzetelną informację na temat wszystkich kosztów zobowiązania, która pomoże mu ocenić ryzyko, podjąć racjonalną decyzję i porównać oferty. Najlepszą ofertę z najniższym RRSO proponował Bank BPS S.A. 3,49 p.p. oraz Pekao Bank Hipoteczny z RRSO 3,65 p.p.

Podsumowanie

Z przeprowadzonej w artykule analizy wynika, że w okresie 2014-2018 zarówno wartość, jak i liczba udzielonych kredytów wzrastała w porównaniu do roku poprzedniego. Oznacza to, że Polacy zadłużali się częściej i na coraz większe kwoty. Rekordowy wzrost zanotowano w roku 2018 zarówno pod względem wartości, jak i liczby udzielonych kredytów. W artykule przedstawiono również analizę struktury udzielonych kredytów, z której wynika, że największym zainteresowaniem cieszyły się kredyty w przedziale od 100 do 200 tys. złotych w każdym badanym roku. Przeanalizowano także długość okresu kredytowania. Okazało się, że w badanym okresie największą popularność zyskały kredyty o terminie spłaty od 25 do 35 lat, ich udział w portfelu kredytowym w każdym roku przekraczał 62%.

Wpływ na tak dobre wyniki miała przede wszystkim deregulacja rynków finansowych, spadek oprocentowania kredytów na skutek zatrzymania inflacji oraz wzrost gospodarczy, a z tym związany wzrost dochodów gospodarstw i możliwość uzyskania zdolności kredytowej. Rozwojowi rynku kredytowego sprzyjały również działania rządu, np. wprowadzenie Programu

„Mieszkanie dla Młodych”, a także utrzymujące się przez dłuższy czas niskie stopy procentowe i niski koszt kredytów.

Sytuacja na rynku kredytowym w Polsce w kolejnych latach będzie zależała od wielu czynników, przede wszystkim od stanu koniunktury gospodarczej. Spowolnienie gospodarcze może mieć bowiem znaczący wpływ na obniżenie popytu na mieszkania. Istotne są również rosnące koszty produkcji po stronie podażowej, wynikające z planowanych nowych regulacji, sytuacji na rynku gruntów pod zabudowę wielorodzinną, jak i stanu branży budowlanej. Ze strony banków znaczącą rolę odgrywać będzie natomiast zaostrożenie lub łagodzenie polityki kredytowej.

BIBLIOGRAFIA

- Bojanowska A., *Historyczne uwarunkowania światowego rozwoju bankowości hipotecznej*, [w:] Szelałowska A. (red.), *Współczesna bankowość hipoteczna*, CeDeWu, Warszawa 2010.
- Dmowski A., Sarnowski J., Prokopowicz D., *Podstawy finansów i bankowości*, Defini, Warszawa 2005.
- Dobosiewicz Z., *Bankowość*, PWE, Warszawa 2011.
- Klimontowicz M., Praca zbiorowa, *Bankowość dla praktyków*, Związek Banków Polskich, Warszawa 2017.
- Rybicki P., *Kredyt Hipoteczny. Najważniejsze pytania*, Poligraf, 2017.
- Szczurek Z., *Prawo cywilne. Podręcznik dla studentów administracji*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.
- Szelałowska A., *Współczesna bankowość hipoteczna*, CeDeWu, Warszawa 2010.

Akty prawne i inne materiały źródłowe:

- Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami (Dz. U. z 2017 r. poz. 819).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo Bankowe. (Dz. U. 2016, poz. 1988 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o listach zastawnych i bankach hipotecznych (Dz.U. 1997, Nr 140, poz. 940 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz. U. 1982, Nr 19 poz.147 późn. zm.).

Bank wspólnych sił, miesięcznik Banku BPS S.A.
Nowoczesny Bank Spółdzielczy, miesięcznik Banków Spółdzielczych.

Strony internetowe:

Bank BPS, <https://intranet.bank.bps.corp/> (03.02.2019).

Bank BPS, <https://www.bankbps.pl/> (03.02.2019).

Banki.pl, https://www.banki.pl/bank_bps-historia.html (26.02.2019).

Centrum AMRON, <https://www.amron.pl/> (24.04.2019).

Bankier.pl, <https://www.bankier.pl/> (12.03.2019).

MORTGAGE LENDING MARKET IN POLAND 2014-2018

Summary

The purpose of this article was to present a mortgage loan as one of the bank products. The paper defined the concept of a mortgage loan, explained its functions and described the development of the product in the Polish market. Also, the author characterised legal acts that allow a bank to grant loans. Qualitative research methods were used in the analysis of gathered data. Information and data included in the summaries below were provided by AMRON Centre. The author conducted comparative analysis of mortgage loans offered in the Polish banking sector in the period between 2014 and 2018. The analysis of selected banks in the Polish market took into account mortgage rates and the structure of granted loans.

Keywords: mortgage, Polish banking market

MILENA JAWORSKA-BIŁAS

ANALIZA EKONOMICZNA GRUPY PZU S.A. W LATACH 2015-2018

Streszczenie

Grupa Powszechny Zakład Ubezpieczeń Społecznych Spółka Akcyjna (dalej „Grupa PZU”) jest jednym z najstarszych i największych zakładów ubezpieczeń w Polsce. Badany podmiot jest największą grupą finansową w Europie Środkowo-Wschodniej. Spółki Grupy PZU mają zakres działalności nie tylko w ubezpieczeniach na życie i majątkowych, ale również w obszarze produktów inwestycyjnych, emerytalnych, bankowości i ochrony zdrowia. W dziale I. i dziale II. grupa PZU jest liderem wśród zakładów ubezpieczeń. Wskaźnik rentowności kapitału własnego (ROE) w 2018 roku był na poziomie 22,1% – najwyższa wartość od 4 lat. Skonsolidowany zysk netto Grupy PZU w 2018 roku wyniósł 5 368 mln zł. Zysk netto przypadający na akcjonariuszy jednostki dominującej w tym samym okresie osiągnął wartość 3 213 mln zł. Wyniki te wskazują na dynamiczny rozwój Grupy PZU, która wypracowała to stale rozwijając wachlarz usług, dopasowując do potrzeb klientów. Grupa PZU może być odpowiednim podmiotem dla osób, które chcą zainwestować na giełdzie i powiększać swoje zyski.

Słowa kluczowe: Grupa PZU S.A., rentowność, ubezpieczenia, analiza ekonomiczno-finansowa

Wprowadzenie

Przedmiotem analizy przedstawionej w niniejszym opracowaniu jest Grupa Powszechny Zakład Ubezpieczeń Społecznych Spółka Akcyjna (dalej „Grupa PZU”). Jest ona największa grupą finansową nie tylko w Polsce, ale również w Europie Środkowo-Wschodniej. Grupa PZU specjalizuje się w ubezpieczeniach osobowych i majątkowych. Przedsiębiorstwo zajmuje się również m.in. zarządzaniem otwartym funduszem oraz programami oszczędnościowymi. Akcje PZU od 2010 r. można kupować na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Celem analizy jest ocena atrakcyjności, rentowności i bezpieczeństwa dla potencjalnych inwestorów zainteresowanych ulokowaniem swego kapitału w tej spółce. Szczegółnej uwadze poświęcona będzie analiza Struktury Grupy PZU. W artykule zostanie przedstawiona historia zakładu, aktualna struktura grupy, obecny zakres produktów, jaki oferuje z wciąż rozwijającym się wachlarzem usług. Ponadto przy wykorzystaniu szczegółowej analizy ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstwa za okres 2015 – 2018 zostanie również oceniona bieżąca sytuacja rynkowa PZU. Artykuł ten odnosi się do prawdziwości głoszonej przez spółkę tezy, że Grupa PZU jest liderem na rynku ubezpieczeń w Polsce. W pracy zastosowano metody badawcze należące do metod analizy jakościowej - studium przypadku oraz analizę komparatywną.

Opis Grupy Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń oraz jego analiza ekonomiczno-finansowa

Grupa Powszechny Zakład Ubezpieczeń S.A. jest jednym z najstarszych i największych zakładów ubezpieczeń w Polsce, w związku z tym cieszy się bardzo dobrą rozpoznawalnością marki. Tradycje PZU sięgają czasów powstania pierwszego zakładu ubezpieczeń na polskich ziemiach w 1803 roku, a działalność tego podmiotu rozpoczęła się w 1921 roku wraz z powołaniem Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych. Od 12 maja 2010 roku PZU jest notowany na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Od swojego debiutu znajduje się w czołówce najwyżej wycenianych i najbardziej płynnych spółek. Jest pierwszą spółką, która weszła w skład

WIG20 w dniu pierwszego notowania. Na akcje PZU zapisało się ponad 250 tys. Polaków. Głównym akcjonariuszem jest Skarb Państwa. Wartość rynkowa akcji Skarbu Państwa wynosi 11 752 600 713 zł - stan na czerwiec 2018¹. W 2014 roku miała miejsce akwizycja spółek ubezpieczeniowych w krajach bałtyckich (Łotwa, Litwa, Estonia) oraz spółki prowadzącej bezpośrednio działalność ubezpieczeniową (*direct*) w Polsce - LINK4. LINK 4 został wykupiony za kwotę 94 mln euro. Poza obszarem ubezpieczeń PZU buduje pozycję w sektorze bankowym w Polsce. W 2015 roku odbyła się transakcja zakupu 25,19% udziałów w kapitale zakładowym Alior Banku S.A. Kolejnym etapem była przeprowadzona przez Alior Bank transakcja nabycia wydzielonej części Banku BPH, obejmującej jego podstawową działalność. 8 grudnia 2016 roku PZU i PFR podpisały umowę z UniCredit dotyczącą kupna 32,8% akcji Banku Pekao. Transakcja została sfinalizowana 7 czerwca 2017 roku. Była to jedna z największych transakcji w sektorze bankowym w Europie w ostatnich latach. Dzięki tej strategicznej inwestycji PZU stał się największą grupą finansową w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej.

Spółki Grupy PZU mają zakres działalności nie tylko w ubezpieczeniach na życie i majątkowych, ale również w obszarze produktów inwestycyjnych, emerytalnych, bankowości i ochrony zdrowia. W zakresie partnerstw PZU współpracuje również m.in. z firmami takimi, jak: Allegro czy LOT oraz świadczy usługi assistance dla klientów indywidualnych i przedsiębiorstw. Strategicznym celem Grupy PZU jest nowe podejście do budowania relacji z klientem, które w głównej mierze ma na celu integrację wszystkich obszarów działalności wokół klienta. Ułatwieniem tego systemu jest wykorzystanie narzędzi bazujących na sztucznej inteligencji, rozwiązaniach mobilnych i big data².

PZU Życie S.A. jest największą w Polsce firmą specjalizującą się w ubezpieczeniach na życie. Liczba klientów obsługiwanych przez PZU Życie S.A. przekracza 11 milionów. Od lat jest niekwestionowanym liderem w zakresie

¹ <https://www.pzu.pl/relacje-inwestorskie/akcje-i-obligacje/struktura-akcjonariatu> (2.05.2019).

² <https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki> (2.05.2019).

ochronnych ubezpieczeń grupowych i indywidualnie kontynuowanych. Grupa PZU od kilkunastu lat jest obecna na rynku prywatnej opieki medycznej. Posiada kompleksową ofertę, która odpowiada na problemy zdrowotne klientów indywidualnych oraz firm³. Przedmiotem działalności PTE PZU S.A. jest tworzenie i zarządzanie otwartym funduszem emerytalnym, jak również tworzenie i zarządzanie dobrowolnym funduszem, którego przedmiotem działalności jest prowadzenie indywidualnego konta emerytalnego (IKE) lub indywidualnego konta zabezpieczenia emerytalnego (IKZE)⁴. Towarzystwo Funduszy Inwestycyjnych PZU S.A. (TFI PZU S.A.) to – pod względem wartości zarządzanych aktywów – jedno z największych towarzystw inwestycyjnych w Polsce. Działa od 1999 roku. Korzysta z doświadczeń zgromadzonych przez ponad 200 lat działalności finansowo-ubezpieczeniowej PZU⁵. **Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych Polski Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych** jest odpowiedzialnością Grupy Kapitałowej PZU na coraz szersze zainteresowanie ubezpieczeniami wzajemnymi, które dają możliwość lepszego zarządzania ryzykiem, optymalizacji kosztów kontraktów oraz czasu zawierania umów ubezpieczenia⁶.

1. Do kluczowych inicjatyw i działania w realizacji strategii Grupy do 2020 roku w celu ciągłego zwiększania udziału w rynku oraz zysku netto zaliczamy:
2. Data Lab – realizacja projektów w obszarze oceny ryzyka ubezpieczeniowego na podstawie zdjęć i szybkiej kwotacji przy zakupie nieruchomości przez Internet;
3. współpraca z Alior Bankiem i Bankiem Pekao - wprowadzenie 24 produktów ubezpieczeniowych do oferty bankowej, co zapewnia obecność produktów PZU we wszystkich liniach produktowych banków;
4. PZU Zdrowie – nowe produkty i rozwój sieci – wprowadzenie nowych produkty ubezpieczeniowo – zdrowotnych oraz dodatków do ubez-

³ <https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki/pzu-zdrowie> (2.05.2019).

⁴ <https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki/pzu-pomoc> (2.05.2019).

⁵ <https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki/tfi-pzu> (2.05.2019).

⁶ <https://www.tuwpzuw.pl/> (2.05.2019).

- pieczeń grupowych. Rozwój sieci poprzez kolejne projekty Greenfield, M&A oraz współpracy partnerską. Na koniec 2018 roku PZU Zdrowie współpracowało już z ponad 2 100 placówkami w ponad 500 miastach w Polsce. Własna sieć placówek medycznych liczyła ponad 60 podmiotów;
5. inPZU uruchomienie internetowego serwisu transakcyjnego inPZU do sprzedaży funduszy inwestycyjnych. Serwis dociera bezpośrednio do klientów indywidualnych z nową ofertą funduszy indeksowych;
 6. Mojepzu.pl – uruchomienie nowoczesnego portalu dla klientów, dającego dostęp do sprzedaży online, i umożliwiającego umówienie wizyty lekarskiej. Realizacja prac rozwojowych w zakresie udostępnienia dalszych funkcjonalności, w zakresie poszerzenia oferty produktowej i usługowej⁷.

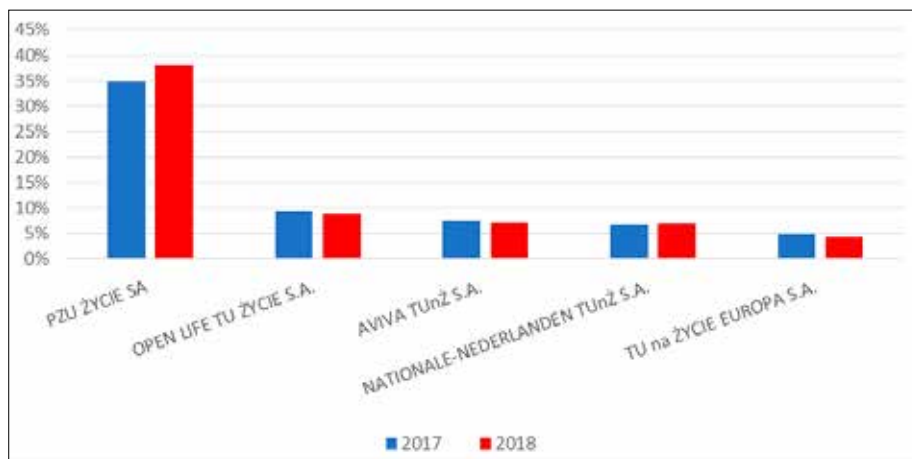
System ubezpieczeń jest jednym z najważniejszych elementów systemu finansowego państwa. Funkcjonowanie podmiotów tego systemu jest ściśle regulowane oraz monitorowane przez specjalnie powołaną do tego instytucję państwową, jaką jest Komisja Nadzoru Finansowego. Firmy ubezpieczeniowe, będące instytucjami zaufania publicznego, odgrywają istotną rolę jako pośrednicy finansowi. Umożliwiają one procesy transformacji oszczędności w inwestycje – zarówno te materialne, jak i finansowe. „Ubezpieczenie jest urządzeniem gospodarczym, które pozwala zakładowi ubezpieczeń przejąć od ubezpieczającego [...] ryzyko negatywnych, ekonomicznych skutków określonego zdarzenia”⁸.

⁷ Prezentacja wyników finansowych Grupy PZU 2018.

⁸ B. Hadyniak, *Ubezpieczenie jako urządzenie gospodarcze*, [w:] J. Monkiewicz [red.], *Podstawy ubezpieczeń*.

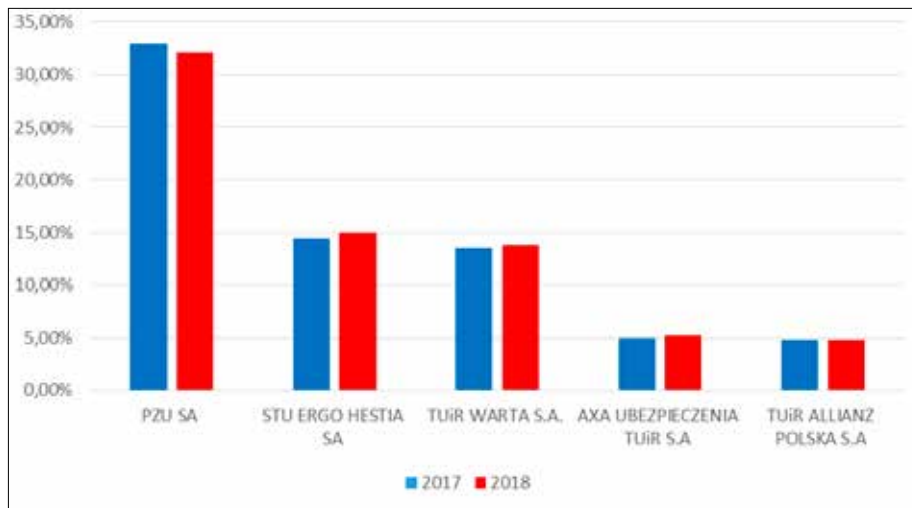
Tom I – Mechanizmy i funkcje, Poltext, Warszawa 2000, s.10.

Graficzne przedstawienie rynku ubezpieczeń w Polsce oraz analiza finansowa jego największego uczestnika

Rysunek 1. Zakłady ubezpieczeń działu I o największych udziałach w rynku (mierzonych wielkością składki przypisanej brutto) w 2017 i 2018 r.

Źródło: Sprawozdania finansowe i statystyczne zakładów ubezpieczeń.

Rysunek 2. Zakłady ubezpieczeń działu II o największych udziałach w rynku (mierzonych wielkością składki przypisanej brutto) w 2017 i 2018 r.

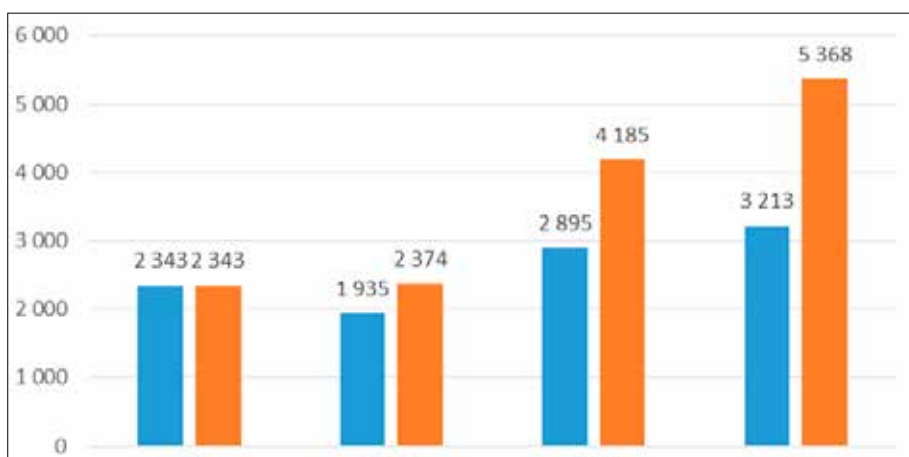
Źródło: Sprawozdania finansowe i statystyczne zakładów ubezpieczeń.

Tabela 1.
Bilans Grupy PZU w latach 2015-2018 (w tys. zł)

	2015	2016	2017	2018
Aktywa trwałe	5 425 187	6 288 000	16 322 000	15 007 000
Wartości niematerialne i prawne	2 899 613	3 046 000	7 273 000	7 051 000
Rzeczowe składniki majątku trwałego	1 299 788	1 467 000	3 239 000	3 184 000
Należności długoterminowe	0	0	0	0
Inwestycje długoterminowe	1 225 786	1 775 000	2 374 000	1 714 000
Pozostałe aktywa trwałe	0	0	3 436 000	3 058 000
Aktywa obrotowe	100 003 822	119 057 000	301 083 000	313 547 000
Zapasy	0	0	0	0
Należności krótkoterminowe	3 338 088	5 703 000	9 096 000	6 343 000
Inwestycje krótkoterminowe	91 745 710	108 273 000	290 093 000	303 823 000
Środki pieniężne i inne aktywa pieniężne	2 439 863	2 973 000	8 239 000	17 055 000
Pozostałe aktywa obrotowe	3 413 976	3 892 000	1 577 000	2 234 000
Aktywa trwałe przeznaczone do sprzedaży	1 506 048	1 189 000	317 000	1 147 000
Aktywa razem	105 429 009	125 345 000	317 405 000	328 554 000
Kapitał własny akcjonariuszy jednostki dominującej	12 923 719	13 010 000	14 622 000	14 925 000
Kapitał (fundusz) podstawowy	86 352	86 000	86 000	86 000
Udziały (akcje) własne	0	0	0	0

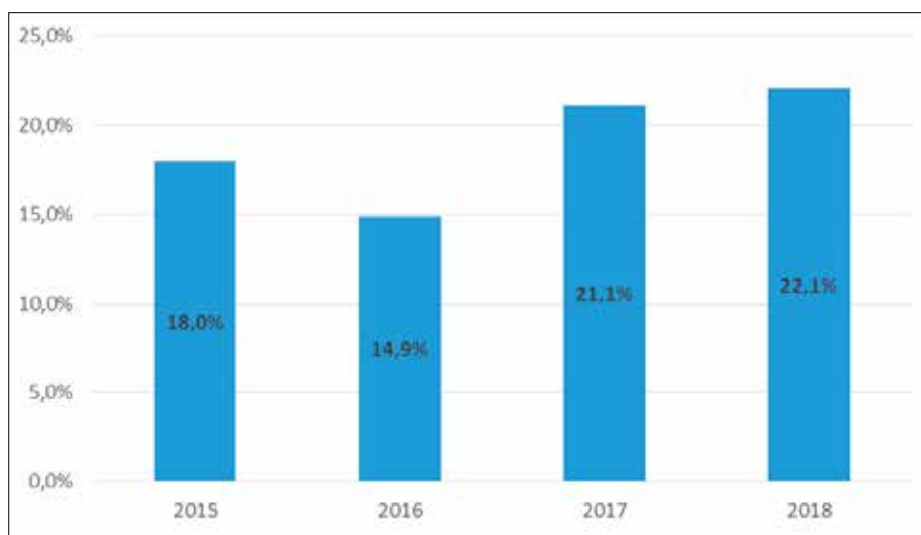
Kapitał (fundusz) zapasowy	10 141 607	10 869 000	11 917 000	12 566 000
Udziały niekontrolujące	2 255 188	4 117 000	22 979 000	22 482 000
Zobowiązania długoterminowe	0	0	0	0
Z tytułu dostaw i usług	0	0	0	0
Kredyty i pożyczki	0	0	0	0
Z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych	0	0	0	0
Zobowiązania z tytułu leasingu finansowego	0	0	0	0
Inne zobowiązania długoterminowe	0	0	0	0
Zobowiązania krótkoterminowe	90 250 102	108 218 000	279 804 000	291 147 000
Z tytułu dostaw i usług	0	0	0	0
Kredyty i pożyczki	0	0	0	0
Z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych	44 487 823	60 030 000	224 507 000	236 316 000
Zobowiązania z tytułu leasingu finansowego	0	0	0	0
Inne zobowiązania krótkoterminowe	45 762 279	48 188 000	55 297 000	54 831 000
Rozliczenia międzyokresowe	0	0	0	0
Pasywa razem	105 429 009	125 345 000	317 405 000	328 554 000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych za lata 2015-2018.

Rysunek 3. Zysk netto podmiotu dominującego i zysk netto Grupy PZU 2015-2018 (w mln zł.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych za lata 2015-2018.

Rysunek 4. Struktura rentowności kapitału własnego (ROE) w latach 2015-2018 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych za lata 2015-2018.

W Polsce na koniec 2018 roku składka przypisana brutto krajowych zakładów ubezpieczeń wyniosła 62,17 mld zł i była o 0,17 mld niższa niż w roku poprzednim. Składkę możemy podzielić na dwa działy, gdzie dział I. to ubezpieczenia na życie, dział II- pozostałe ubezpieczenia osobowe oraz ubezpieczenia majątkowe. W dziale I. ubezpieczeń PZU Życie utrzymało wzrostowy r/r trend składki okresowej przy braku wzrostu tej składki łącznie pozostałych uczestników rynku (rys.1). Dominująca na rynku w dziale II. jest również grupa PZU (rys.2). Utrzymała ona wysoki udział rynkowy mimo wciąż wzmożonej aktywności konkurentów w zakresie zmian w średniej cenie. Posiada mocną pozycję na rynku w ubezpieczeniach komunikacyjnych z udziałem 37,3%. Udział Grupy PZU na rynku ubezpieczeń majątkowych i pozostałych osobowych jest na poziomie 34,8%. Zauważamy niższy poziom dużych negatywnych szkód oraz zdarzeń o charakterze masowym spowodowanych przez zjawiska atmosferyczne.

Podstawowym celem ich aktywności inwestycyjnej jest uzyskanie oczekiwanego poziomu rentowności przy maksymalnym poziomie bezpieczeństwa dedykowanych im środków i zachowaniu płynności aktywów. Standardy bezpieczeństwa sprawiają, że zakłady ubezpieczeniowe przeprowadzają procesy dywersyfikacji składu swoich portfeli inwestycyjnych w taki sposób, aby ich większą część stanowiły instrumenty o wysokim poziomie bezpieczeństwa. Do obiektywnej i rzetelnej oceny kondycji finansowej podmiotu gospodarczego niezbędne są dane ze sprawozdań finansowych, które umożliwiają ustalenie poziomu wskaźników finansowych, zalecanych przez literaturę ekonomiczną. Od 2015 roku do roku 2018 główne pozycje bilansu, czyli aktywa i pasywa, wzrosły prawie trzykrotnie (tab. 1). W głównej mierze zauważalny jest wzrost wartości niematerialnych i prawnych, inwestycje krótkoterminowe oraz środki pieniężne i inne aktywa pieniężne po stronie aktywów. W źródłach finansowania, czyli w pasywach, udziały niekontrolujące i zobowiązania z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych. Jedną z przyczyn tych zmian w bilansie jest przejście Pekao S.A. w 2017 roku. Od 1 lutego 2016 roku nastąpiła zmiana w podatku od aktywów instytucji finansowych, co wpłynęło w dużej mierze na wzrost kosztów administracyj-

nych o 4 951 mln zł od 2015 do 2018 roku. W 2017 roku wystąpił wyższy niż średnia z ostatnich 3 lat poziom szkód powodowanych zjawiskami atmosferycznymi (nawałnice) oraz odszkodowania w ubezpieczeniach rolnych. Do jednego z najważniejszych wydarzeń w 2017 roku można zaliczyć przejęcie banku Pekao S.A. W dniu 7 czerwca 2017 roku PZU i Polski Fundusz Rozwoju sfinalizowali zakup 32,8 proc. akcji Banku Pekao za łączną kwotę 10,6 mld zł. Jest to jedna z największych transakcji w sektorze bankowym w Europie w ostatnich latach. Za pomocą tej strategicznej inwestycji, PZU staje się największą grupą finansową w kraju i Europie Środkowo-Wschodniej. Można zaobserwować wysoką rentowność portfela ubezpieczeń komunikacyjnych oraz mniejszą szkodowość. Rozwój polityki związanej ze zdrowiem przyczynił się do wysokiej dynamiki przychodów. Znaczące było nabycie następných spółek medycznych: NZOZ Trzebinia oraz Revimed w Gdańsku. Wyniki w 2018 roku w stosunku do bardzo udanego 2017 mają nadal tendencję wzrostową. Nastąpił rekordowy przypis składki 23,5 mld zł dla Grupy PZU w całym 2018.

Zysk netto grupy PZU od 2015 do 2018 roku wzrósł ponad dwukrotnie z wartości 2,342 mld zł do 5,368 mld zł (rys. 3). Największy polski ubezpieczyciel ma powód do dumy. Z punktu widzenia inwestorów kluczowe są jednak informacje na temat zysku przypadającego na właścicieli jednostki dominującej, czyli samego PZU. W 2018 roku była na poziomie 3, 213 mld zł. Różnica zysków ogółem i tych przypadających na akcjonariuszy PZU w 2018 roku w wysokości blisko 2,1 mld zł wynika m.in. z faktu, że PZU jest udziałowcem Pekao i Alior Banku. Część ich wyników wchodzi więc w statystyki ubezpieczyciela. Równoległe do działań ukierunkowanych na rentowny wzrost, konsekwentnie wdrażana jest strategia oparta na innowacjach i nowych technologiach. Od początku roku znacząco zwiększono liczbę interakcji z klientami przede wszystkim w obszarze sprzedaży zdalnej. Wzrósł stopień automatyzacji procesów obsługowych w zakresie likwidacji szkód oraz została uruchomiona nowoczesna, intuicyjna i przyjazna dla użytkowników nowa strona internetowa.

Wskaźniki rentowności są grupą wskaźników określających efektywność działalności ubezpieczycieli. Ocena poziomu rentowności jest jedną z dwóch podstawowych metod pomiaru efektywności funkcjonowania towarzystw ubezpieczeniowych. Rentowność kapitału własnego (ROE) – wskaźnik pozwala na określenie rentowności kapitału własnego, czyli stopy zwrotu. Im wyższy wskaźnik, tym większa zdolność firmy do wypłaty dywidendy oraz wyższy poziom wypłacalności, a także większe możliwości rozwoju przedsiębiorstwa. W 2018 roku ROE był na poziomie 22,1% – to wartość najwyższa od 4 lat (rys. 4). Wskaźnik poprawił się o 1,1% w porównaniu do wysokiego poziomu osiągniętego w poprzednim roku. Paweł Surówka, Prezes Zarządu PZU S.A., ponadprzeciętny zwrot z kapitału przypisuje zasłudze stabilnej i lojalnej bazy klientów, wysokiej efektywności operacyjnej, atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty. Dzięki tym wartościom grupa PZU jest w stanie utrzymywać wysoką i powtarzalną rentowność podstawowego biznesu ubezpieczeniowego.

Podsumowanie

Podsumowując, należy stwierdzić na podstawie powyższej analizy, że PZU to największy ubezpieczyciel na polskim rynku. Funkcjonuje w obu działach ubezpieczeń, z sukcesem zarządza także funduszami inwestycyjnymi, a poza tym w ostatnich latach prowadzi ekspansywną politykę inwestycyjną w Europie Środkowej i Wschodniej.

Grupa PZU stara się modyfikować produkty ubezpieczeniowe w zależności od popytu rynkowego, jak również wprowadzać nowe produkty, które odpowiadają trendowi demograficznemu. Pomimo znaczącej konkurencji na rynku działu I. i II., ciągle usiłuje utrzymywać pozycję lidera. Z racji tego, że udział Grupy PZU w rynku ubezpieczeniowym maleje – pomimo utrzymującej się na podobnym poziomie składce przypisanej brutto – koniecznym było dostosowanie się przedsiębiorstwa do nowych warunków.

Konkurencja przejmuje nie tylko klientów PZU, ale także innych dużych graczy, o czym świadczy wzrastający udział w rynku graczy „średnich”. W związku z tym wspomniane wcześniej zmiany, zaangażowanie w działalność inwestycyjną, ale przede wszystkim zakup Link4, w celu wykorzystania kanałów dystrybucji tego ubezpieczyciela, należy uznać za pozytywne zjawisko – właściwą odpowiedź na zmiany rynkowe. Zasadność przyjętej przez PZU polityki potwierdzają wyniki spółki. Rok 2018 to dla Grupy PZU czas rekordów i zrealizowanych celów. Ubezpieczyciel zanotował najwyższy od 5 lat roczny zysk netto na poziomie 5,4 mld zł. Rok 2018 był dla Grupy PZU pod wieloma względami rekordowy. Grupa zanotowała najwyższy od pięciu lat roczny skonsolidowany zysk netto na poziomie 5 368 mln zł, co w porównaniu z rokiem 2017 oznacza wzrost o 28,3 proc. Zysk netto jednostki dominującej wyniósł 3 213 mln zł, dając wobec zysku w 2017 r. wzrost o 11 proc. Wysoki zysk jednostki dominującej przyniósł w efekcie istotną poprawę wskaźnika rentowności kapitałów własnych (ROE), który ustalił się na poziomie 22,1 proc. Wciąż aktywnie rozwija się biznes zdrowotny, stanowiący jeden z najszybciej rosnących segmentów Grupy PZU. W 2018 r. powstały trzy nowe centra medyczne i pod koniec roku własna sieć placówek medycznych liczyła już 60 podmiotów. PZU Zdrowie współpracuje także z ponad 2100 placówkami w całej Polsce. Powyższe wyniki dokonanej analizy potwierdzają, że Grupa PZU może być odpowiednim podmiotem dla osób, które chcą zainwestować na giełdzie i powiększać swoje zyski.

Bibliografia

- Bauer K., *Zarządzanie informacjami w procesie upadłościowo- naprawczym przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
- Bednarski L., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, PWE Warszawa 2001.
- Czekaj J., Dresler Z., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw. Podstawy teorii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Duraj J., *Podstawy ekonomiki przedsiębiorstwa*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2000.

- Gierszewska G., Romanowska M., *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1997.
- Gierusz B., *Podręcznik samodzielnej nauki księgowania*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr Sp. z o.o., Gdańsk 2008.
- Hadyniak B., *Ubezpieczenie jako urządzenie gospodarcze*, [w:] J. Monkiewicz [red.], *Podstawy ubezpieczeń. Tom I – Mechanizmy i funkcje*, Poltext, Warszawa 2000.
- Jerzemowska M., *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
- Kruk W., *Rachunek ekonomiczny w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1998.
- Leszczyński Z., *Analiza Finansowa Przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne Radom 2002.
- Łyszczka M., *Analitik Biznesu*, TOM Wrocław 2009.
- Mayo H.B., *Inwestycje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014.
- Rutkowski, *Zarządzanie finansami*, PWE, Warszawa 2003.
- Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Sojak S., *Założyć firmę i nie zbankrutować – aspekty zarządcze*, Difin, Warszawa 2009.
- Sułkowska W., *Ubezpieczenia zagadnienia podstawowe*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości, Kraków 2001.
- Świdorska G.K., *Jak czytać sprawozdanie finansowe*, Difin/MAC, Warszawa 2013.

Inne źródła i materiały

- Raport o stanie sektora ubezpieczeń po IV kwartałach 2018 roku, KNF 2019.
- Prezentacja wyników finansowych Grupy PZU 2018.
- Prezentacja wyników finansowych Grupy PZU 2017.
- Sprawozdanie finansowe Grupy PZU 2018.
- Sprawozdanie finansowe Grupy PZU 2017.
- Sprawozdanie finansowe Grupy PZU 2016.
- Sprawozdanie finansowe Grupy PZU 2015.
- Ubezpieczenia w liczbach 2018- Polska Izba Ubezpieczeń.
- <http://wgospodarce.pl/informacje/61085-znamy-zysk-pzu>.
- <https://www.biznesradar.pl/raporty-finansowe-rachunek-zyskow-i-strat/PZU>.
- <https://media.pzu.pl/informacje-prasowe/szczegoly/grupa-pzu-najwyzszy-zysk-roczny-od-5-lat-i-rekordowa-skladka>.
- <https://www.pzu.pl/grupa-pzu/o-nas>.
- <https://www.pzu.pl/relacje-inwestorskie/o-grupie/historia>.
- <https://www.pzu.pl/relacje-inwestorskie/akcje-i-obligacje/struktura-akcjonariatu>.

<https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki>.
<https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki>.
<https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki/pzu-zycie>.
<https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki/pzu-zdrowie>.
<https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki/pzu-pomoc>.
<https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki/pte-pzu>.
<https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki/tfi-pzu>.
<https://www.pzu.pl/relacje-inwestorskie/o-grupie/historia>.
<https://www.pzu.pl/grupa-pzu/spolki/pzu-finance>.
<https://www.tuwpzuw.pl/>.

ECONOMIC ANALYSIS OF THE PZU S.A. GROUP IN 2015–2018

Summary

Group Powszechny Zakład Ubezpieczeń Społecznych (hereinafter the “PZU Group”) is one of the oldest and largest insurance companies in Poland. The audited entity is the largest financial group in Central and Eastern Europe. PZU Group companies have a range of activities not only in life and property insurance, but also in the area of investment, pension, banking and healthcare products. In section I. and section II. the PZU group is a leader among insurance companies. The return on equity (ROE) in 2018 was at the level of 22.1% – the highest value in 4 years. The consolidated net profit of the PZU Group in 2018 amounted to PLN 5,368 million. The net profit attributable to the shareholders of the parent company in the same period reached PLN 3,213 million. These results indicate the dynamic development of the PZU Group, which is due to constantly developing the range of services, tailoring it to the clients’ needs. The PZU Group may be a suitable entity for people who want to invest on the stock exchange and increase their profits.

Keywords: PZU S.A. Group, profitability, insurance, economic and financial analysis

MARTA MILDE

CENTRUM WSPARCIA BIZNESU W TORUNIU JAKO INSTYTUCJA WSPIERAJĄCA LOKALNĄ PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

Streszczenie

Artykuł dotyczy problematyki poprawy poziomu przedsiębiorczości firm w regionie toruńskim. Potrzeby lokalnej gospodarki, a także potrzeby związane z rozwojem społeczeństwa innowacyjnego sprawiły, że obok tradycyjnych wydziałów lokalnego samorządu zaczęły powstawać jednostki odpowiedzialne za pełną opiekę inwestycyjną dużych przedsiębiorców. Potrzeby wsparcia wśród firm z sektora MŚP stanowiły zaś odrębny biegun co do ówczesnej oferty pomocowej administracji publicznej. Zapotrzebowanie na instrumenty wspomagające preinkubację, założenie i początkowy rozwój własnej firmy wytyczyły dalsze drogi lokalnego samorządu do powstania jednostki odpowiadającej wszystkim potrzebom niezależnym od sektora ekonomicznego. Poszukiwanie rozwiązań tego konfliktu doprowadziło do powstania Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu. Jednostka samorządowa z dostosowaną ofertą pomocową stanowi ikonę instytucji realnie wspierającej lokalną przedsiębiorczość.

Słowo kluczowe: przedsiębiorczość, innowacyjność, MŚP, wsparcie, gospodarka

Wprowadzenie

Proces decentralizacji administracji publicznej w Polsce spowodował, że na jednostkach samorządu terytorialnego zaczęła spoczywać odpowiedzialność nie tylko za wykonywanie usług, lecz także za lokalne wsparcie przedsiębiorstw. Sprawy gospodarcze w coraz większym stopniu stają się centralnym punktem strategii realizowanej przez jednostki. Na wzrost gospodarczy mierzony PKB ma wpływ w głównej mierze rozwój przedsiębiorczości w danym obszarze.

Jednostki samorządowe ze względu na ustawowy zakres zadań własnych oraz możliwość realizacji dodatkowych zadań, m.in. przy finansowym wsparciu funduszy unijnych, pełnią obecnie kluczową rolę w gospodarce regionu. Są dysponentami środków publicznych, inwestorami, a także m.in. stymulantami rozwoju lokalnej przedsiębiorczości.

Głównym celem artykułu jest przedstawienie roli Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu w kreowaniu przedsiębiorczości w regionie. Zaprezentowane w artykule informacje dotyczyć będą analizy potrzeb wsparcia lokalnej gospodarki, a także regulacji prawnych oraz założeń, na których opiera się praca jednostki.

W dalszej części artykułu przedstawiono odpowiedź podmiotu na bieżące potrzeby wśród lokalnych przedsiębiorców, a także wyodrębniono dwa największe projekty realizowane przez Centrum.

W pracy wykorzystano metodę badań jakościowych, jaką jest studium przypadku, a jej wyniki adresowane są do wszystkich nowopowstających lub istniejących jednostek samorządu terytorialnego. Celem artykułu jest ukazanie, że Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu wspiera lokalną przedsiębiorczość.

Analiza potrzeb wsparcia lokalnej gospodarki w odniesieniu do założeń funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego

Gmina to podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Polsce posiadająca osobowość prawną. Jednostki samorządu terytorialnego zaspokajają potrzeby wspólnoty samorządowej poprzez wykonywanie zadań własnych, a ich dochody to napływ środków publicznych pobranych za pomocą subwencji ogólnych, podatków od nieruchomości czy dotacji celowych z budżetu państwa.

Zadania własne, które służą zaspokajaniu potrzeb zbiorowych wspólnoty lokalnej zamieszkującej gminę dotyczą w szczególności¹:

- a. ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami oraz ochrony środowiska;
- b. gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- c. lokalnego transportu zbiorowego;
- d. edukacji, kultury i turystyki, porządku publicznego, polityki prorodzinnej;
- e. promocji gminy oraz współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- f. współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.

Przedsiębiorców i inwestorów zagranicznych w dużym stopniu interesują jednak kompetencje jednostek samorządu terytorialnego w zakresie promocji zatrudnienia, instrumentów wsparcia dla przedsiębiorców oraz zwiększenia poziomu przedsiębiorczości w regionie, rozumianego jako racjonalną i efektywną koordynację zasobów gospodarczych firmy², czyli ich ciągły rozwój. Warunkiem rozwoju przedsiębiorstwa staje się zatem ruch, którego

¹ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm., <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19900160095/U/D19900095Lj.pdf>.

² *Encyklopedia Zarządzania*, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Przedsiębiorczość>, [5.06.2019].

źródłem jest otoczenie firmy³ i to właśnie region jako jeden z elementów otoczenia wpływa na wewnętrzne i zewnętrzne czynniki rozwojowe⁴. Lokalizacja i idące za nią uwarunkowania są dla firmy motorem przedsiębiorczości⁵.

Zatem te i inne zadania własne mają istotne znaczenie dla dogodnego środowiska do powstania oraz rozwoju przedsiębiorstw w regionie. Pięć wyróżnionych sfer działań jednostek samorządu terytorialnego wpływa na klimat inwestycyjny danego obszaru⁶:

- a. sfera regulacyjno–prawna, która obejmuje decyzje administracyjne i uchwały stanowiące, np. wysokość podatków lokalnych, ulg i zezwoleń;
- b. sfera informacyjno–promocyjna, która obejmuje marketing terytorialny;
- c. sfera inwestycyjno–organizacyjna, która obejmuje działalność inwestycyjną – sfera ta obejmuje wspieranie przedsiębiorczości;
- d. sfera finansowo–redystrybucyjna, która przede wszystkim zajmuje się tworzeniem i realizacją budżetu gminnego;
- e. sfera koordynacyjno–rozjemcza, która obejmuje koordynację różnych przedsięwzięć gospodarczych, również z funkcji rozjemcy w sytuacji konfliktu interesów, np. pomiędzy przedsiębiorcami.

Odwołując się do wymienionych sfer działań, jednostki samorządu terytorialnego uzyskują istotne znaczenie w przyciąganiu i utrzymywaniu inwestorów lokalnych jak i zagranicznych, a także we wzroście przedsiębiorczości w regionie.

Zadaniem jednostek samorządu terytorialnego jest zatem posługiwanie się zestawionymi formami, z których tworzony jest zintegrowany system pomocowy obejmujący np. politykę branżową, oddziaływanie na lokalne

³ G. Morgan, *Obrazy organizacji*, PWN, Warszawa 2002, s. 47-59.

⁴ A. Skowronek-Mielczarek, *Regionalne uwarunkowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2011, s. 29-36.

⁵ B. Bojewska, *Uwarunkowania przedsiębiorczości małych i średnich przedsiębiorstw*, „Handel Wewnętrzny” nr 3, s. 32.

⁶ Z. Strzelecki, *Gospodarka regionalna i lokalna*, PWN, Warszawa 2008, s. 39-43

rynki czy programowanie wzrostu gospodarczego⁷ na ilość przedsiębiorców przedstawionych w poniższej Tabeli 1.

Tabela 1.

Podmioty gospodarki narodowej z siedzibą w Toruniu na stan 30.04.2019 r. (bez wyszczególnionych osób fizycznych)

WYSZCZEGÓLNIENIE	w tym	spółki						spół- dzielnie
		Ogółem	w tym					
			razem	handlowe			cywilne	
				razem	akcyjne	z o.o.		
a - 31.03.2019								
b - 30.04.2019								
c - przyrost								
d - 31.03.2019 = 100								
e - w % ogółem								
TORUŃ - miasto na pra- wach powiatu	a	26325	5582	3514	92	2825	2066	51
	b	26383	5593	3530	93	2839	2061	51
	c	58	11	16	1	14	-5	0
	d	100,2	100,2	100,5	101,1	100,5	99,8	100
	e	100	21,2	13,4	0,4	10,8	7,8	0,2

Źródło: Tablica 10, GUS <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-kwiecien-2019,4,22.html>.

⁷ J. Moczydłowska, I. Pacewicz, *Przedsiębiorczość*, Wydawnictwo Oświatowe Fosze, Rzeszów 2007, s. 68-69.

Dane statystyczne wskazują, że przy obecnej polityce gospodarczej regionu już 26383⁸ podmiotów gospodarczych prowadzi działalność na terenie miasta Torunia, a 17920 z nich wpisana jest do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej⁹.

W podsumowaniu I kwartału 2019 r., dane wskazują na systematyczny wzrost liczby przedsiębiorstw. Biorąc pod uwagę ilość nowo zarejestrowanych przedsiębiorców oraz liczbę wniosków o wykreślenie i zawieszenie działalności – w ciągu 3 miesięcy liczba przedsiębiorstw wzrosła o 40. Warto dodać, że pozostała część firm prowadzi swą działalność w innej formie i podlega rejestracji w KRS.

Na terenie Torunia najbardziej liczną grupę przedsiębiorstw stanowią mikroprzedsiębiorstwa, bo aż około 96% ogółu toruńskich firm¹⁰. Ze względu na liczebność stanowią one główną siłę gospodarczą na rynku przedsiębiorstw, zatem wzrost ich liczby jest jednoznaczny z rozwojem gospodarczym miasta.

Wśród instrumentów posiadanych przez samorząd terytorialny kluczową rolę odgrywa powstanie i rozwój instytucji otoczenia biznesu¹¹, a także tworzenie nowych jednostek samorządowych i ich kooperacji okołobiznesowej.

Opierając się na konieczności stworzenia dogodnych warunków gospodarczych dla obecnych i przyszłych przedsiębiorców lokalnych, a także aktywizacji osób bezrobotnych jako organ nadzorczy obszaru¹², Rada Miasta

⁸ Miesięczna informacja o podmiotach gospodarki narodowej w rejestrze REGON, GUS, kwiecień 2019, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/zmiany-strukturalne-grup> [6.06.2019]. -podmiotow/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-kwiecien-2019,4,22.html [6.06.2019].

⁹ *Raport ewaluacji działalności gospodarczych* nr WEiR 0643.1.5.2019, Wydział Ewidencji i Zezwoleń Urzędu Miasta Torunia, Toruń 2019.

¹⁰ *Przedsiębiorcy w województwie kujawsko-pomorskim. Fakty, liczby, przykłady*, PKPP Lewiatan, Toruń 2012, s. 11-39.

¹¹ M. Mateju, M. Szczepańczyk, *System wspomagania małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce polskiej*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2003, s. 146.

¹² Definicja: Rada Miasta Torunia - Rada jest organem stanowiącym i kontrolnym gminy (z wyjątkiem referendum). Kadencja rady trwa 5 lat licząc od dnia wyboru., <https://www.bip.torun.pl/cms.php?Kod=103>.

Torunia z dnia 21 maja 2015 r. utworzyła jednostkę budżetową samorządu terytorialnego pod nazwą „Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu”¹³ oraz uchwaliła jej statut i przynależność budżetową¹⁴.

Uchwalając cele strategiczne Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu, Rada Miasta Torunia wskazała: pozyskiwanie nowych inwestorów, rozwój przedsiębiorczości, rozwój toruńskiego rynku pracy, promocja inwestycyjna Gminy Miasta Toruń, rozwój współpracy pomiędzy Gminą Miasta Toruń a ościennymi wspólnotami lokalnymi, rozwój współpracy w osi samorządu – przedsiębiorcy – uczelnie wyższe. Wymienione aspekty to jedne z najważniejszych zadań, jakie od wielu lat stawiało sobie miasto.

Rozwój lokalnej przedsiębiorczości w oparciu o mechanizmy wsparcia jednostki

Toruń jest miastem wielkich możliwości. Dziedzictwo kulturowe jest jego ogromnym, lecz nie jedynym kapitałem. Jednym ze sposobów wiodących do zwiększenia poziomu przedsiębiorczości w Toruniu jest opracowany „Program Wspierania Przedsiębiorczości na lata 2014–2020”. Umożliwia on przygotowanie i wdrażanie konkretnych działań w długofalowej perspektywie, ale nie będąc dokumentem zamkniętym – zakłada również bieżące dostosowywanie jego zapisów do nowych wymagań i ich aktualizację w miarę potrzeb.

W oparciu o wykonane analizy i przeprowadzone badania powstała diagnoza przedsiębiorczości w Toruniu, która stała się punktem wyjścia

¹³ Uchwała nr 74/15 Rady Miasta Torunia, z dnia 21 maja 2015 r., http://bip.torun.pl/files/doc/74_15_01.pdf.

¹⁴ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. z 2013r. poz.594 z późn. zm. 1

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20130000594/U/D20130594Lj.pdf>. oraz Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, Dz. U. z 2013 r. poz. 885 ze zm. 2

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091571240/U/D20091240Lj.pdf>.

do dalszych prac związanych z realizowaniem Programu. Zapotrzebowanie lokalnej gospodarki odzwierciedlono w głównych celach strategicznych, które stanowią punkt łączący programowane działania i czynności nim podporządkowane.

Toruń jako aktywne centrum kongresowe to jedno z trzech celów strategicznych Programu¹⁵, zestawiające ze sobą z jednej strony naukę i kulturę, a z drugiej strony – turystykę, będące od lat strategicznymi kierunkami rozwoju. Bogata historia i potężne zaplecze kulturalne sprawia, że Toruń przyciąga podróżnych, a także uczestników kongresów, konferencji i sympozjów.

Realizacja wskazanego celu strategicznego przynosi miastu wydłużenie sezonu turystycznego (większy napływ podróżnych niezależnie od okresu), a także jest okazją do promowania Torunia. Do spodziewanych rezultatów zaliczyć możemy: wzrost liczby odbywających się w Toruniu konferencji krajowych i międzynarodowych, wzrost dochodów sektora turystycznego oraz zwiększenie liczby turystów w okresie październik – kwiecień.

Toruń miastem przyjaznym lokalnym przedsiębiorcom to cel skierowany bezpośrednio do sektora MŚP¹⁶, a także dużych lokalnych firm.

Często powtarzana opinia wśród przedsiębiorców na temat bezpośredniej pomocy instytucji publicznych jest negatywna¹⁷. Duży odsetek zainteresowanych własną firmą w obawie przed brakiem pomocy urzędników nie decyduje się na jej otwarcie.

Cel strategiczny powoduje konieczność stworzenia dogodnego klimatu dla wszystkich chcących założyć własną firmę, w którym sami zainteresowani będą posiadali uzasadnione poczucie, że instytucje miejskie pomagają w prowadzeniu biznesu. Aby wytworzyć wizerunek miasta przyjaznego

¹⁵ *Strategia Rozwoju Miasta Torunia do roku 2020*, Gmina Miasta Toruń, 2010 r., http://www.bip.torun.pl/pobierz.php?FileDir=doc&File=935_10_zal_03.pdf, rozdział 8.

¹⁶ Definicja: MŚP – mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa (ang. SMEs - Small and medium-sized enterprises) zdefiniowano w Rozporządzeniu Komisji Europejskiej nr 364 z dnia 25 lutego 2004r., https://mfiles.pl/pl/index.php/Małe_i_średnie_przedsiębiorstwa, *Encyklopedia Zarządzania*, [5.06.2019].

¹⁷ P. Hensel i B. Glinka, *Urzędnicy i przedsiębiorcy. Kulturowe bariery współpracy*, POLTEX, Warszawa 2012, s. 17-18.

przedsiębiorcom, niezbędne jest zapewnienie faktycznej pomocy oraz szeroka polityka informacyjna o dostępnych instrumentach wsparcia. Realizacja tego celu skupiać się będzie na lepszym kształceniu przedsiębiorczości w szkołach oraz różnego rodzaju działaniach promujących własną działalność gospodarczą. Oczekiwany rezultatami staną się zatem: przyrost liczby przedsiębiorstw, wzrost dochodów firm oraz promocja w mediach lokalnej przedsiębiorczości.

Trzeci cel strategiczny – Toruń dobrym miejscem do inwestowania w nowoczesne usługi. Analiza możliwości potencjału i rozwoju miasta uświadamia, że istnieje szereg branż, do których przyjęcia Toruń jest szczególnie predysponowany. Należy zaznaczyć, że pomimo dobrych warunków, osiągnięcie tego celu należy traktować jako długofalowy proces. Duża konkurencja występująca w międzynarodowych inwestycjach, skłania miasta w Polsce do tworzenia systemu kosztownych zachęt. Cel strategiczny pozostanie zatem realizowany w oparciu o rozszerzoną ofertę inwestycyjną Torunia o gminy ościenne, a także poprzez niwelowanie barier utrudniających inwestycje. Do spodziewanych rezultatów zaliczyć możemy: rosnącą liczbę inwestycji w Toruniu, inwestycje w branżę kluczowe dla Torunia (np. logistyka, usługi) oraz tworzenie nowych miejsc pracy. Odpowiedziami na zakładane cele stały się dwa projekty realizowane przez Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu.

Idea pierwszego projektu o nazwie „Indywidualny Opiekun MŚP” zrodziła się w związku z coraz większą liczbą napływających do jednostki zapytań przedsiębiorców o udzielenie informacji ws. jej założenia, rozwoju czy rozliczeń dokonywanych z administracją publiczną. Z inicjatywy dyrektora Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu¹⁸, powstał projekt skupiający w sobie nie tylko pomoc i opiekę przedsiębiorcy w każdym zakresie związanym z biznesem, ale również pakiet dedykowanych dla niego szkoleń czy system współpracy z instytucjami otoczenia biznesu.

¹⁸ Łukasz Szarszewski – objął stanowisko dyrektora jednostki od 20.09.2017 r. Aktywista i wizjoner nowych form współpracy na szczeblu lokalnym, krajowym i zagranicznym.

Projekt jest wieloetapowym przedsięwzięciem, a jego zadaniem jest pełnić funkcję tzw. „biznesowego conciergie’a”¹⁹. Opieka nad MŚP składa się z realizowanych etapów:

Proces przygotowawczy – w skład którego wchodzi pierwsze spotkanie konsultacyjne, na którym omawiane są pomysły klienta, jego zapotrzebowanie i preferencje. Przedstawiane są informacje związane z aktualnymi trendami na rynku pracy (analiza popytu i podaży produktu lub usługi na rynku), a także na temat procesu rejestracji działalności lub spółki, form opodatkowania, zakresu ubezpieczeń czy dostosowanych do działań przedsiębiorcy kodów PKD²⁰. Zainteresowany dowiadyuje się także o możliwych do pozyskania środkach finansowych, a także o ofercie dedykowanych lokali miejskich i prywatnych, na wykup lub wynajem. Klient zachęcany jest również do założenia zaufanego profilu ePUAP²¹.

Proces realizacji – to kolejne spotkanie, po uprzednim potwierdzeniu przez klienta gotowości do samozatrudnienia. Klient podczas spotkania zdalnie rejestruje swoją firmę poprzez CEiDG/KRS przez Internet lub wypełnia niezbędną dokumentację w formie tradycyjnej. Podczas spotkania otrzymuje informację o sposobie zatrudnienia pracowników, rodzajach dostępnych umów, procesie adaptacji pracownika, kursów BHP, a także niezbędnego do uzyskania zaświadczenia lekarskiego o stanie zdrowia w ośrodkach medycyny pracy. Klient informowany jest również o środkach finansowych na doposażenie stanowiska pracy dla nowej osoby zatrudnianej,

¹⁹ Definicja: *Conciergie* (ang.) – w polskich tłumaczeniach konsjerż, w nowoczesnej odsłonie, pojęcie odnosi się do opiekuna klienta, który dba o jego potrzeby w każdym zakresie. <https://www.brella.pl/concierge-konsjerz-kim-jest-jakie-ma-zadania-wszystko-o-zawodzie/>, [7.06.2019].

²⁰ Definicja: PKD (Polska Klasyfikacja Działalności) - to oficjalny podział działalności gospodarczych realizowanych przez podmioty gospodarcze, <http://www.klasyfikacje.gofin.pl/pkd/4,0.html>, [7.06.2019].

²¹ Definicja: *ePUAP* (elektroniczna Platforma Usług Administracji Publicznej) – ogólnopolska platforma teleinformatyczna służąca do komunikacji obywateli i przedsiębiorców z jednostkami administracji publicznej, https://epuap.gov.pl/wps/wcm/connect/epuap2/PL/Strefa+Klienta_Pomoc/Co+to+jest+ePUAP/ [7.06.2019].

pracownik Centrum pomaga także klientowi przy tworzeniu dokumentacji przyspasabiającej pracownika do pracy.

Proces wzrostu – obejmuje naukę klienta do prowadzenia lub rozliczania własnego biznesu samodzielnie, np. poprzez umiejętność prowadzenia księgowości i rozliczania z urzędami (obywatel.gov.pl; Pliki JPK i VAT, formularze interaktywne), obsługi programów kadrowo-płacowych czy fakturowania (w homebiuro.pl, Subiekt, Comarch itp.) oraz pełnej nauki programu Płatnik 10.02.002. Zainteresowany może również uczestniczyć w szkoleniach z marketingu i reklamy w Internecie.

Proces inwestycyjny – to proces wzmożonego rozwoju firmy klienta, którego zapotrzebowanie zwiększa się na takie informacje jak np. konkursy inwestycyjne dla firm z danego obszaru, programy współpracy ze szkołami czy projekty promocyjne dla swojej marki.

Powyższe procesy przedstawione również na Rysunku 1. to tylko początek dalszego rozwoju klienta pod opieką jednostki. W dalszej części następuje realizacja projektu Opieki Inwestorskiej opisanej szerzej w dalszej części artykułu.

Rysunek 1. Proces wsparcia przez Indywidualnego Opiekuna MŚP

Źródło: opracowanie własne

Dotychczas ze wsparcia Indywidualnego Opiekuna MŚP od momentu wprowadzenia projektu, tj. styczeń 2018 roku, skorzystało 217 osób.

Drugim najważniejszym projektem realizowanym w Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu jest pełna Opieka Inwestorska.

Do czynności wykonywanych przy obsłudze inwestorskiej zaliczamy m.in.:

1. wybór lokalizacji inwestycji – począwszy od przypisania opiekuna inwestora podczas całego procesu przygotowania i realizacji inwestycji do przygotowania oferty miejskich terenów inwestycyjnych we współpracy z gminami ościennymi;
2. analizę danych – od udzielenia informacji o warunkach inwestowania, obowiązujących przepisach i procedurach, do analizy danych demograficznych;
3. wizyty inwestora – podczas której organizowane są spotkania z władzami miasta, instytucjami administracji publicznej, a także pomoc w nawiązaniu kontaktów m.in. z firmami rekrutacyjnymi, agencjami nieruchomości czy deweloperami;
4. rozpoczęcie działalności – począwszy od współpracy inwestora ze szkołami branżowymi i technicznymi, uczelniami wyższymi do pomocy przy uzyskaniu niezbędnych decyzji administracyjnych;
5. opiekę poinwestycyjną – kreowany zostaje pozytywny wizerunek inwestora jako pracodawcy poprzez dystrybuowanie materiałów promocyjnych o inwestorze do lokalnych mediów, dostarczane są informacje o zwolnieniach podatkowych oraz możliwych do pozyskania środków finansowych na dalsze inwestycje.

Pełna opieka inwestorska jest jedną z form zachęt inwestycyjnych dla napływających do Torunia przedsiębiorców z zagranicy oraz firm lokalnych i krajowych. Dzięki wdrożeniu projektu i szeroko zakrojonej promocji wykonanej przez Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu w roku 2018 r. samorząd sprzedał 11 działek inwestycyjnych i 10 terenów przeznaczonych pod zabudowę jednorodzinną, zasilając magistrat miejski łączną kwotą 13.656.450 zł.

Podsumowanie

Przedsiębiorczość w regionie uwarunkowana jest m.in. zdolnością do szybkiego wprowadzania innowacji czy podejmowaniu ryzyka. To obecnie jedno z czynników decydujących o konkurencyjności gospodarki zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Dogodne otoczenia jak tzw. „poduszka bezpieczeństwa” potęguje w przedsiębiorcach chęć do dalszego rozwoju, zwiększając tym samym lokalną przedsiębiorczość. Idealnym rozwiązaniem staje się zatem jednostka, która stara się spełniać oczekiwania swoich odbiorców poprzez wszechstronną ofertę bezpłatnej obsługi, zachęty inwestycyjne i działania promocyjne z ramienia miasta. Popyt na usługi Centrum, zwiększona polityka informacyjna wśród przedsiębiorców w sprawie instrumentów wsparcia, a także liczba korzystających z oferty inwestycyjnej przedsiębiorców jest informacją o osiągnięciu celu.

Centrum Wsparcia Biznesu w Toruniu jest instytucją wspierającą lokalną przedsiębiorczość. Nie odnotowano w Polsce drugiej jednostki o tak szerokim zakresie działań.

Bibliografia

- Bojewska B., *Uwarunkowania przedsiębiorczości małych i średnich przedsiębiorstw*, „Handel Wewnętrzny” nr 3.
- Hensel P., Glinka B., *Urzednicy i przedsiębiorcy. Kulturowe bariery współpracy*, POLITEX, Warszawa 2012, s.17 - 18.
- Mateju M., Szczepańczyk M., *System wspomagania małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce polskiej*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2003, s. 146.
- Moczydłowska J., Pacewicz I., *Przedsiębiorczość*, Wydawnictwo Oświatowe Fosze, Rzeszów 2007, s. 68-69.
- Morgan G., *Obrazy organizacji*, PWN, Warszawa 2002.
- Przedsiębiorcy w województwie kujawsko-pomorskim. Fakty, liczby, przykłady*, PKPP Lewiatan, Toruń 2012, s. 11-39.
- Skowronek-Mielczarek A., *Regionalne uwarunkowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2011.
- Strzelecki Z., *Gospodarka regionalna i lokalna*, PWN, Warszawa 2008, s. 39-43.

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.,
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19900160095/U/D19900095Lj.pdf>.
- Raport ewaluacji działalności gospodarczych nr WEiR 0643.1.5.2019, Wydział Ewidencji i Zezwoleń Urzędu Miasta Torunia, 2019 r.
- Uchwała nr 74/15 Rady Miasta Torunia, z dnia 21 maja 2015 r., http://bip.torun.pl/files/doc/74_15_01.pdf.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. z 2013r. poz.594 z późn. zm. 1
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20130000594/U/D20130594Lj.pdf>. oraz Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, Dz. U. z 2013 r. poz. 885 ze zm. 2.
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091571240/U/D20091240Lj.pdf>.
- Strategia Rozwoju Miasta Torunia do roku 2020, Gmina Miasta Toruń, 2010 r., http://www.bip.torun.pl/pobierz.php?FileDir=doc&File=935_10_zal_03.pdf, rozdział 8.

Strony internetowe:

- Encyklopedia Zarządzania, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Przedsiębiorczość>].
- Miesięczna informacja o podmiotach gospodarki narodowej w rejestrze REGON, GUS, kwiecień 2019.
<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-kwiecien-2019,4,22.html>.

BUSINESS SUPPORT CENTER IN TORUŃ AS AN INSTITUTION SUPPORTING LOCAL ENTREPRENEURSHIP

Summary

The article focuses on the issue of improving the entrepreneurship level of companies in the Toruń region. The needs of the local economy, as well as the needs related to the development of an innovative society meant that apart from traditional local government departments, units responsible for full investment care of large entrepreneurs began to be created. The need for support among companies from the SME sector constituted a separate pole as regards the offer of assistance to public administration at the time. The demand for instruments supporting pre-incubations, establishment and initial development of own company paved the way for the local government to establish a unit meeting all needs independent of the economic sector. The search for solutions to this conflict led to the establishment of the Business Support Center in Toruń. A local government unit with a tailored assistance offer is an icon of an institution that realistically supports local entrepreneurship.

Keywords: entrepreneurship, innovation, SME, support, economy

NATALIA RUDNICKA

FINANSOWANIE PRZEZ PAŃSTWO KULTURY I SZTUKI W POLSCE – CELE, ZASADY, KIERUNKI I NAJWAŻNIEJSZE PROJEKTY ZREALIZOWANE W 2018 ROKU

Streszczenie

W artykule dokonano wyjaśnienia pojęcia kultury, sztuki i artysty, w myśl uzasadnienia znaczenia rozwoju kultury i sztuki w życiu społecznym i gospodarczym oraz roli polskich artystów w upowszechnianiu wartości narodowych, przywołując postacie wybitnych polskich pianistów - Fryderyka Chopina i Ignacego Jana Paderewskiego. Przedstawiono kierunki, zasady i źródła finansowania kultury i sztuki w Rzeczypospolitej Polskiej. Ukazano również najważniejsze projekty finansowane w 2018 roku Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Artykuł kończy przedstawienie znaczenia gospodarczego sektora kultury w Polsce jako celu finansowania kultury i sztuki w Rzeczypospolitej Polskiej.

Słowa kluczowe: finansowania kultury, znaczenie rozwoju kultury i sztuki, najważniejsze projekty MKiDN w 2018 roku.

Wprowadzenie

Kultura nawet przy najpełniejszym rozwoju warstwy artystycznej nie jest w stanie sama prawidłowo funkcjonować. Potrzebuje środków i wsparcia materialnego. Inwestowanie w jednostki kulturalne, niezależnie od innych czynników, stanowi podstawę jej istnienia. Finansowanie wpływa

na całokształt działalności podmiotów kulturalnych. Im większe zaplecze finansowe mają instytucje kultury, tym więcej wydarzeń artystycznych może być podjętych. Funkcjonowanie jednostek kultury i sztuki w Rzeczypospolitej Polskiej w dużej mierze zdeterminowane jest stopniem pozyskiwania dochodów na prowadzenie działalności i realizację projektów z publicznych źródeł finansowania.

Celem artykułu jest przybliżenie źródeł finansowania instytucji kultury – metod pozyskiwania środków na rozkrzewianie kultury i sztuki oraz kierunków i zasad ich działalności na podstawie przykładów najważniejszych wydarzeń artystycznych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2018 roku – roku wyjątkowym – setną rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości. Zastosowaną w artykule metodą badawczą jest metoda analizy jakościowej nazywana studium przypadku.

Artykuł składa się z wprowadzenia, trzech części oraz podsumowania. Część pierwsza przedstawia wstęp do systemu finansowania instytucji kulturalnych w Rzeczypospolitej Polskiej, w którym wyjaśnione są podstawowe pojęcia związane z kulturą, sztuką i rolą artysty. Ponadto ukazano potrzebę istnienia kultury i sztuki w upowszechnianiu wartości narodowych w Polsce.

W drugiej części zaprezentowano instytucje kultury, kierunki, zasady i źródła finansowania kultury i sztuki w Rzeczypospolitej Polskiej. Szczegółowo wyjaśniono przepisy i prawa finansowania sektora kultury w Polsce oraz ich przemiany w zakresie przepisów na przełomie ostatnich kilkunastu lat. Ukazano również wyniki finansowe instytucji kultury w okresie trzech kwartałów 2017 i 2018 roku.

Ostatnia, trzecia część, obejmuje przedstawienie najważniejszych projektów finansowanych w 2018 roku przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, opisując przykłady projektów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Część ta dotyczy także tematu znaczenia gospodarczego sektora kultury jako celu finansowania oraz odpowiedniego zarządzania kulturą i sztuką w Polsce. Ukazuje także przykłady działalności Narodowego Banku Polskiego w ramach rozkrzewiania i kultywowania dziedzictwa narodowego.

Znaczenie rozwoju kultury i sztuki w życiu społecznym i gospodarczym
Pisząc o znaczeniu rozwoju kultury i sztuki w życiu społecznym i gospodarczym, na początku warto zastanowić się, czym jest kultura i sztuka.

Termin kultura pochodzi z łacińskiego słowa *cultura agri*, tłumaczonego jako uszlachetnienie i uprawa roli¹. Podobne w języku greckim kultura – *pelomai* oznacza *być poruszonym, zajmować się jakimś przedmiotem, uprawiać*². Drugim słowem opisującym kulturę w języku greckim jest *paideia* – *wychowywanie*. Słowo to podkreśla wagę człowieczeństwa, kształtowania człowieka przez cnotę miłości, sprawiedliwości, uczciwości, życzliwości do ludzi i zwierząt³. Kultura odnosi się tu do pełnego, racjonalnego rozwoju człowieka, w sferze intelektualnej, fizycznej, emocjonalnej, duchowej, również w relacji do otaczającego go świata i natury.

Nie ma mocnego, dobrze funkcjonującego państwa bez troski organów władzy państwowej o poziom kultury, gdyż: *Poziom cywilizacji mierzy się poziomem kultury*⁴. Bliskoznaczność obu pojęć – cywilizacji i kultury, zarówno w języku potocznym, jak i naukowym opisuje świat jako wytwór osobowości człowieka. Terminy te nie są jednoznaczne, co trafnie ujął prof. Józef Koziński, iż *cywilizacja to system zaawansowanych osiągnięć społecznych*. Należą do nich instytucje publiczne, aparat państwowy, poziom zurbanizowania miejscowości, ustanowione prawa, szkolnictwo i służba medyczna. Trwałym składnikiem są *także osiągnięcia materialne i techniczne* – urządzenia, obiekty, w tym banki, komputery, samochody, wyposażenia mieszkań i biur. Ponadto do zdobyczy cywilizacji zalicza się cały aparat instrumentów gwarantujących bezpieczeństwo i obronę, włącznie z systemem sądowniczym i wojskowym⁵.

¹ E. Włodarczyk, *Kultura* (w:) J. Plich (red. nauk.). Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku, tom II, Warszawa 2003, s. 950.

² M.A. Krąpiec, *O filozofii kultury*, w: tenże, *Odzyskać świat realny*. (Dzieła XXIII). Lublin: RW KUL 1999 s. 378.

³ Tamże, s. 378.

⁴ Ks. Mateusz Ziemiński, Bydgoszcz 2019.

⁵ J. Koziński, *Cywilizacja strachu i kultura nadziei*, Warszawa 2007, s. 8.

Nasuającą się na myśl wspólną cechą kultury, cywilizacji z pojęciem sztuki i artysty jest łacińska sentencja: *Ars longa vita brevis*⁶ - życie jest krótkie, sztuka długotrwała.

Sztuka jest wynikiem tego, co tworzy człowiek, opisaniem, przedłużeniem ludzkiej działalności. Artysta poprzez sztukę kreuje obraz swojego życia, a także obraz otaczającego go świata. Za pomocą słowa, gestu, dźwięku ukazuje rzeczywistość.

Sam termin artysta, pochodzący ze średniowiecznego łacińskiego słowa *artista*, oznaczał studenta wydziału sztuk pięknych, z czasem przekształcony w określenie rzemieślnika (do XVIII w.), a następnie zgodnie z łacińską nazwą *ars* – *sztuka*, opisywał twórcę dzieła sztuki.

Według Powszechnej Encyklopedii Wydawnictwa Gutenberga artysta to „biegły w swojej sztuce mistrz”, zaś słownik języka polskiego nazywa artystę „twórcą lub odtwórcą dzieła sztuki”⁷.

Powszechnie rozumiana kultura i sztuka, jako: „całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości, gromadzony, utrwalony i wzbogacony w ciągu jej dziejów, przekazywany z pokolenia na pokolenie”⁸, zajmuje ważne miejsce w rozwoju gospodarczym Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto obie dziedziny są mocnym fundamentem rozwoju społecznego.

Kultura dla funkcjonującego w społeczeństwie człowieka jest niczym mapa dla kierowcy. Dla wielu zachowań ludzie przyjmują pewne schematy, uwarunkowane znaczeniem kulturowym i ich przeznaczeniem. Społeczeństwa z pokolenia na pokolenie uczą i utrwalają wzorce kulturowe, odpowiednio powiązane z osiąganymi pozycjami społecznymi. Kultura kształtuje motywacje działania ludzi, ukierunkowuje ich zachowania według wymagań współdziałania życia człowieka ze środowiskiem naturalnym oraz organizuje jego funkcjonowanie w życiu społecznym. Kultura nie tylko tworzy postawy zachowań i reguluje bieżące zasady społeczne danego kraju, lecz jest również

⁶ Cytat łaciński według: *Hipokratesa aforyzm i rokowania oraz przysięga*, tłum. H. Łuczkiwicz, Drukarnia Rządowa, Warszawa 1984.

⁷ Słownik języka polskiego, PWM 1992.

⁸ *Słownik języka polskiego*, Biblioteka Multimedialna PWM, Warszawa 2002.

skarbnicą wiedzy, dziedziną wzorców ciągle poszerzanych, modyfikowanych i ugruntowywanych przez dorobek wielu pokoleń⁹.

Zatem rolą kultury i sztuki, nie jest tylko bycie źródłem zysków czy miejscem zatrudnienia, ale obszarem kształtowania twórczej pracy kapitału ludzkiego. Kultura jest jedną z form urzeczywistniania ludzkiej wolności. To przede wszystkim mocny fundament identyfikacji społecznej czy wszelkiej działalności człowieka, szczególnie działalności gospodarczej. Bez kultury nie można mówić o rozwoju ekonomicznym państwa, gdyż jest ona podstawowym czynnikiem rozwoju społecznego. Ma wpływ nie tylko na jednostkę budującą społeczeństwo, jak i zachodzące w nim procesy ekonomiczne.

Kultura, a w szczególności sztuka ma ograniczone możliwości działania bez wsparcia finansowego. Obie dziedziny bez dotacji państwa, mogą być uzależnione i ograniczone wpływami finansujących prywatnych podmiotów, a więc nie być w pełni autonomiczne. Atrakcyjność sztuki i kultury ze zbyt małym budżetem musi ograniczyć swoją działalność artystyczną. Zatem celem finansowania kultury i sztuki jest troska o odpowiednie kształtowanie zaplecza finansowego. Zadanie to stanowi jedno z ważniejszych wyzwań do wykonania dla państwa polskiego.

Doskonałym przykładem rangi troski państwa oraz wartości kultury dla suwerenności i tożsamości narodowej może być historia życia dwóch wybitnych, wielkich pianistów: Fryderyka Chopina i Jana Ignacego Paderewskiego, gdyż obie postacie są ikonami polskiej kultury. Pianiści nie zbroją, lecz sztuką walcząc, w znacznej mierze przyczynili się do odzyskania przez Polskę niepodległości.

⁹ E. Włodarczyk, dz. cyt., s. 959.

Kierunki, zasady i źródła finansowania kultury i sztuki w Rzeczypospolitej Polskiej

W Polsce działalność artystyczna odbywa się *głównie poprzez instytucje kultury, które funkcjonują na podstawie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej*¹⁰. Instytucje kultury definiuje się zatem jako instytucje prowadzące działalność artystyczną i kulturalną.

Początkowo w celu stworzenia warunków dla wszechstronnego rozwoju kultury polskiej, powstał w ramach **ustawy z dnia 4 maja 1982 roku o Narodowej Radzie Kultury – Funduszu Rozwoju Kultury**, składający się z funduszu centralnego oraz funduszy wojewódzkich, miejskich, miejsko - gminnych i gminnych.

W 1989 roku wraz ze zmianą gospodarki centralnie sterowanej na gospodarkę rynkową, uległo modyfikacji finansowanie kultury. Po 9 latach istnienia zlikwidowano Fundusz Rozwoju Kultury na rzecz różnorodnych podmiotów fizyczny i prawnych. Podstawą formalną wyznaczania kierunków prowadzenia działalności kulturalnej, stała się **ustawa z dnia 25 października 1991 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej**. Dokument określa możliwości prowadzenia i organizowania kultury i sztuki, dokładnie odróżniając „instytucje kultury” od działalności kulturalnej.

Znaczącą różnicę w obu pojęciach pełnią organy zarządzające. Według ustawy „działalność kulturalną mogą prowadzić osoby prawne, osoby fizyczne oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej”¹¹, zaś osobami odpowiedzialnymi za instytucje kultury mogą być ministrowie oraz kierownicy urzędów centralnych¹² i jednostek samorządu terytorialnego¹³.

Zasady finansowania kultury i sztuki w Polsce znacząco uległy zmianie wraz z nowelizacją w 2011 roku, wspomianej już Ustawy o organizowaniu

¹⁰ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tj. Dz.U. z 2018 r. poz.1983).

¹¹ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tj. Dz.U. z 2018 r. poz.1983), art. 3 ust. 1, jw.

¹² Art. 8, jw.

¹³ Art. 9 ust. 1, jw.

i prowadzeniu działalności kulturalnej. Istniejące wcześniej prawo ściśle nie określało formy dotacji kierowanej instytucją kultury bądź innym podmiotem prowadzącym działalność artystyczną. Nowelizacja precyzuje finansowanie jednostek kultury w ramach dotacji celowych i podmiotowych. Pierwsze z nich mogą być przeznaczone na pokrycie kosztów inwestycji. Druga forma dotacji adresowana jest wyłącznie instytucją kultury na konkretne prace statutowe. Dotyczy to bieżącej działalności w formie modernizowania i utrzymania obiektów oraz pokrycia inwestycji wskazanych programów oraz zadań. Przeobrażeniom ulegnie również system gospodarki finansowej jednostek kultury, na podstawie Ustawy o finansach publicznych. Plan działalności instytucji zostaje przekształcony w ustalany przez dyrektora plan finansowy, zgodnie z art. 31 Ustawy o finansach publicznych.

Zmianie ulega również Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. z 2010 r. Nr 80, poz. 526 z późn. zm.). Kontrolę nad sposobem i trybem przyznawania dotacji na projekty jednostek samorządu terytorialnego, zamiast Rady Ministrów, sprawuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W Rzeczpospolitej Polskiej źródłami finansowania kultury i sztuki mogą być Instytucje¹⁴:

1. Publiczne:

- państwowe – instytucją założycielską jest państwo (nadzorowana przez ministra lub wojewodę),
- samorządowe – instytucją założycielską jest samorząd terytorialny (województwo samorządowe, powiat, gmina).

2. Prywatne – instytucją założycielską jest osoba fizyczna bądź firma.

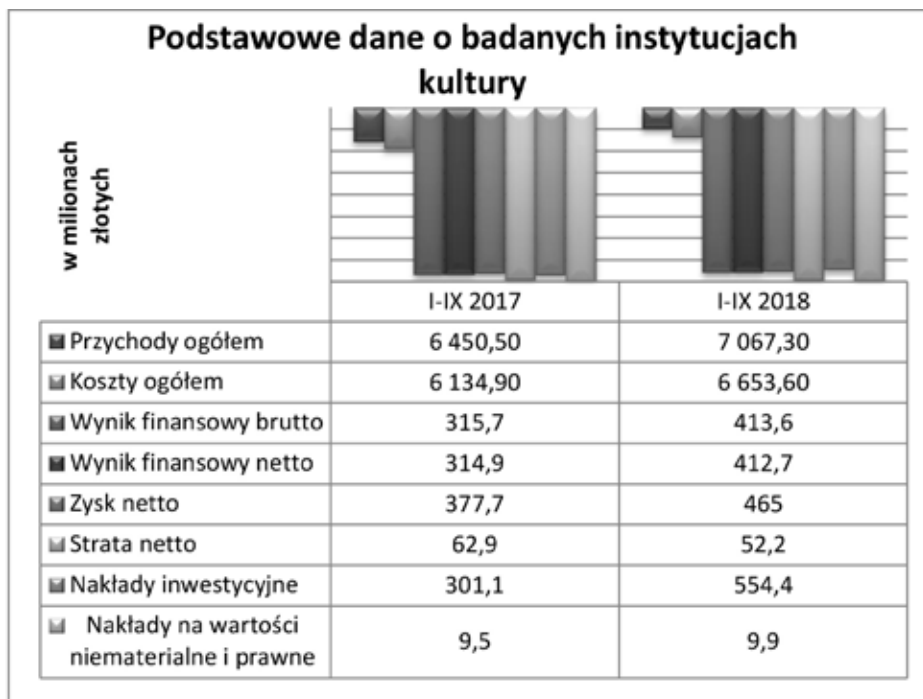
Państwowe instytucje kultury są finansowane przede wszystkim z budżetu państwa poprzez dotację podmiotową i dotacje celowe¹⁵. Dotacje celowe można otrzymywać także z innych źródeł, w tym z budżetu samorządów, funduszy unijnych, podmiotów prywatnych w formie sponsoringu, mecenatu.

¹⁴ M. Bylicki, dz. cyt., s. 156.

¹⁵ Art. 28 ust. 3, jw.

Samorządowe instytucje kultury są finansowane w znacznej części z budżetu samorządów, będących ich organizatorami, poprzez dotacje podmiotowe i celowe¹⁶. Samorzady otrzymują wsparcie z budżetu państwa na zlecone im zadania¹⁷.

W badanych instytucjach kultury wyniki finansowe w pierwszych trzech kwartałach 2018 r. były korzystniejsze od wyników z poprzedniego roku. Przychody wzrosły ogółem o 9,6%, a koszty o 8,5%, co dobrze obrazuje przygotowany wykres.

Rysunek 1. Wyniki finansowe instytucji kultury w Polsce w latach 2017-2018.

Źródło: GUS - Wyniki finansowe instytucji kultury w okresie I-IX 2018 roku.

¹⁶ Art. 28, jw.

¹⁷ Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, Dz.U. z 2010 r. Nr 80, poz. 526, Nr 127, poz. 857.

Najważniejsze projekty finansowane w 2018 roku przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego obecnie nadzoruje wiele instytucji kultury i sztuki, w tym 58 instytucji współfinansowanych we wszystkich 16 województwach. Należą do nich muzea, teatry, filharmonie, opery, orkiestry, ośrodki oraz centra kultury i sztuki. Dla sprawnego **zarządzania** każda z nich przydzielona jest do konkretnego departamentu. Należy zaprezentować kilka, zdaniem Autorki, najważniejszych projektów realizowanych przez MKiDN w 2018 r.:

1. **„100 na 100. Muzyczne dekady wolności” koncerty w Polsce i na świecie 11 XI 2018.** Projekt „100 na 100. Muzyczne dekady wolności” to jeden z najważniejszych przedsięwzięć muzycznych, uświetniających 100 rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości. 11 listopada 2018 roku wykonano 11 koncertów w Polsce i 11 na świecie z udziałem znakomitych, światowej klasy artystów. W ich interpretacji można było usłyszeć utwory współczesnych wielkich kompozytorów polskich. Rangę wydarzeniu w Stulecie Odzyskania Niepodległości nadaje Patronat Narodowy Prezydenta RP Andrzeja Dudy. Projekt sfinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programu Wieloletniego „Niepodległa” na lata 2017-2021.
2. **Wystawa Ignacy Jan Paderewski Anatomia Geniuszu.** W dniach 27.09. – 09.12.2018 roku w Teatrze Narodowym w Warszawie zorganizowano wystawę poświęconą Ignacemu Janowi Paderewskiemu, zawierającą rzeczy osobiste największego pianisty przełomu XIX i XX wieku. MKiDN współfinansowało wystawę ze środków Wieloletniego Programu NIEPODLEGŁA na lata 2017-2021 w ramach Programu Dotacyjnego „Niepodległa”.
3. **Koncert Niepodległości „Punkty Zwrotne” 2018.** Projekt przedstawiający 100 najważniejszych wydarzeń z historii Rzeczypospolitej

– jubileuszowy koncert „Punkty Zwrotne” wykonany w 100 rocznicę odzyskania przez Polskę Niepodległości w Muzeum Powstania Warszawskiego. Wśród najważniejszych wydarzeń ostatniego stulecia wspomniane zostały dzieje historii Polski, budujące przez 1050 lat potęgę i siłę Narodu, jak i rzadko wspomniane wydarzenia wpływające na niepodległość Ojczyzny, oddając również cześć szczególnie zasłużonym patriotom. X Koncert Niepodległości „Punkty zwrotne” otrzymał dofinansowanie ze środków Programu Wieloletniego NIE-PODLEGŁA na lata 2017-2022 w ramach Programu Dotacyjnego „Niepodległa” w kwocie 118 tysięcy złotych dla Fundacji Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

4. Celem wyżej wymienionych projektów było upamiętnienie przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Wpisując się w obchody **świętowania niepodległości**, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Biuro Programu „Niepodległa”, zorganizowało ponad 600 projektów krajowych oraz 270 wydarzeń międzynarodowych.
5. W Raporcie MKiDN – Polska 2030 podkreślono rolę między możliwościami płynącymi z kultury i kreatywności, a ich wpływem na przemiany społeczne i gospodarcze. Narodowy Bank Polski również wpisuje się w rozkrzewianie kultury i sztuki Rzeczypospolitej Polskiej poprzez emisje wartości kolekcjonerskich z postaciami wybitnych Polaków. Monety okolicznościowe dają możliwość upamiętniania ważnych postaci i rocznic historycznych, przypominając o wieloletniej i cennej tradycji Polski¹⁸.

¹⁸ Narodowy Bank Polski – Monety kolekcjonerskie i okazjonalne.

Podsumowanie

Celem przeprowadzonej analizy była charakterystyka źródeł finansowania instytucji kultury – metod pozyskiwania środków na rozkrzewianie kultury i sztuki oraz kierunków i zasad ich działalności, ukazanie roli kultury i sztuki w rozwoju gospodarczym państwa oraz możliwości poszukiwania przychodów własnych na podstawie przykładów najważniejszych wydarzeń artystycznych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2018 roku. Cel artykułu został osiągnięty w trzech częściach opisujących szczegółowo przedstawione problemy.

Zmiany w zakresie celów polityki kulturalnej po 2015 roku skoncentrowały się na znaczeniu gospodarczym sektora kulturalnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Warto na zakończenie postawić pytanie: Czy kultura ma przyszłość? Jak będzie ona wyglądać? Współcześni ekonomiści odpowiadają, że kultura ma pewną przyszłość i to na niej coraz bardziej będzie skupiać się rozwój gospodarczy państw.

Kultura posiadająca ogromną wartość społeczną to nie tylko zasób materialnych i niematerialnych dóbr, lecz przede wszystkim to utrwalone wzorce zachowań, kanony piękna, sposoby komunikowania i organizacji społeczeństwa, fundament tożsamości narodowej.

Warto zatem walczyć o kulturę, o jej odpowiednie finansowanie i wspieranie, a w ten sposób walczyć o zachowanie godności, człowieczeństwa, wartości ludzkiego życia.

Bibliografia

Adamiak P., Dworakowska Z., Herbst J., Przewłocka J., *Współpraca w obszarze kultury - samorządy, publiczne instytucje kultury, organizacje pozarządowe*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2013.

- Bylicki M., Demowska-Madejska A., Dudziak M., Dziurosz A., Kściuczyk-Jędrusiak J., *Vademecum artysty. Muzyka i taniec*, PWM Warszawa 2019.
- Głowacki J., Hausner J., Jakóbiak K., Markiel K., Mituś A., Sabiński M., *Finansowanie kultury i zarządzanie instytucjami kultur*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie Małopolska Szkoła Administracji Publicznej, Kraków 2008.
- Gołaszewska M., *Kim jest artysta*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1986.
- Goźdździńska-Koczkodaj M., Koczkodaj R., *Udział przychodów własnych w finansowaniu inwestycji kultury na podstawie samorządów województw*, Problemy Zarządzania 15/2 (1), 173-184 2017.
- Owsiak S., *Finanse publiczne – teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN 2017.
- Scruton R., *Kultura jest ważna Wiara i uczucie w osaczonym świecie*, Poznań 2019.
- Szulborska-Łukaszewicz J., *Instytucje kultury w Polsce, specyfika organizacji i finansowania*, Zarządzanie w kulturze 2012, nr 13, z. 4, Warszawa 2013.
- Włodarczyk E., Plich J., *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, tom II, Warszawa 2003.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tj. Dz.U. z 2018 r. poz.1983).
- Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. z 2010 r. Nr 80, poz. 526 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. nr 157,poz. 1240 ze zm.).
- Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 207, poz. 1230).
- Ustawa z dnia 27 września 2013 r. (Dz. U. z 14 października 2013 r. poz. 1212) o zmianie ustawy budżetowej na 2013 r. (z dn. 25 stycznia 2013 r.; Dz. U. z 5 lutego 2013 r. poz. 169).

Strony internetowe

- www.mkidn.gov.pl.
- www.prawo.pl.
- www.kongreskultury.pl.
- ww.imit.org.pl.

STATE FUNDING FOR CULTURE AND ART IN POLAND – GOALS, PRINCIPLES, DIRECTIONS AND THE MOST IMPORTANT PROJECTS COMPLETED IN 2018

Summary

The article explains the concept of culture, art and artist, in line with the justification of the importance of the development of culture and art in social life and economic life, and the role of Polish artists in the dissemination of national values on the example of Fryderyk Chopin and Ignacy Jan Paderewski. The directions, principles and sources of financing culture and art in the Republic of Poland were presented. The most important projects financed in 2018 by the Ministry of Culture and National Heritage of the Republic of Poland were also presented. The article ends with a presentation of the economic significance of the cultural sector in Poland as a goal of financing culture and art in the Republic of Poland.

Keywords: culture financing, the importance of the development of culture and art, the most important projects of the Ministry of Culture and National Heritage in 2018.

SZYMON JAN MALINOWSKI

NUMIZMATYKA JAKO ISTOTNY OBSZAR DZIAŁALNOŚCI NARODOWEGO BANKU POLSKIEGO

Streszczenie

Numizmatyka stanowi cenny element wspierania badań nad mennictwem państwowym oraz kulturą poszczególnych regionów Polski i innych państw świata. Pozostaje nauką dotąd w pełni nieodkrytą i niezbadaną, a przez większość współczesnych badaczy – niedocenianą. Potocznie, utożsamiana jest ona najczęściej z zainteresowaniem monetami, bądź ich kolekcjonerstwem. Niektóre monety są prawdziwymi „perełkami”, gdyż potrafią osiągać wartość przekraczającą kilkadziesiąt milionów złotych. Tylko nieliczni wiedzą, że numizmatyka to znacznie więcej, niż jedynie pasja wąskiego grona ludzi, kolekcjonerstwo, czy studia naukowe. Jej pomocniczość w nauce wynika z tego, iż badanie monet pochodzących z odległych epok, pozwala historykom uzupełniać i doskonalić wiedzę na temat przeszłości. Monety to bowiem jedne z tych źródeł historycznych, które mogą przetrwać w doskonałym stanie całe wieki, a nawet tysiąclecia. Narodowy Bank Polski jako bank centralny, będąc wyłącznym emitentem polskiego złotego, współtworzy zatem współczesną historię pieniądza.

Słowa kluczowe: Numizmatyka, historia pieniądza, monety polskie, Narodowy Bank Polski

Wprowadzenie

Żyjemy obecnie w czasach w dużym stopniu zdeterminowanych przez pieniądz. Stanowi on dla człowieka główne źródło funkcjonowania, ale także porównywania i zestawiania innych kwestii życiowych jako kosztu alternatywnego. Potwierdzeniem tego mechanizmu aktywności społecznej jest słynne powiedzenie: „czas to pieniądz”. Pieniądz stał się mechanizmem już nie tylko handlu oraz wszelkich operacji płatniczych i transakcyjnych, ale także, a może przede wszystkim, narzędziem kontroli społecznej i politycznej. Ma on jednak i inne atuty, mało znane współczesnemu człowiekowi. Walorem, przewyższającym wartość jego nominalną jest cenna wiedza historyczna, kulturowa, polityczna i kolekcjonerska.

Mało kto uzmysławia sobie, że pieniądz stanowi namacalne źródło wiedzy historycznej o dziejach świata. Zapisane są w nim cenne informacje archeologiczne, czego dowodzą liczne znaleziska. Dzięki temu posiada on także cenny walor kolekcjonerski. Zdobycie unikatowego egzemplarza może u niejednego pasjonata wzbudzić nie tylko nagłą euforię i utrwalić zainteresowania, ale także diametralnie zmienić poziom jego życia i statusu społeczno-materialnego, gdyż niektóre okazy potrafią osiągać wartość przekraczającą kilkadziesiąt milionów złotych.

Na zainteresowaniu kolekcjonerstwem monetarnym zyskuje także bank centralny Rzeczypospolitej Polskiej – Narodowy Bank Polski (NBP), który od niedawna emituje okolicznościowe monety i banknoty obiegowe, promując tym samym wiedzę historyczną o dziejach naszego państwa i kształtując świadomość obywatelską o polskiej kulturze, tradycji, wartościach i osiągnięciach. Tym samym Narodowy Bank Polski przyczynia się do wskrzeszania tradycji numizmatycznej i pogłębiania wśród Polaków wiedzy monetarnej.

Celem tego artykułu jest próba ukazania numizmatyki oraz jej wpływu na kształtowanie polityki historycznej i działalności kulturalnej na przykładzie instytucji Narodowego Banku Polskiego.

Podjęta tematyka jest niezwykle interesująca z punktu widzenia zarówno kulturowego, jak i historycznego. Numizmatyka stanowi cenny

element wspierania badań nad mennictwem państwowym oraz kulturą poszczególnych regionów Polski i innych państw świata. Pozostaje jednak nauką zapomnianą, dotąd w pełni nieodkrytą i niezbadaną, niedocenianą przez badaczy współczesnych.

Próba zdefiniowania i przybliżenia omawianego tematu, może przyczynić się do bardziej świadomego odbioru wspomnianych treści przez większe grono potencjalnych nabywców, a także wpłynąć na poszerzenie ich wiedzy historycznej, kulturalnej i ekonomicznej, zachęcając do zgłębiania tej tematyki i podjęcia się działalności kolekcjonerskiej *pro publico bono*.

Historia pieniądza polskiego

Kształtowanie się światowych cywilizacji ukazuje niezwykle interesujący zarys historyczny rozwoju różnych kultur oraz dbałości o rozkwit poszczególnych cywilizacji i państw. To z nich swoje początki biorą znane nam dzisiaj różnorodne dziedziny życia społecznego i gospodarczego, m.in. dyplomacja, gospodarka, handel, władza i pieniądze. Ta ostatnia dziedzina, z punktu widzenia historycznego, stanowiła ważny element rozwoju świata, choć na różnych etapach cywilizacyjnych miała odmienną postać i formę.

Dla jednych pieniądź stanowi podstawową materię bytowania w świecie, bez której nie da się żyć i normalnie funkcjonować. Dla innych jest to jedynie dodatkowy aspekt życia codziennego i umowne narzędzie handlu. Okazuje się jednak, że pełni on jeszcze inną, bardzo ważną funkcję, która kształtowała jego rolę przez wieki – funkcję historyczną. Pieniądź spajał poszczególne narody i cywilizacje, królestwa i państwa, formując na przestrzeni dziejów ich działalność i determinował rozwój społeczeństw świata.

Jeszcze do niedawna to właśnie gotówka stanowiła podstawę płatności w codziennych obrotach rynkowych, a transakcje obsługiwane były głównie bezpośrednio gotówką: z rąk do rąk. Rozkwit obrotu pieniędzmi w ramach wymiany gospodarczej nie nastąpił w sposób nagły, lecz był efektem wielopokoleniowego procesu, kształtowania handlu, obrotu towarowego

i wymiennego, a także kwitnącej polityki monetarnej opartej przede wszystkim na emisji narodowego pieniądza i gromadzeniem dóbr luksusowych w skarbcach.

Pierwotnie na ziemiach polskich wyraźnie dominowała gospodarka naturalna. Produkcja rolnicza, łowiectwo czy rybołówstwo oraz rozwój rzemiosła zaspokajały potrzeby samych producentów. Zakres gospodarki towarowej był więc marginalny. Nadwyżki produktów przekraczające potrzeby bezpośrednich wytwórców kierowano do wymiany lokalnej. W wymianie tej ważną rolę odgrywały okresowe spotkania handlowe zwane targami. Dzięki wędrownym kupcom rozwijał się także handel międzynarodowy¹.

Funkcjonowała zasada: towar za towar – zwana „*barterem*” (wymiana bezgotówkowa), oparta o rzadkie i luksusowe dobra, m.in. futra, sukna, czy cenne i rzadko spotykane przedmioty codziennego użytku, zwłaszcza te, pochodzące z odległych od miejsca handlu, części świata.

W Polsce duży wpływ na rozwój handlu miał tzw. „*Szlak Bursztynowy*”, który stanowił trakt handlowy pomiędzy europejskimi krajami basenu Morza Śródziemnego a obszarami południowego wybrzeża Morza Bałtyckiego².

Rozwój handlu długodystansowego, doprowadził do sytuacji, w której towary wymienne przestały spełniać swoją dotychczasową rolę. Długie, odległe podróże handlowe zdeterminowały konieczność stworzenia nowego, alternatywnego środka wymiennego – przedmiotu o niewielkich rozmiarach, lekkiego, łatwego w transporcie, a zarazem o dużej wartości. Takim przedmiotem stały się wykonane z drogocennego kruszcu metalowe krążki – zwane monetami³.

Na przestrzeni wieków pieniądź uległ jednak transformacji: z monet kruszczowych, których wartość była gwarantowana przez surowiec, z których były wykonane (srebro, złoto, itp.), aż po współczesne pieniądze (monety

¹ G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *Historia Monetarna Polski*, Warszawa 2003, s. 15.

² Imperium Romanum, <https://www.imperiumromanum.edu.pl/gospodarka/szlak-bursztynowy/>, (7.11.2018).

³ Historia pieniądza: co było na początku?, http://www.wilanow-palac.pl/historia-pieniadza_co_bylo_na_poczatku.html/, (7.11.2018).

i banknoty), których wartość jest jedynie umowna, a gwarancja stabilności waluty opiera się na zaufaniu i mądrej gospodarce rynkowej^{4, 5}.

Ponad tysiącletnia droga państwa polskiego znaczone jest wizerunkiem polskiej monety - obrazem minionych wieków – lat chwały i upadków naszego kraju, czasu wojen i pokoju, dobrobytu i ubóstwa⁶.

Monety polskie, gromadzone w muzeach i prywatnych zbiorach, dość licznie dotrwały do naszych czasów, mimo ogromnych zniszczeń, dokonanych przez lata wojen⁷. Początki polskiej monety sięgają X wieku i czasu panowania księcia Mieszka I, który polecił wybite srebrnego denara. To zdarzenie uważa się za początek dziejów monetarnych Polski⁸.

Kolejne monety także wniosły swój wkład w rozwój historii mennictwa polskiego, np.: monety pierwszego króla Polski - Bolesława Chrobrego - wyraźnie odznaczają się chrześcijańskim charakterem, z racji umieszczenia na nich krzyża⁹.

Na uwagę zasługuje okres panowania Mieszka II i Kazimierza Odnowiciela – synów Bolesława Chrobrego. To wówczas, na ziemiach polskich, pojawia się w bardzo dużych ilościach nowa, oryginalnie wyprodukowana

⁴ Banknoty polskie emitowane przez Narodowy Bank Polski mają nadrukowaną gwarancję legalności: „*Banknoty emitowane przez Narodowy Bank Polski są prawnym środkiem płatniczym w Polsce*”.

⁵ Nicolaus Copernicus Thorunensis, <http://www.copernicus.torun.pl/nauka/ekonomia/4/>, (27.03.2019): Problem ten dostrzegł Mikołaj Kopernik w dziele zatytułowanym „Traktat o biciu monety”, w którym to zauważył, że wartość pieniądza w dużej mierze zależy przede wszystkim od ilości i jakości kruszcu, z którego została wykonana. Dobra moneta powinna mieć więc wartość nominalną, odpowiadającą wartości materiału, z którego została wybita. W późniejszym prawie, którego był twórcą, zawarł rozważania na temat sytuacji, gdy istnieją dwa rodzaje pieniądza, pod względem prawnym równowartościowe. Jeden z nich jest postrzegany jako lepszy ze względu na wyższą zawartość kruszcu i to ten będzie chętniej poszukiwany i gromadzony. W obiegu natomiast pozostanie również ten „gorszy”, przeważający pieniądz. Rozmyślenia te dały początek jednej z najważniejszych zasad w ekonomii, mówiącej o tym, że pieniądz gorszy wypiera z obiegu pieniądz lepszy.

⁶ T. Kałkowski, *Tysiąc lat monety polskiej*, Kraków 1963, s. 5.

⁷ Tamże.

⁸ G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *dz. cyt.*, s. 9.

⁹ T. Kałkowski, *dz. cyt.*, s. 10-13.

moneta. Są to różnej średnicy denary: małe i całkiem drobniotkie¹⁰. Ten system denarowy w Polsce przetrwał ponad trzysta lat¹¹.

Bicie monety było w tym czasie ilościowo bardzo skromne i prawdopodobnie doraźne. Od panowania Bolesława Śmiałego rozpoczyna się jednak praca mennicy stałej i to nastawionej na dużą produkcję monet jednego typu¹².

Na przełomie XIII i XIV wieku zaczął się szybki rozwój polskich miast oraz rozkwit rzemiosła i handlu. Często dochodziło wówczas do wymiany pieniądza, nawet kilka razy w ciągu roku. W tych warunkach reforma pieniądza stała się palącą koniecznością. Wartość pojedynczej monety musiała być większa, by ułatwiać wypłatę znacznych sum, jakie pojawiły się przy zawieraniu poważnych transakcjach handlowych. Tą większą monetą był grosz, który dał początek nowemu okresowi – groszowemu, obejmującemu dokładnie wiek XIV i XV¹³. Wkrótce, obok grosza zjawily się także nowe gatunki monety: kwartniki, czyli półgrosze, i trzeciaki, czyli ternary¹⁴. Przez całe średniowiecze doskonale prosperowało wiele ośrodków mennicznych, które na bieżąco produkowały (biły) pieniądz.

W okresie Odrodzenia postępował rozwój mennic. W początkach XVI wieku moneta polska zmieniała w szybkim tempie swój kształt plastyczny, tworząc miniaturowe dzieło sztuki. Do obiegu pieniężnego wkroczyła jednostka wyższego rzędu: złoty, nadając nazwę całemu okresowi numizmatyki aż po wiek XVIII¹⁵. Nieco wcześniej pojawiła się też nowa, złota moneta, tzw. „*czerwony złoty*”, czyli dukat, a wraz z nim duży, srebrny talar o wysokiej wartości szlachtetnego kruszcu i niezmiennej wartości. To on stał się właściwą monetą dla handlu zagranicznego i wielkiego obrotu krajowego^{16, 17}. Dukaty

¹⁰ Tamże, s. 14-15.

¹¹ G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *dz. cyt.*, s. 39.

¹² T. Kałkowski, *dz. cyt.*, s. 16-17.

¹³ Tamże, s. 39.

¹⁴ Tamże, s. 41.

¹⁵ Tamże, s. 71.

¹⁶ Tamże, s. 72.

¹⁷ G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *dz. cyt.*, s. 58-59: Złoty był traktowany jako równowartość w monecie bieżącej 30 groszy srebrnych. Złoty polski (złp) miał w tym

Zygmunta I już w wieku XVIII stanowiły rzadkość numizmatyczną¹⁸. Na monetach Rzeczypospolitej Polskiej okresu reform mennicznych Zygmunta I Starego po raz pierwszy od czasów Kazimierza I Wielkiego pojawił się portret władcy¹⁹. Dukat Zygmunta I to tak naprawdę pierwszy, polski złoty pieniądz, który może być uważany za monetę obiegową. Dukaty Zygmunto-wskie są monetami o znaczeniu prestiżowym²⁰.

Pod koniec XVI wieku, zwanego Złotym Wiekiem Polskiego Odrodzenia, tron polski objęła szwedzka dynastia Wazów. Dla monety polskiej rozpoczął się niezmiernie interesujący okres, wypełniony tak ożywioną produkcją menniczną, jakiej przedtem ani potem nie znają polskie dzieje²¹.

Początki panowania Jana Kazimierza (1648-1668) nie noszą jeszcze znamion upadku waluty, choć rozpoczyna się trudny i ciężki okres wojen oraz regresu gospodarczego. Bardzo dał się odczuć brak monety drobnej. Kraj zalewa więc obca drobna moneta, bita z lichego srebra. Polityka monetarna przeżyła ogromną katastrofę. Regres, jaki zapanował, pogłębiło jeszcze wprowadzenie dwóch nowych, świadomie fałszywych gatunków pieniądza: miedzianych szelągów i pierwszych polskich złotych-tymfów, które były bite z lichego srebra²².

Elekcja stolnika litewskiego – Stanisława Augusta Poniatowskiego na króla polskiego w roku 1764, zakończyła przedostatni, niechlubny okres dziejów Królestwa Polskiego, jakim było panowanie obu Sasów (1697-1763): Augusta II i Augusta III. Działalność menniczną dla województw koronnych prowadziły w tym okresie wyłącznie mennice saskie. Fałszerska działalność

czasie wartość 1 dukata węgierskiego, nazwanego czerwonym złotym, określają przez rynek także na 30 groszy praskich. W monecie polskiej oznaczało to 60 półgroszy z dopłatą (*additiones*) wyrównującą wartość gorszych, drobnych monet polskich do stale lepszego grosza praskiego. W ukształtowanym w ten sposób systemie rachunkowo-pięniężnym liczone więc na złote polskie po 30 groszy lub tradycyjnie na grzywny po 48 groszy oraz na Mazowszu i ziemiach wschodnich na kopy po 60 groszy. Na 1 grosz szły 2 półgrosze lub 18 denarów.

¹⁸ T. Kałkowski, *dz. cyt.*, s. 72.

¹⁹ J. A. Szwagrzyk, *Pieniądz na ziemiach polskich X-XX w.*, Wrocław 1990, s. 95.

²⁰ T. Kałkowski, *dz. cyt.*, s. 74-75.

²¹ Tamże, s. 111.

²² Tamże, s. 145.

króla pruskiego Fryderyka II (1740-1786) rujnowała systematycznie polski obieg pieniężny, a różna obca moneta, zwożona przez saskich przybyszów, zalewała cały kraj. Wraz z III rozbiorem Polski (1795 r.) i wymazaniem Polski z map świata na 123 lata, nastąpiła również degradacja rodzimej waluty.

Schyłek 1918 roku przyniósł Polsce upragnioną przez lata niewoli niepodległość. Pierwsze dwa lata samodzielnego bytu państwowego nie były jednak czasem pokoju. Trwała wojna polsko-bolszewicka, więc plany powstania rodzimego mennictwa musiały zostać odłożone na później. W tym okresie w obiegu znajdował się jedynie pieniądz papierowy - marki polskie. Dopiero na wiosnę 1921 r., przystąpiono w Polsce do budowania pierwszych zrębów gospodarki menniczej, planując bicie monety metalowej we własnej, krajowej mennicy. Przygotowano też pierwsze wzory monet²³. W okresie Dwudziestolecia Międzywojennego obowiązywały w Polsce dwa systemy walutowe: w latach 1918-1924 marka polska, a od 1924 aż do wybuchu II wojny światowej w 1939 r. waluta złotowa. W okresie markowym na ziemiach polskich znajdowały się jeszcze w obiegu banknoty państw zaborczych²⁴.

Czas stabilizacji i rozwoju nie trwał jednak długo. W 1939 roku wybuchła II Wojna Światowa. Okres hitlerowskiej niewoli przyniósł nam serię monet okupacyjnych. Srebrne monety okresu międzywojennego, ukryte przez ludność, zniknęły z obiegu już jesienią 1939 roku²⁵. Z kolei na terenach zajętych przez komunistyczną Rosję Sowiecką, bardzo szybko przejęto instytucje kredytowe i oszczędnościowe, ustalając wymianę pieniądza w relacji 1 rubel = 1 złoty, choć siła nabywcza polskiej waluty była wówczas czterokrotnie większa. W końcu 1939 r. złoty przestał być praktycznie środkiem płatniczym²⁶.

W okresie komunistycznej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, pierwsze monety pojawiły się dopiero w 1951 r. Były to monety zdawkowe:

²³ Tamże, s. 234-235.

²⁴ J. A. Szwagrzyk, *dz. cyt.*, s. 287.

²⁵ T. Kałkowski, *dz. cyt.*, s. 246.

²⁶ G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *dz. cyt.*, s. 157.

- aluminiowe jedno- i dwugroszówki,
- pięciogroszówki z żółtego brązu,
- niklowe dziesięcio-, dwudziesto- i pięćdziesięciogroszówki oraz
- monety jednozłotowe.

Wszystkie opatrzone zostały datą 1949 r. Wkrótce jednak weszło zarządzenie ówczesnego Ministra Finansów, które wprowadziło zmiany w wyglądzie środków płatniczych. W 1956 roku wszystkie monety były już wybijane z jednolitego stopu aluminiowego, zwanego alupolonem, a poprzednie - brązowe i niklowe – ściągnięte zostały z obiegu. Matryca szablonowa i data rocznika (1949 r.) pozostały bez zmian. Następne monety zaczęto bić z rocznikiem 1957²⁷. Do roku 1956 stempel awersu monety zawierał inskrypcję „Rzeczpospolita Polska”, natomiast już od 1957 r. bito monety z inskrypcją „Polska Rzeczpospolita Ludowa”²⁸. Wraz z upływem czasu, mennictwo okresu PRL ulegało ciągłemu rozwojowi. Już nie tylko bite były monety, ale do obiegu weszła także seria różnych banknotów. Postępująca z czasem inflacja, doprowadziła u schyłku rządów władzy komunistycznej PRL do wypuszczenia banknotu o nominale 200 000 zł i częściowego powrotu społeczeństwa do wymiany barterowej.

Współczesne monety obiegowe III Rzeczypospolitej Polskiej, emitowane są przez Narodowy Bank Polski od 1 stycznia 1990 r. Na awersie każdej monety znajduje się nazwa naszego państwa: „Rzeczpospolita Polska” oraz herb z wizerunkiem orła białego w koronie. Na banknotach również odnajdziemy symbolikę przynależności państwowej.

Dnia 1 stycznia 1995 r., na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r., przeprowadzona została operacja denominacji złotego. Nowy polski 1 złoty (PLN) równał się 10 000 starych złotych PRL z okresu przed denominacją. Nastąpiła wówczas kontrolowana wymiana pieniądza, która doprowadziła do wycofania starego złotego jako prawnego środka płatniczego.

²⁷ T. Kałkowski, *dz. cyt.*, s. 248.

²⁸ J. A. Szwagrzyk, *dz. cyt.*, s. 299.

Na przestrzeni dziejów, polski pieniądź ulegał licznym przemianom, by w końcu osiągnąć swój współczesny wizerunek. Nasi przodkowie posiadali: dukaty i denary, talary i półtalary, szelągi i trojaki, grosze i szóstaki koronne, podskarbiówki i liczmany Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a to jedynie przykłady kształtującej się przez wieki dzisiejszej złotówki.

Rys historyczny polskiej monety jest naprawdę imponujący i z pewnością stanowi ważny element badań archeologicznych, wnosząc swój wkład w rozwój nauki o historii Polski i mennictwa narodowego²⁹.

W XXI wieku weszliśmy w nową erę – pieniądza cyfrowego. Współczesny pieniądź nie jest tym samym środkiem płatniczym, co przed wiekami. Dzisiejszy świat coraz rzadziej operuje dobrze nam znaną tzw. „gotówką”, choć jej popularność i tendencja użytkowania wciąż się utrzymuje. W XXI wieku nastał okres: operacji bezgotówkowych, transakcji elektronicznych, posługiwania się systemowymi rozwiązaniami elektronicznej obsługi kont oraz zakodowanymi w nich środkami płatniczymi, którymi operujemy już nie fizycznie, lecz pośrednio – przy użyciu kart bankowych, a nawet – co staje się coraz bardziej popularne – za pomocą telefonów i aplikacji bankowych, bądź płatności zbliżeniowych. Ten nowatorski sposób kultury bankowej zrodził nowy trend, który szybko przyjął się w powszechnym stosowaniu i przekonał użytkowników do jego zaakceptowania³⁰. Mimo

²⁹ Tamże, s. 7-8: Warto także zauważyć, że polski rodzimy pieniądź papierowy po raz pierwszy pojawił się w czasie powstania narodowego i dyktatury Tadeusza Kościuszki w 1794 r. jako bilety skarbowe o charakterze kredytowym i pełnił rolę tymczasowego środka płatniczego. Dopiero powstanie w Warszawie w latach dwudziestych XIX w. Banku Polskiego z uprawnieniami emisyjnymi zapoczątkowało obieg banknotów w Królestwie Kongresowym. Po upadku powstania styczniowego w roku 1864 r. aż do odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. na ziemiach polskich nie było już rodzimego papierowego pieniądza, lecz tylko bilety państw zaborczych. W minionym stuleciu okupacyjny pieniądź papierowy pojawił się jeszcze raz w latach 1940-1944 za sprawą okupacji Polski przez Niemcy hitlerowskie. Okres pieniądza papierowego i metalowego powrócił i trwa na ziemiach polskich do dziś.

³⁰ Silesion, <https://silesion.pl/ile-banknotow-jest-w-obiegu-wiecie-20-01-2018>, (28.03.2019): Według danych NBP (Narodowego Banku Polskiego) z 2016 roku, w powszechnym obiegu w Polsce znajdowało się wówczas ponad 1,77 mld sztuk banknotów. Wartość obiegu gotówkowego w Polsce wyniosła łącznie ponad 170 mld zł. Z kolei w grudniu 2017 r. odnotowano tendencję wzrostową - w obiegu było już ok.

próby sukcesywnego wypierania gotówki przez operacje bezgotówkowe, pieniądź realny wciąż jest w obrocie, co stanowi pewną gwarancję wolności społecznej. Gotówki bowiem, w odróżnieniu od pieniędzy wirtualnych, nie da się w pełni kontrolować w obiegu bezpośrednim, dzięki czemu społeczeństwo jest wolne od przesadnej kontroli skarbowej i zbytniej inwigilacji organów państwa oraz zagładania władzy do kieszeni swoich obywateli. Obecność gotówki ma również inny, pozytywny, przyszłościowy aspekt – historyczny, zarówno dla archeologów i badaczy historii, jak i dla numizmatycznych kolekcjonerów.

Walog naukowo-inwestycyjny numizmatyki

Pojawienie się pieniądza stało się przyczynkiem do narodzin numizmatyki, dziedziny podejmującej refleksję o jego roli w wielu aspektach życia codziennego. I choć monety, w zależności od miejsca, okresu i sposobu bicia, miały różną formę, to łączyła je jedna, wspólna cecha – wartość. Ta wartość, w różnych okresach, kształtowała się w odmienny sposób: od kruszca, przez pokrycie w rezerwie złota, aż po współczesną, umowną jego wartość.

Numizmatyka zajmuje ważne miejsce w odtwarzaniu historycznego wymiaru życia społeczno-ekonomicznego danej populacji poprzez pomoc archeologom i historykom w ich badaniach. Pieniądź potrafi bardzo wiele „powiedzieć” zarówno o pojedynczym człowieku, jak i o kulturze oraz historii kraju, w którym funkcjonował w obiegu.

W toku swojego rozwoju, nauka ta stała się dziedziną coraz bardziej docenianą i chętniej zgłębianą przez różne ośrodki akademickie. Już nie tylko pasjonaci, ale także coraz więcej badaczy, rozpoczyna swoją przygodę z numizmatyką, odkrywając przy tym wiele interesujących aspektów, oddziałujących na różne obszary nauki.

2 mld sztuk banknotów o wartości 194 mld zł. Jak informuje NBP, banknoty w Polsce zużywają się średnio po 352 dniach zanim z powrotem trafią do Narodowego Banku Polskiego.

W *Leksykonie Numizmatycznym*, odnaleźć możemy trafną definicję numizmatyki, która uwzględnia wszystkie jej aspekty naukowe: „Numizmatyka to nauka pomocnicza historii, badająca monety i niemonetarne środki płatnicze jako źródła historyczne w aspektach politycznym, kulturowym, gospodarczym, artystycznym i technicznym”³¹,³². Monety to bowiem jedne z tych źródeł historycznych, które potrafią przetrwać wieki, a przez to są niezwykle cennymi pozostałościami po dawnych wiekach.

Kolekcjonerstwo monet znane jest od bardzo dawna, praktycznie od kiedy pojawiły się one w obiegu jako środek płatniczy, czyli od czasów rzymskich³³. Na temat numizmatyki i historii monet, wiele dowiedzieć się można z prasy specjalistycznej, wydawanej przez pasjonatów tej dziedziny, m.in. „Przeglądu Numizmatycznego” (kwartalnik Stowarzyszenia Numizmatyków Profesjonalnych, wydawany od 1993 roku), czy „Wiadomości Numizmatycznych” (półrocznik Komisji Numizmatycznej Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk - PAN). Niewiele jest niestety publikacji naukowych (artykułów czy książek), które regularnie byłyby wydawane i docierały skutecznie na ogólnopolski rynek wydawniczy. Dziedzina ta we współczesnym świecie traktowana jest jako niszowa, a wielu uważa ją nawet za całkowicie zbędną.

Warto jednak się nią zainteresować, ponieważ numizmatyka jako kolekcjonowanie monet, to nie tylko pasja, ale także dobra, pewna i niezwykle dochodowa, choć długofalowa inwestycja. Wartość rzadkich, pilnie poszukiwanych numizmatów, które można nazwać potocznie „perełkami”, potrafi dochodzić nawet do kilkudziesięciu milionów złotych.

³¹ A. Mikołajczyk, *Leksykon Numizmatyczny*, Warszawa-Łódź 1994, s. 211.

³² S. Suchodolski, *Numizmatyka średniowieczna, Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warszawa 2012, s. 19: Sama zaś nazwa numizmatyki wywodzi się od słowa *moneta*. Greckie słowo „nomisma” oznacza bowiem *monetę* lub *pieniądz*, jak również *złotą jednostkę monetarną*. „Nomisma” pochodzi od słowa „nomos”, to znaczy: *prawo* lub *zwyczaj*. To właśnie dzięki łacinie stworzona została nazwa: „numizmatyka”.

³³ Portal numizmatyczny Emonety.pl, <https://www.emonety.pl/page/37/historia-numizmatyki.html/>, (25.11.2018).

Dla laików, poszczególne okazy praktycznie niewiele różnią się od siebie, poza wizerunkiem zewnętrznym. Jednak zarówno monety, jak też banknoty, potrafią zaskakiwać swoją unikatowością w zakresie sposobu wykonania, wartości, czy niezwykłego waloru artystyczno-estetycznego. Wystarczy przyrzeć się ich wartości rynkowej (kolekcyjnerskiej), aby przekonać się, że są to rzeczywiste perełki, w oparciu o które warto inwestować i budować kapitał (zarówno własny, jak i narodowy).

Fot. 1. Flowing Hair Liberty z 1794 r. Amerykański dolar, którego wartość wynosi ponad 10 mln dolarów

Źródło: Bankier, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Najdrozsza-moneta-swiata-w-Polsce-3485780.html/>, (27.11.2018).

Fot. 2. 100-dukatówka Zygmunta III Wazy z 1621 roku. Najdroższa moneta polska - warta ok. 1,4 mln dolarów

Źródło: Internetowy Katalog Monet, <http://www.katalogmonet.pl/Kr%C3%B3tko-o/Najdro%C5%Bcsze-monety-%C5%9Bwiata/>, (27.11.2018).

Fot. 3. Krugerrand. Złota najpopularniejsza moneta bulionowa warta ok. 5 tys. złotych Bita od 1967 r. w mennicy południowoafrykańskiej, jako prawny środek płatniczy RPA

Źródło: Mennica Polska S.A., <https://www.mennica.com.pl/produkty-inwestycyjne/produkt-inwestycyjny/krugerrand-1-oz-zlota-moneta-bulionowa/>, (27.11.2018.).

Działalność kulturalno-historyczna Narodowego Banku Polskiego

Wraz z rozwojem pieniądza następował także rozwój instytucji menniczej i systemu jego funkcjonowania w obiegu. W średniowieczu dominującą formą pieniądza były monety srebrne i złote. Był to pieniądź pełnowartościowy, gwarantujący stabilność cen i całego systemu finansowego, podlegający jednak procesowi dematerializacji. Z biegiem czasu, kiedy wprowadzono do obiegu również pieniądź papierowy odkryto, że pieniądź kruszcowy nie jest warunkiem koniecznym stabilności systemu finansowego, a obieg pieniężny może być prawidłowy także wówczas, gdy krąży pieniądź niekruszcowy symbolizujący jedynie wartość. Okazało się, że dla stabilności systemu pieniężnego istotna jest nie forma pieniądza, lecz przestrzeganie ekonomicznych granic jego emisji – właściwej polityki monetarnej³⁴. Przełomem w historii

³⁴ A. Kaźmierczak, *Kreacja pieniądza w systemie bankowym. Rozwój bankowości centralnej*, [w:] *Bankowość. Podręcznik akademicki*, (red.) W. L. Jaworski, Z. Zawadzka, Warszawa 2005, s. 95.

stało się także wprowadzenie systemu płatności bezgotówkowej, a także pieniądza elektronicznego.

Konieczne było stworzenie odpowiedniego systemu kontroli - organu, który czuwałby i nadzorował postępujący proces dematerializacji pieniądza, prowadząc równocześnie nadzór nad jego obiegiem, emisją, inflacją oraz wymianą – realnym obrotem.

Pierwotnie rola ta spoczywała na władcy, z czasem na mocy dekretów królewskich obowiązki ten przejęły wyznaczone ku temu osoby z otoczenia królewskiego dworu. Wraz z upływem czasu, kontrolą zaczęły zajmować się mennice, do których obowiązku należało bicie pieniądza. Powoli w tym zakresie następowało jednak zinstytucjonalizowanie, najpierw na skutek powstających masowo banków, aż doszło do stworzenia tzw. banku centralnego podległego państwu, na którym właśnie spoczęła kwestia prowadzenia kompleksowego nadzoru nad pieniądzem obiegowym³⁵. Tak w skrócie można opisać narodziny banku centralnego Polski pn. Bank Polski Spółka Akcyjna, późniejszy - Narodowy Bank Polski.

Bank Polski Spółka Akcyjna z siedzibą w Warszawie powstał 15 kwietnia 1924 roku, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w oparciu o Ustawę *o naprawie Skarbu Państwa i reformie walutowej*³⁶. Bank ten, emitując akcje, był więc bezpośrednio kontrolowany przez akcjonariuszy (obywateli polskich), a tym samym także w dużej mierze niezależny od rządu i polityki, choć w rzeczywistości, mimo wszystko, realizował jego politykę pieniężną. Pierwszym prezesem Banku został Stanisław Karpiński. W okresie II wojny

³⁵ G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *dz. cyt.*, s. 42: Prawdziwy przełom w średnio-wiecznej gospodarce dokonały banki oraz zastosowanie podwójnej księgowości, weksla (skryptu dłużnego) i kredytu handlowego (obrotowego). W XII wieku powstały pierwsze banki depozytowe w Wenecji i Genui. Mimo braku takiego prawa udzielały pożyczek, tworząc nowe środki płatnicze. W kolejnych ośrodkach rozwiniętego handlu, takich jak Florencja, Barcelona, Genewa, Brugia i Londyn oraz francuska Szampania, rozpowszechniły się instrumenty typu weksla ułatwiające handel masowy, zwłaszcza na duże odległości, bez potrzeby transportu kruszców i monet kruszcowych.

³⁶ Ustawa z dnia 11 stycznia 1924 r. *o naprawie Skarbu Państwa i reformie walutowej*, Dz.U. 1924 nr 4 poz. 28, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19240040028>, (28.03.2018).

światowej, bank został przeniesiony najpierw do Paryża, a od 1 lipca 1940 r. aż do 1946 r. funkcjonował w Londynie. Po wojnie powrócił do kraju. Wkrótce jednak, wskutek działań komunistów z Rządu Tymczasowego PKWN, zakazano Bankowi Polskiemu prawa emisji. Polityczne kontrowersje między londyńskim polskim rządem emigracyjnym i komunistycznym lubelskim Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego (PKWN) pod protektorem sowieców, przekreśliły możliwość praktycznego wykorzystania emisji biletów przygotowanych w okresie wojny przez Bank Polski. Zamiast tego PKWN zwrócił się do Rosji sowieckiej z prośbą o wydrukowanie biletów z napisem „Narodowy Bank Polski” o łącznej wartości około 8,5 mld zł. Zapowiedzianą na biletach instytucję emisyjną o nazwie Narodowy Bank Polski utworzono dekretem z 15 stycznia 1945 roku. Był on w części kopią statutu Banku Polskiego. Nowy statut NBP wydano znacznie później, dopiero w końcu 1958 roku. Powołanie NBP oznaczało rezygnację z reaktywowania przedwojennego Banku Polskiego lub przekształcenia okupacyjnego Banku Emisyjnego w Polsce w nową instytucję emisyjną³⁷. Nowo utworzona instytucja w całości podlegała była państwu i organom komunistycznej władzy rządzącej.

Współczesna pozycja prawno-ustrojowa Narodowego Banku Polskiego, po ewaluacji w ramach tzw. „transformacji ustrojowej” lat 90, uległa znaczącej reorganizacji, zwłaszcza w sferze podległości instytucjonalnej. Istotę działalności Narodowego Banku Polskiego w całości określa art. 227. obecnie obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Rolą Narodowego Banku Polskiego jest przede wszystkim emisja pieniądza i kreowanie polityki pieniężnej z równoczesnym utrzymaniem wartości polskiego pieniądza.

Organami Narodowego Banku Polskiego są: Prezes Narodowego Banku Polskiego, Rada Polityki Pieniężnej oraz Zarząd Narodowego Banku Polskiego. Rada Polityki Pieniężnej ustala corocznie założenia polityki pieniężnej i przedkłada je do wiadomości Sejmowi równocze-

³⁷ G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *dz. cyt.*, s. 169.

śnie z przedłożeniem przez Radę Ministrów projektu ustawy budżetowej. Szczegółowe zasady działalności NBP określa Ustawa o *Narodowym Banku Polskim*^{38, 39}.

Dzisiejszy Narodowy Bank Polski (NBP) to bank centralny Polski, którego podstawowym celem działalności jest utrzymywanie stabilnego poziomu cen, wspieranie polityki gospodarczej i pieniężnej rządu, a także kontrola nad funkcjonowaniem złotego w obiegu. Narodowemu Banku Polskiemu przysługuje wyłączne prawo emitowania pieniądza.

NBP jako bank centralny pełni trzy podstawowe funkcje:

- banku emisyjnego,
- banku banków,
- centralnego banku państwa⁴⁰.

Jednym z dodatkowych, ale niezwykle ważnych zadań, które spoczywa na Narodowym Banku Polskim jest edukacja ekonomiczno-finansowo-pieniężna, a także prowadzona w tym zakresie działalność kulturalno-promocyjna Polski, konkretyzowana m.in. poprzez bicie monet i druk banknotów okolicznościowych – tzw. numizmatów (posiadających zdolność obiegowo-płatniczą, a więc stanowiących prawny środek płatniczy w Polsce).

Działalność Narodowego Banku Polskiego ma istotny wpływ na funkcjonowanie państwa polskiego. Łączy się ona z promocją historyczno-kulturalną naszego kraju, zarówno wewnątrz – w społeczeństwie polskim, jak i na zewnątrz – na światowej arenie międzynarodowej. Odbывается także dzięki numizmatyce i szeroko rozumianej polityce pieniężnej. Wskutek produkcji licznych, okolicznościowych monet i banknotów, emitowanych pojedynczo lub w formie całych kolekcji przez NBP, wiedza

³⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>, (28.03.2019).

³⁹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o *Narodowym Banku Polskim*, Dz.U. 2017 poz. 1373, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/akty_prawne/ustawa_o_nbp.html, (3.10.2019).

⁴⁰ Narodowy Bank Polski, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/o_nbp/informacje/funkcje_banku_centralnego.html/, (29.11.2018).

o Polsce upowszechnia się w sposób dynamiczny, docierając szeroko poza granice naszej Ojczyzny⁴¹.

Działalność edukacyjna NBP wiąże się z zadaniami wymienionymi w art. 59 Ustawy o Narodowym Banku Polskim i dotyczy prowadzenia działalności wydawniczej i promocyjnej. W jej ramach realizowane są przedsięwzięcia mające na celu zapewnienie przejrzystości działania NBP oraz podnoszenie poziomu wiedzy społeczeństwa o zasadach funkcjonowania banku centralnego, systemu bankowego, jak również gospodarki rynkowej oraz popularyzowanie wiedzy o dziedzictwie ekonomicznym, historii pieniądza i nowych nurtach w ekonomii⁴².

Pomysłów na emisję numizmatycznych okazów nie brakuje, gdyż bogata historia naszego kraju sama w sobie stanowi swoistą propozycję tematyczną, godną upamiętnienia poprzez nowe kolekcje. W Polsce, w ostatnich latach, wiedza o numizmatyce staje się coraz bardziej powszechna i ogólnodostępna, powracając do „łask” społeczeństwa za sprawą m.in. Narodowego Banku Polskiego, który podejmując się emisji numizmatów, wyszedł naprzeciw oczekiwaniom społeczeństwa i pokazał jak w nowoczesny sposób można

⁴¹ Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2017 roku, https://www.nbp.pl/publikacje/sprawozdanie_z_dzialalnosci_nbp/sprawozdanie_2017.pdf, (31.03.2019): Dla przykładu w samym 2017 r. w ramach 23 tematów Narodowy Bank Polski wyemitował 6,2 tys. sztuk złotych monet, 356 tys. sztuk srebrnych monet oraz 55 tys. sztuk banknotów kolekcjonerskich (w 2016 r. 11,2 tys. sztuk monet złotych i 312 tys. sztuk monet srebrnych oraz 35 tys. sztuk banknotów kolekcjonerskich). Łącznie w 2017 roku wyemitowano 27 rodzajów monet kolekcjonerskich i banknot kolekcjonerski. W 2017 r. NBP wyemitował także banknot kolekcjonerski poświęcony 300-leciu koronacji Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej. W 2017 r. wartości kolekcjonerskie wyemitowane przez Narodowy Bank Polski zdobyły uznanie podczas międzynarodowych konkursów. Srebrna moneta o nominale 5 zł wyemitowana w 2016 roku, upamiętniająca 250. rocznicę założenia Mennicy Warszawskiej zajęła trzecie miejsce w kategorii „Moneta roku” w konkursie Coin Constellation – 2017. Banknot kolekcjonerski o nominale 20 zł wyemitowany w 2016 r. z okazji 1050. rocznicy Chrztu Polski otrzymał główną nagrodę za najlepszy banknot kolekcjonerski podczas Currency Conference w Kuala Lumpur.

⁴² Tamże.

połączyć gospodarkę finansową z krzewieniem patriotyzmu i odkrywaniem historii.

Należy zaznaczyć, że numizmatyka, choć swymi korzeniami sięga odległych czasów, kształtowała się przez wieki wraz z rozwojem pieniądza i mimo różnych przeciwności, braku zainteresowania, a w pewnym okresie wręcz zapomnienia, przetrwała ten trudny okres i dziś zaczyna na nowo rozkwitać.

Narodowy Bank Polski podejmuje szereg inicjatyw związanych z promocją Rzeczypospolitej Polskiej w świecie, a także upowszechnianiem historii oraz krzewieniem kultury i postaw patriotycznych w naszym społeczeństwie. Jednym z takich działań jest emitowanie banknotów kolekcjonerskich.

Pierwszy polski banknot kolekcjonerski o nominale 50 zł, wyemitowany przez Narodowy Bank Polski w 2006 r. i przedstawiał Papieża Jana Pawła II⁴³.

⁴³ Narodowy Bank Polski, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/banknoty_i_monety/banknoty_kolekcjonerskie.html/, (3.12.2018).

Fot. 4. Pierwszy polski banknot kolekcjonerski - „Jan Paweł II”

Źródło: Narodowy Bank Polski, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/banknoty_i_monety/banknoty_kolekcjonerskie/2006_banknot_jp2_50zl.html/, (3.12.2018).

W celu upamiętnienia ważnych wydarzeń z dziedziny: historii, kultury, sztuki, przyrody, sportu, itp. Narodowy Bank Polski emituje też monety okolicznościowe.

Monety kolekcjonerskie wykonywane są różną techniką i pokrywane różnorodnymi materiałami, np. bursztynem, szkłem, drewnem, nadrukami w technice tampondruku czy nadrukowanymi obrazami hologramowymi. Dlatego też, ze względu na szlachetność i wartość materiałów, z jakich te monety są wykonane, ich cena emisyjna bywa znacznie wyższa niż widniejący na nich nominal. Także i w tym przypadku, wszystkie monety okolicznościowe emitowane przez NBP są prawnym środkiem płatniczym w Polsce, zgodnie z wybitym na monetach nominal⁴⁴.

Narodowy Bank Polski oprócz emisji pojedynczych numizmatów, emituje również monety okolicznościowe w tzw. „seriach tematycznych”, do których możemy zaliczyć m.in.: „Stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości”.

Monety okolicznościowe można nabyć na wiele sposobów: przez oficjalny portal aukcyjny NBP - „Kolekcjoner” albo bezpośrednio, w poszczególnych oddziałach Narodowego Banku Polskiego.

Można skorzystać również z pośrednictwa dystrybutorów (odbiorców instytucjonalnych), posiadających oficjalną umowę sprzedaży podpisaną z NBP, których przedmiotem działania jest obrót wartościami kolekcjonerskimi lub za pośrednictwem osób fizycznych, prawnych czy jednostek organizacyjnych, które zakupują poszczególne numizmaty i handlują nimi dalej⁴⁵.

⁴⁴ Narodowy Bank Polski, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/banknoty_i_monety/monety_okolicznosciowe/zamiana.html/, (3.12.2018).

⁴⁵ Narodowy Bank Polski, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/banknoty_i_monety/monety_okolicznosciowe/sprzedaz.html/, (3.12.2018).

Podsumowanie

Numizmatyka stanowi bardzo interesującą specjalność naukową, mającą realny wpływ na badania nad kulturą i posiadaną wiedzą historyczną. Tworzy zatem cenny element polityki gospodarczej, finansów i bankowości, poprzez wykorzystanie jej walorów w polityce emisyjnej Narodowego Banku Polskiego dla celów popularyzacji polskości.

Jest nauką prestiżową, choć niszową, która powinna się odrodzić w świadomości zarówno zwykłych obywateli, jak też polityków i naukowców, podejmujących na bieżąco badania w tym zakresie.

Bibliografia

Akty prawne:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>, (dostęp: 28.03.2019 r.).
2. Ustawa z dnia 11 stycznia 1924 r. o naprawie Skarbu Państwa i reformie walutowej, Dz.U. 1924 nr 4 poz. 28, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19240040028>, (dostęp: 28.03.2018 r.).
3. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim, Dz.U. 2017 poz. 1373, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/akty_prawne/ustawa_o_nbp.html, (dostęp: 03.10.2019 r.).

Opracowania:

4. Kałkowski T., *Tysiąc lat monety polskiej*, Kraków 1963.
5. Kaźmierczak A., *Kreacja pieniądza w systemie bankowym. Rozwój bankowości centralnej*, [w:] *Bankowość. Podręcznik akademicki*, (red.) W. L. Jaworski, Z. Zawadzka, Warszawa 2005.
6. Mikołajczyk A., *Leksykon Numizmatyczny*, Warszawa-Łódź 1994.
7. Suchodolski S., *Numizmatyka średniowieczna, Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warszawa 2012.

8. Szwagrzyk J. A., *Pieniądz na ziemiach polskich X-XX w.*, Wrocław 1990.
9. Wójtowicz G., Wójtowicz A., *Historia Monetarna Polski*, Warszawa 2003.

Źródła internetowe:

10. Historia pieniądza: co było na początku?, http://www.wilanow-palac.pl/historia_pieniadza_co_bylo_na_poczatku.html.
11. Imperium Romanum, <https://www.imperiumromanum.edu.pl/gospodarka/szlak-bursztynowy/>.
12. Internetowy Katalog Monet, <http://www.katalogmonet.pl/Kr%C3%B3tko-o/Najdro%C5%Bcsze-monety-%C5%9Bwiata/>.
13. Narodowy Bank Polski, <https://www.nbp.pl/>.
14. Nicolaus Copernicus Thorunensis, <http://www.copernicus.torun.pl/nauka/ekonomia/4/>.
15. Portal numizmatyczny Emonety.pl, <https://www.emonety.pl/page/37/historia-numizmatyki.html/>.
16. Silesion, <https://silesion.pl/ile-banknotow-jest-w-obiegu-wiecie-20-01-2018>.
17. Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2017 roku, https://www.nbp.pl/publikacje/sprawozdanie_z_dzialalnosci_nbp/sprawozdanie_2017.pdf.

NUMISMATICS AS AN IMPORTANT AREA OF ACTIVITY OF THE NATIONAL BANK OF POLAND

Summary

Numismatics is a valuable element of the promotion of research on the coinage of the state and the culture of the various regions of Polish and other countries of the world. It remains a science so far completely undiscovered and unexplored, and underestimated by most modern researchers. Colloquially, it is usually identified with interest in coins, or their collecting. Some coins are real „pearls” because they can reach a value exceeding several dozen million zloty’s. Only a few people know that numismatics is much more than just passion small circle

of people collecting or scientific studies. Its subsidiarity in science is due to the fact that the study of coins from distant eras allows historians to supplement and improve knowledge about the past. Coins are one of those historical sources that can survive in excellent condition for centuries and even millennia. The National Bank of Poland as the central bank, being the sole issuer of the Polish zloty, therefore contributes to the modern history of money.

Keywords: Numismatics, history of money, Polish coins, National Bank of Poland

KAROLINA KUCHARSKA

BEZPOŚREDNI CEL INFLACYJNY NBP W LATACH 1998-2018

Streszczenie

Główną instytucją, która dba o wartość polskiego pieniądza, jest Narodowy Bank Polski. Bezpośredni cel inflacyjny jest najważniejszym zadaniem NBP w prowadzonej przez niego polityce pieniężnej. Artykuł przedstawia realizację bezpośredniego celu inflacyjnego w latach 1998-2018, kształtowanie się stóp procentowych NBP w analizowanym okresie oraz wykorzystywane instrumenty. Zaprezentowano jak kształtowała się stopa inflacji w gospodarce krajowej w porównaniu do założeń. W tym czasie bank centralny zmieniał sposoby prowadzenia polityki monetarnej, starając się ustabilizować inflację. Analiza danych statystycznych wykazuje, jaka jest skuteczność krajowej polityki pieniężnej.

Słowa kluczowe: bezpośredni cel inflacyjny, polityka pieniężna, stopy procentowe, instrumenty polityki pieniężnej

Wprowadzenie

Nadrzędnym celem polityki pieniężnej, którą prowadzi Narodowy Bank Polski jest zapewnienie stabilnej siły nabywczej pieniądza. Kształtowanie się cen oraz dostępność pieniądza, wpływają na wiele aspektów rynku gospodarczego, w tym na produkcję, zatrudnienie, decydują o wielkości wzrostu gospodarczego oraz przesądzają o alokacji kapitałów i efektywności ich wykorzystania. Zmiany strukturalne w krajowej gospodarce i zjawiska

kryzysowe doprowadziły do poszukiwania nowych narzędzi oraz metod do prowadzenia polityki monetarnej.

Niniejszy artykuł prezentuje realizację bezpośredniego celu inflacyjnego w latach 1998-2018, kształtowanie się stóp procentowych NBP w analizowanym okresie oraz wykorzystywane instrumenty przez bank centralny. W pracy zastosowano szereg metod badawczych, które obejmują analizę opisową, porównawczą oraz przyczynowo-skutkową. Badania zilustrowano tabelami oraz wykresami, wykorzystując dostępne dane analityczne i statystyczne publikowane przez Narodowy Bank Polski oraz Główny Urząd Statystyczny. Przeprowadzono krytyczne studia literatury, wykorzystując publikacje wybitnych specjalistów z dziedziny polityki monetarnej, jak również raporty i sprawozdania Narodowego Banku Polskiego.

Analiza danych statystycznych wykazała, jaka jest skuteczność polityki pieniężnej prowadzonej przez Narodowy Bank Polski. Inflacja w Polsce w ujęciu miesięcznym często odbiegała od przyjętego celu. Jednak działania podejmowane przez bank centralny zapewniły stabilny poziom polskiego sektora bankowego. Można uznać, że Narodowy Bank Polski właściwie dostosowywał politykę monetarną do sytuacji w krajowej gospodarce. Władze monetarne prawidłowo reagowały na występujące zmiany na rynkach finansowych. Bardzo ważne jest obserwowanie czynników, które wpływają na poziom cen i Narodowy Bank Polski, robi to bardzo szczegółowo. Dodatkowo bank centralny prowadzi szczegółową politykę komunikacyjną ze społeczeństwem i podmiotami gospodarczymi.

Instrumenty polityki pieniężnej NBP

Dla osiągnięcia stawianych celów polityki monetarnej, bank centralny posługuje się zestawem narzędzi, które wspierają jego zadania i strategie. Dzięki nim jest w stanie oddziaływać na rynki finansowe, w tym na sektor międzybankowy, który z kolei wpływa na gospodarkę kraju. Stosując te narzędzia, bank centralny wpływa na oczekiwania odnośnie do zmian w po-

pycie i podaży na pieniądź. Wybór narzędzia uzależniony jest od sytuacji ekonomicznej państwa, od poziomu rozwoju rynku pieniężnego, oraz od przyjętego celu polityki monetarnej¹. Ciągłym zmianom podlegają działania Narodowego Banku Polskiego. Korzystanie z wybranych narzędzi oraz sposobów, w jaki bank centralny z nich korzysta, uzależniony jest w szczególności od dynamiki rynku finansowego².

Narodowy Bank Polski wpływa na poziom inflacji przede wszystkim poprzez określanie wysokości oficjalnych stóp procentowych, które wyznaczają rentowności instrumentów polityki pieniężnej. Wykorzystywany przez NBP zestaw instrumentów pozwala na kształtowanie rynkowych stóp procentowych. Instrumenty te obejmują:

- rezerwę obowiązkową,
- operacje otwartego rynku,
- operacje depozytowo-kredytowe³.

Najstarszym narzędziem wykorzystywanym przez bank centralny do realizacji polityki pieniężnej jest rezerwa obowiązkowa. Stanowi ona zobowiązanie banków komercyjnych do utrzymywania odpowiedniej ilości środków na rachunku w banku centralnym w stosunku do posiadanych zobowiązań⁴. Od roku 2014 obowiązek utrzymywania rezerwy obowiązkowej obejmujący dotychczas banki, oddziały instytucji kredytowych i oddziały banków zagranicznych działające w Polsce, został rozszerzony na spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz na Krajową Spółdzielczą Kasę Oszczędnościowo-Kredytową⁵.

¹ H. Gronkiewicz-Waltz, *Bank centralny, od gospodarki planowej do rynkowej, zagadnienia administracyjnoprawne*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1992, s. 96.

² M. Cendal, *Instrumenty polityki pieniężnej Narodowego Banku Polskiego po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, wyd. Akademia Ekonomiczna Wydział Ekonomii, Poznań 2005, s. 6.

³ *Polityka pieniężna*, portal internetowy Narodowego Banku Polskiego, http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/polityka_pieniezna/polityka_pieniezna.html (06.07.2019).

⁴ H. Gronkiewicz-Waltz, op. cit., s. 104-105.

⁵ *Polityka pieniężna*, portal internetowy Narodowego Banku Polskiego, http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/o_nbp/informacje/polityka_pieniezna.html (06.07.2019).

Operacje otwartego rynku są instrumentem polityki pieniężnej polegającym na zawieraniu transakcji banku centralnego z bankami komercyjnymi. Przedmiotem tych transakcji jest warunkowa albo bezwarunkowa sprzedaż lub kupno papierów wartościowych, dewiz oraz bonów pieniężnych emitowanych na własny rachunek przez bank centralny⁶. Operacje warunkowe i bezwarunkowe przeprowadzane są z wykorzystaniem papierów wartościowych, które stanowią zabezpieczenie transakcji. Bank centralny jest inicjatorem transakcji dokonywanych w ramach operacji otwartego rynku. Kupno i sprzedaż państwowych papierów wartościowych wpływa na ilość pieniądza krążącego w państwie. Gdy bank centralny kupuje weksle skarbowe, następuje wzrost rezerw gotówkowych na rynku międzybankowym, powodując spadek ich rynkowej ceny, czyli krótkoterminowej stopy procentowej. Powiększanie bazy monetarnej powoduje wzrost akcji kredytowej banków, wzrost wkładów klientów, w rezultacie zwiększenie obiegu pieniężnego. Nazywa się te operacje zasilającymi, ponieważ zwiększają płynność sektora bankowego. Przeciwnie jest w sytuacji, gdy bank centralny sprzedaje weksle skarbowe, przyczynia się to do wzrostu stóp procentowych. W rezultacie powoduje to zmniejszenie ilości rezerw banków komercyjnych, w efekcie spadek podaży pieniądza. Są to operacje absorbujące, czyli zmniejszające płynność sektora bankowego⁷.

Ze względu na charakter transakcji wyróżnia się pięć podstawowych operacji otwartego rynku, mianowicie:

- warunkowa sprzedaż papierów wartościowych (ang. *Reverse Repo*),
- warunkowy zakup papierów wartościowych (ang. *Repo*),
- bezwarunkowa sprzedaż papierów wartościowych (ang. *Outright sale*),
- bezwarunkowy zakup papierów wartościowych (ang. *Outright purchase*),
- emisja papierów dłużnych banku centralnego⁸.

⁶ P. Szpunar, *Polityka pieniężna*, PWE, Warszawa 2000, s. 92.

⁷ A. Kaźmierczak, *Podstawy polityki pieniężnej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 98.

⁸ D. Tymoczko, *Operacje otwartego rynku*, [w:] *Polityka pieniężna*, A. Sławiński (red.), wyd. C. H. Beck, Warszawa 2011, s. 122.

Operacje depozytowo-kredytowe oferowane przez bank centralny, to depozyt na koniec dnia i kredyt lombardowy oferowany bankom komercyjnym. Jest to instrument, który ma za zadanie stabilizować poziom płynności na rynku międzybankowym oraz kształtowanie kwotowanych na nim stóp *overnight*. Operacje te są przeprowadzane z inicjatywy banków. Główny cel tych operacji, to zapewnienie sektorowi bankowemu możliwości uzupełnienia płynności na okresy 1-dniowe, dzięki kredytowi lombardowemu. Bądź też ulokowania na ten sam okres nadwyżek wolnych środków w Narodowym Banku Polskim, dzięki depozytowi na koniec dnia. Stopa oprocentowania kredytu lombardowego wyznacza maksymalną cenę pozyskania pieniądza w NBP, określa tym samym górną granicę wahań stóp na rynku międzybankowym. Z kolei stopa depozytowa stanowi ograniczenie korytarza ich odchyleń od dołu⁹. Instrument ten stanowi możliwość ulokowania w banku centralnym nadwyżek wolnych środków przez banki komercyjne.

Stopy procentowe NBP w latach 1998-2018

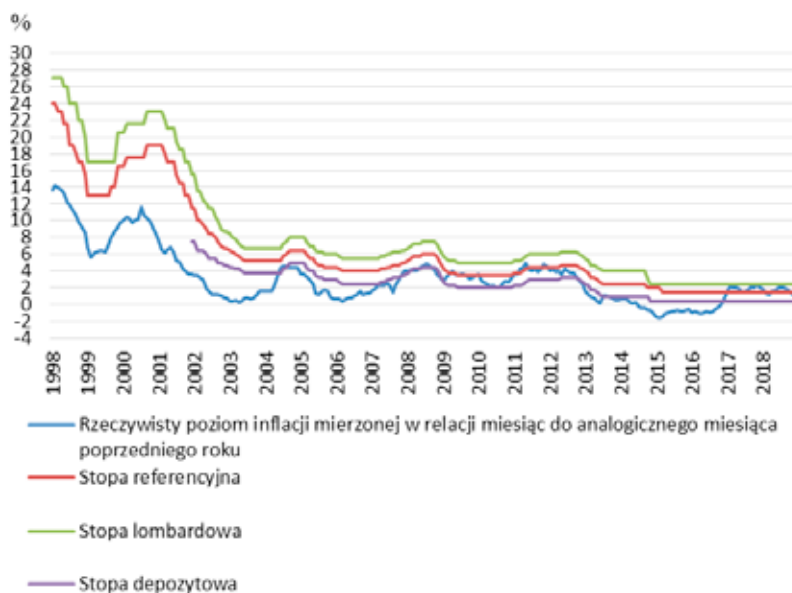
Do realizacji założeń polityki pieniężnej bank centralny stosuje narzędzia, jakim są stopy procentowe. Służą one do regulowania ilości pieniądza na rynku finansowym. Zmiany w zakresie wysokości stóp procentowych wpływają na rynek międzybankowy, w tym na oprocentowanie kredytów czy depozytów w sektorze bankowym.

Stopa referencyjna określa rentowność podstawowych operacji otwartego rynku, wpływając jednocześnie na poziom krótkoterminowych rynkowych stóp procentowych. Stopa lombardowa wyznacza koszt pozyskania pieniądza w banku centralnym. Określa ona górny pułap wzrostu rynkowej stopy *overnight*. Natomiast stopa depozytowa wyznacza oprocentowanie depozytu w Narodowym Banku Polskim. W ten sposób określa dolny pułap spadku rynkowych stóp *overnight*. Poziomy stóp depozytowej i lombardowej wyznaczają

⁹ *Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2015 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2016, s. 29.

pasmo wahań stóp procentowych O/N na rynku międzybankowym. Stopa redyskonta weksli służy do obliczania ceny, po jakiej bank centralny przyjmuje do redyskonta weksle od banków komercyjnych. Z kolei stopa rezerwy obowiązkowej jest wyznacznikiem kwoty, jaką banki komercyjne są zobowiązane wpłacić do banku centralnego w celu zabezpieczenia swojej wypłacalności¹⁰.

Rada Polityki Pieniężnej ustala wysokość stóp procentowych Narodowego Banku Polskiego, które określają rentowności odpowiednich instrumentów polityki pieniężnej. Regulując wysokość stóp procentowych, Narodowy Bank Polski oddziałuje na poziom inflacji w ramach bezpośredniego celu inflacyjnego. Wykres nr 1 obrazuje relację inflacji do wysokości określonych przez bank centralny stóp procentowych w latach 1998-2018. Wyraźnie można zaobserwować, że w długim okresie, stopy procentowe ulegają modyfikacji wraz ze zmianami poziomu wahań występującej w kraju inflacji.

Wykres 1. Wysokość inflacji na tle stóp procentowych NBP w latach 1998-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP i GUS.

¹⁰ Założenia polityki pieniężnej na 2006 r., Narodowy Bank Polski, Warszawa 2005, s. 12.

Bank centralny podnosi stopy procentowe, gdy rośnie presja inflacyjna, natomiast obniża poziom stóp w przeciwnym wypadku. Inflacja wpływa na procesy gospodarcze na różne sposoby. Zbyt niska inflacja może okazać się szkodliwa. Przy bardzo niskiej inflacji istnieje ryzyko, że bank centralny nie będzie w stanie wystarczająco obniżyć stóp procentowych. Jeśli stan gospodarki wymaga obniżenia stóp procentowych, NBP zmuszony jest zacząć korzystać z niekonwencjonalnych instrumentów polityki pieniężnej. Stanowi to znaczące utrudnienie i niesie ze sobą istotne ryzyko dla stabilności monetarnej¹¹.

Dość długie opóźnienia w relacji zmiany stóp procentowych, a okresem ich oddziaływania na gospodarkę, wymagają od banku centralnego dokonywania zmian z odpowiednio dużym wyprzedzeniem. Do prowadzenia skutecznej polityki monetarnej, NBP dysponuje prognozą, która pokazuje najbardziej prawdopodobny rozwój sytuacji w gospodarce i przyszłe kształtowanie się inflacji¹². Z uwagi na opóźnienia w procesie transmisji polityki pieniężnej do gospodarki, przy podejmowaniu decyzji o poziomie stóp procentowych, Rada Polityki Pieniężnej uwzględnia przede wszystkim przewidywany rozwój wydarzeń w przyszłości. Wynika stąd istotna rola prognoz, w szczególności projekcji inflacji. Model prognostyczny jest jednak, z natury rzeczy narzędziem niedoskonałym i należy o tym pamiętać¹³. W związku z tym, wyniki prognoz nie powinny stanowić jedyne punktu odniesienia podczas podejmowanych decyzji przez Radę. Ważną rolę odegrać mogą obserwacje dotyczące stanu aktualnego gospodarki i w miarę możliwości opinie odnośnie przewidywalnych zdarzeń w przyszłości. Dlatego powinno się nieustannie obserwować obecną sytuację, jaka panuje w krajowej gospodarce.

¹¹ M. Brzoza-Brzezina, *Polska polityka pieniężna. Badania teoretyczne i empiryczne*. C. H. Beck, Warszawa 2011, s. 65-68.

¹² K. Budnik, *Prognozy inflacji*, [w:] *Polityka pieniężna*, A. Sławiński (red.), wyd. C. H. Beck, Warszawa 2011, s. 69.

¹³ *Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2006 roku*, op. cit., s. 13.

Realizacja bezpośredniego celu inflacyjnego w latach 1998-2018

W analizowanym okresie cel inflacyjny ulegał modyfikacjom, w zależności od stanu gospodarki rynkowej oraz tego jak kształtowała się inflacja w kraju. Strategię BCI definiuje się jako zobowiązanie banku centralnego do kontroli nad stabilnością cen, jak również publicznego ogłaszania średniookresowego celu inflacyjnego. Aby było to możliwe, bank powinien prowadzić jasną i przejrzystą politykę informacyjną, ogłaszać prognozy oraz podejmować decyzje, które są oparte na różnych wskaźnikach i danych o stanie gospodarki. Bank centralny bierze odpowiedzialność za realizację wyznaczonego celu¹⁴.

Tabela 1

Cel inflacyjny polityki pieniężnej w latach 1998-2018

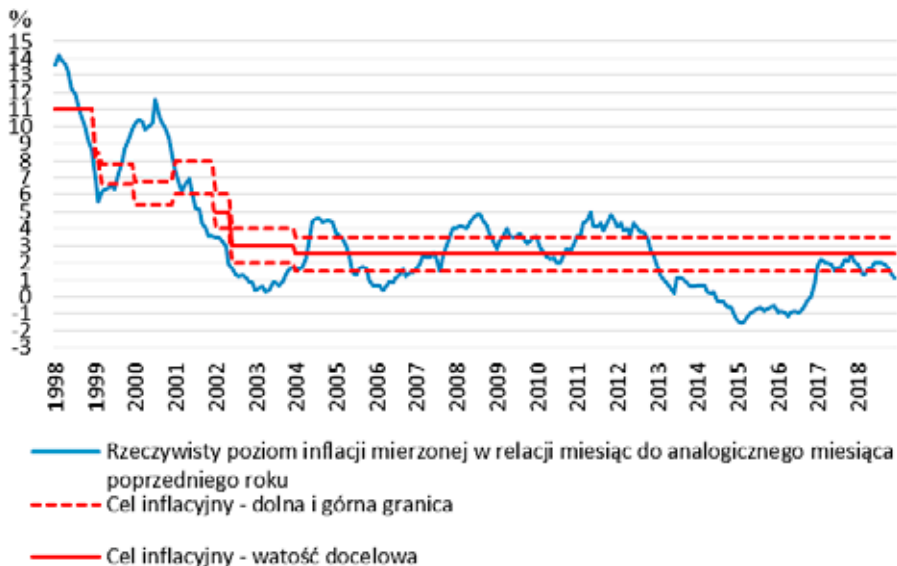
Rok	Bezpośredni cel inflacyjny NBP
1998	11 %
1999	styczeń - luty: 8,0–8,5%; marzec - grudzień: 6,6–7,8%
2000	5,4 - 6,8%
2001	6,0 - 8,0%
2002	styczeń – maj: 5,0% +/- 1; czerwiec – grudzień: 3,0% +/- 1
2003	3,0% +/- 1
2004-2018	2,5% +/- 1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Tabela nr 1 przedstawia wielkość BCI w poszczególnych latach, począwszy od momentu przyjęcia tego celu. Rok 1998 był pierwszym rokiem prowadzenia przez NBP polityki pieniężnej w nowych warunkach instytu-

¹⁴ W. Przybylska-Kapuścińska, *Strategia bezpośredniego celu inflacyjnego w polityce pieniężnej banków centralnych*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2006, rok LXVIII, zeszyt 4, s. 111.

cyjnych. Wszystko za sprawą wejścia w życie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej 1 stycznia 1998 roku. W tym czasie miały miejsce zmiany personalne, legislacyjne i organizacyjne w banku centralnym¹⁵. Warunki istniejące w tamtym czasie w Polsce nie były idealne dla prowadzenia polityki pieniężnej, opartej na zasadzie bezpośredniego celu inflacyjnego. Niedostatki bazy statystycznej w Polsce (odpowiednio drugich szeregów czasowych), jak również zmiany zachodzące w gospodarce krajowej, skutkujące zmianami czynników oddziałujących na procesy inflacyjne, utrudniały analizę wpływu tych czynników na poziom i dynamikę zmian wskaźnika będącego celem Narodowego Banku Polskiego, a co za tym idzie również prognozowanie inflacji, które jest trzonem samej strategii BCI¹⁶. W kolejnych latach sukcesywnie bank centralny obniżał cel inflacyjny, aż do roku 2004, gdzie ustanowiono go na poziomie 2,5 z możliwym pasmem wahań ± 1 punkt procentowy. Poziom tego celu utrzymywał się do końca okresu analizy na niezmiennym poziomie.

Wykres 2. Realizacja celu inflacyjnego w latach 1998-2018 w ujęciu miesięcznym

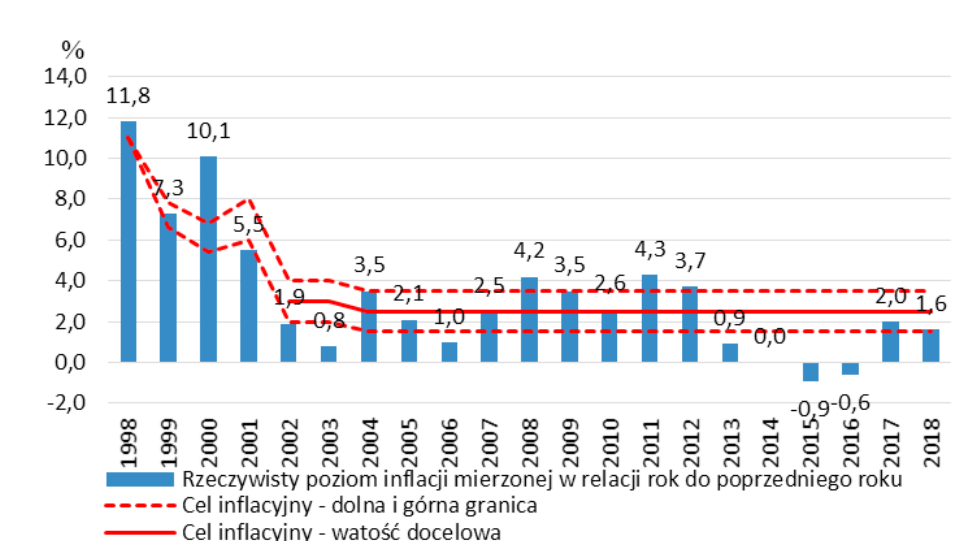
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP i GUS.

¹⁵ *Raport roczny 1998*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 1999, s. 14.

¹⁶ *Raport o inflacji*, op. cit., s. 89-90.

Wykres nr 2 przedstawia realizację celu inflacyjnego począwszy od 1998 roku. Wyraźnie widać, że założenia przyjęte przez Narodowy Bank Polski miały odzwierciedlenie w gospodarce państwa, oraz w jaki sposób kształtowały się ceny w porównaniu z przyjętym założeniem. Na przestrzeni lat zmieniała się wartość celu, w zależności od warunków ekonomicznych jakie panowały w gospodarce krajowej.

Na wykresie nr 3 została wzięta pod uwagę roczna dynamika cen konsumpcyjnych. W analizowanym okresie można zaobserwować przypadki realizacji celu w ramach wyznaczonego pasma możliwych odchyień.

Wykres 3. Realizacja celu inflacyjnego w latach 1998-2018 w ujęciu rocznym

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP i GUS.

Można zauważyć, że w analizowanym okresie inflacja dość często przekraczała pasmo dopuszczalnych wahań. Wpływ mogą mieć na to występujące w gospodarce szoki. Niestety ale bank centralny nie ma i nie może mieć doskonałej kontroli nad inflacją, ponieważ jej poziom zależy od czynników

od niego niezależnych. Odchylenie się inflacji od celu spowodowane szokiem może, niestety, osłabić wiarygodność banku centralnego. Z tego względu, Narodowy Bank Polski kładzie duży nacisk na wyjaśnianie przyczyn zmian inflacji w przeszłości, zwłaszcza gdy przez dłuższy okres kształtuje się ona na poziomie niegodnym z założonym celem¹⁷. Trudne jest również monitorowanie inflacji, ponieważ reaguje ona na zmiany instrumentów z długimi i podlegającymi wahaniom opóźnieniami czasowymi, przez co trudno na bieżąco ocenić ich wpływ na poziom inflacji¹⁸. Zatem realizacja strategii bezpośredniego celu inflacyjnego nie jest prosta. Prowadzenie polityki monetarnej niewątpliwie utrudniają występujące w gospodarce szoki cenowe.

Wyznaczenie konkretnego celu w dużej mierze ułatwia komunikowanie się banku z rynkiem i społeczeństwem. Zatem społeczeństwo i rynek nie musi wpadać w panikę, jeżeli okaże się, że z nieprzewidywalnych przyczyn inflacja znów pozostaje poza celem. Ważne, żeby bank centralny dobrze tłumaczył obywatelom, jakie są tego przyczyny, jakie mogą być skutki oraz jakie działania byłyby optymalne¹⁹. Komunikacja banku centralnego z otoczeniem wydaje się być rzetelna i bardzo dokładna. W związku z przyjętą strategią bezpośredniego celu inflacyjnego, bank centralny wyjaśnia prowadzoną politykę pieniężną i, w jaki sposób realizuje przyjęty cel. Aby jak najskuteczniej kształtować oczekiwania podmiotów bankowych, władze monetarne nie tylko wyjaśniają powody swoich decyzji, bazując na ocenie historycznego kształtowania się zmiennych ekonomicznych, ale często przedstawiają także prognozy. Komunikacja odgrywa istotną rolę jako narzędzie oddziaływania na gospodarkę²⁰. Z przeglądu badań na temat komunikacji wynika, że sy-

¹⁷ J. Niedźwiedzińska (red.) *Ewolucja strategii celu inflacyjnego w wybranych krajach*, wyd. Narodowy Bank Polski, Warszawa 2015, s. 24.

¹⁸ V. Kałużyńska, *Przejrzystość polityki pieniężnej*, wyd. CeDeWu.pl, Warszawa 2013, s. 32.

¹⁹ I. Morawki, *Po co bankom centralnym cel inflacyjny*, <http://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/bankowosc/po-co-bankom-centralnym-cel-inflacyjny/> (02.09.2019).

²⁰ J. Niedźwiedzińska, op. cit., s. 24-25.

gnalizowanie przyszłego kierunku działań banku centralnego pozwala lepiej kształtować oczekiwania, co do kształtu polityki pieniężnej w kolejnych okresach²¹. Istotną rolę w polityce informacyjnej banku centralnego odgrywa fakt, że jest to instytucja dysponująca dużymi zespołami analityków, dzięki czemu mają ogład całości sytuacji w gospodarce krajowej. Im większe jest zaufanie do jakości tych analiz, tym większy jest wpływ na koordynację decyzji podejmowanych przez uczestników życia gospodarczego, a to z kolei sprzyja stabilności wzrostu gospodarczego i inflacji²².

Podstawowym narzędziem, wykorzystywanym przez Narodowy Bank Polski do przekazywania informacji do otoczenia są, sporządzane systematyczne raporty o inflacji oraz jej projekcje, publikacja założeń polityki pieniężnej na kolejny rok, a następnie sprawozdania z wykonania tych założeń. NBP publikuje również raporty roczne dotyczące płynności sektora bankowego i ogólne sprawozdania z prowadzonej działalności. Dodatkowo upublicznia opisy dyskusji po posiedzeniach Rady Polityki Pieniężnej, w których szczegółowo wyjaśnia i argumentuje uchwalone przez Radę decyzje i interwencje. Dzięki temu jest większa przejrzystość i zrozumienie podjętych postanowień. Jak widać wymiana informacji między bankiem centralnym a sektorem bankowym, odbywa się na wysokim poziomie.

Podsumowanie

Główną instytucją, która dba o wartość polskiego pieniądza jest Narodowy Bank Polski. Bank centralny pełni bardzo ważne funkcje, mianowicie jest centralnym bankiem państwa, dzięki czemu prowadzi rachunki bankowe rządu oraz prowadzi obsługę bankową budżetu państwa. NBP jest bankiem emisyjnym, czyli jako jedyny organ w kraju ma wyłączne prawo do emitowa-

²¹ G. Wesołowski, P. Żuk, *Rola komunikacji banków centralnych z otoczeniem*, Narodowy Bank Polski, Instytut Ekonomiczny, Biuro Strategii Polityki Pieniężnej, 2011, s.10-11.

²² M. Rozkrut, *Polityka informacyjna banków centralnych*, [w:] *Polityka pieniężna*, A. Sławiński (red.), wyd. C. H. Beck, Warszawa 2011, s. 145.

nia znaków pieniężnych, które są prawnym środkiem płatniczym w państwie. Jako bank banków czuwa nad stabilnością całego sektora bankowego oraz dba o bezpieczeństwo zgromadzonych depozytów. Tematem pracy było zaprezentowanie jak kształtował się bezpośredni cel inflacyjny w latach 1998-2018. W tym czasie bank centralny zmieniał sposoby prowadzenia polityki monetarnej, starając się ustabilizować inflację.

Analiza danych statystycznych wykazała, jaka jest skuteczność krajowej polityki pieniężnej. Inflacja w Polsce w ujęciu miesięcznym często odbiegała od przyjętego celu. Jednak działania podejmowane przez bank centralny zwłaszcza w okresie globalnego kryzysu, zapewniły stabilny poziom polskiego sektora bankowego. Można uznać, że Narodowy Bank Polski właściwie dostosowywał politykę monetarną do sytuacji w krajowej gospodarce. Władze monetarne prawidłowo reagowały na występujące zmiany na rynkach finansowych.

Czynnikiem, który łagodzi krytyczną opinię na temat realizacji bezpośredniego celu inflacyjnego, jest dobra polityka komunikacyjna banku centralnego ze społeczeństwem i podmiotami gospodarczymi. Bardzo ważne jest obserwowanie czynników, które wpływają na poziom cen i Narodowy Bank Polski robi to bardzo szczegółowo. Niewłaściwa reakcja władz monetarnych może wpłynąć negatywnie na sytuację na rynku finansowym. Nieoczekiwane zmiany, które występują w gospodarce lub na rynkach finansowych, mogą powodować wahania cen. W związku z nieustającym występowaniem szoków, utrzymanie celu na określonym poziomie staje się bardzo trudne. Decyzje władz monetarnych podejmowane są ze znaczną dozą niepewności odnośnie do przyszłości. Reakcja banku centralnego na nieoczekiwane wstrząsy, w dużej mierze zależy od ich wielkości i charakteru. Dopiero gdy w gospodarce wystąpiły szoki, które w ocenie banku spowodowały trwałe odchylenie od celu, bank centralny decydował się na podjęcie odpowiednich decyzji w prowadzonej polityce monetarnej. Prawidłowa reakcja władz monetarnych, może sprzyjać rozwojowi gospodarki. Jednakże w wyniku występowania czynników autonomicznych, wpływających chociażby na inflację,

bankowi centralnemu nie zawsze udało się kształtować zmienność cen na określonym poziomie. W konsekwencji może to powodować osłabienie jego wiarygodności. Dlatego tak istotnym są wyjaśnienia podejmowanych działań przez władze monetarne oraz komunikacja z otoczeniem, które Narodowy Bank Polski wypełnił należycie. Uważa się, że stabilna i niska inflacja sprzyja rozwojowi życia gospodarczego, czego potwierdzeniem jest utrzymujący się w ostatnich latach wzrost gospodarczy w Polsce.

Bibliografia

- Brzoza-Brzezina M., *Polska polityka pieniężna. Badania teoretyczne i empiryczne*. C. H. Beck, Warszawa 2011.
- Budnik K., *Prognozy inflacji*, [w:] *Polityka pieniężna*, A. Sławiński (red.), wyd. C. H. Beck, Warszawa 2011.
- Cendal M., *Instrumenty polityki pieniężnej Narodowego Banku Polskiego po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, wyd. Akademia Ekonomiczna Wydział Ekonomii, Poznań 2005.
- Gronkiewicz-Waltz H., *Bank centralny, od gospodarki planowej do rynkowej, zagadnienia administracyjnoprawne*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1992.
- Kałużnińska V., *Przejrzystość polityki pieniężnej*, wyd. CeDeWu.pl, Warszawa 2013.
- Kaźmierczak A., *Podstawy polityki pieniężnej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Niedźwiedzińska J. (red.), *Ewolucja strategii celu inflacyjnego w wybranych krajach*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2015.
- Przybylska-Kapuścińska W., *Strategia bezpośredniego celu inflacyjnego w polityce pieniężnej banków centralnych*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 2006, rok LXVIII, zeszyt 4.
- Rozkrut M., *Polityka informacyjna banków centralnych*, [w:] *Polityka pieniężna*, A. Sławiński (red.), wyd. C. H. Beck, Warszawa 2011.
- Szpunar P., *Polityka pieniężna*, PWE, Warszawa 2000, s. 92.
- Tymoczko D., *Operacje otwartego rynku*, [w:] *Polityka pieniężna*, A. Sławiński (red.), wyd. C. H. Beck, Warszawa 2011.
- Wesołowski G., Żuk P., *Rola komunikacji banków centralnych z otoczeniem*, Narodowy Bank Polski, Instytut Ekonomiczny, Biuro Strategii Polityki Pieniężnej, 2011.

Artykuły

Morawski I., *Po co bankom centralnym cel inflacyjny*, <http://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/bankowosc/po-co-bankom-centralnym-cel-inflacyjny/> (02.09.2019).

Polityka pieniężna, portal internetowy Narodowego Banku Polskiego, http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/polityka_pieniezna/polityka_pieniezna.html (06.07.2019).

Raporty i sprawozdania

Raport roczny 1998, Narodowy Bank Polski, Warszawa 1999.

Raport roczny 1999, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2000.

Raport roczny 2000, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2001.

Raport roczny 2001, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2002.

Raport roczny 2002, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2003.

Raport roczny 2003, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2004.

Raport roczny 2004, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2005.

Raport roczny 2005, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2006.

Raport roczny 2006, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2007.

Raport roczny 2007, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2008.

Raport roczny 2008, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2009.

Raport roczny 2009, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2010.

Raport roczny 2010, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2011.

Raport roczny 2011, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2012.

Raport roczny 2012, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2013.

Raport roczny 2013, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2014.

Raport roczny 2014, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2015.

Raport roczny 2015, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2016.

Raport roczny 2016, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2017.

Raport roczny 2017, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2018.

Raport roczny 2018, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2019.

Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2000 roku, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2001.

Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2001 roku, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2002.

Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2002 roku, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2003.

- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2003 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2004.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2002 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2003.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2003 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2004.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2004 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2005.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2005 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2006.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2006 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2007.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2007 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2008.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2008 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2009.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2009 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2010.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2010 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2011.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2011 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2012.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2012 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2013.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2013 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2014.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2014 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2015.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2015 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2016.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2016 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2017.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2017 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2018.
- Sprawozdanie z działalności Narodowego Banku Polskiego w 2018 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2019.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 1998 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 1999.

- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 1999 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2000.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2000 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2001.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2001 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2002.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2002 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2003.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2003 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2004.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2004 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2005.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2005 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2006.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2006 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2007.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2007 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2008.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2008 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2009.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2009 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2010.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2010 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2011.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2011 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2012.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2012 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2013.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2013 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2014.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2014 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2015.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2015 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2016.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2016 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2017.
- Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2017 roku*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2018.

Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2018 roku, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2019.

- Założenia polityki pieniężnej na rok 2000*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 1999.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2001, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2000.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2002, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2001.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2003, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2002.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2004, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2003.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2005, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2004.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2006, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2005.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2007, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2006.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2008, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2007.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2009, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2008.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2010, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2009.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2011, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2010.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2012, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2011.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2013, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2012.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2014, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2013.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2015, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2014.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2016, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2015.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2017, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2016.
Założenia polityki pieniężnej na rok 2018, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2017.

THE NBP'S DIRECT INFLATION TARGET IN 1998-2018

Summary

The main institution that cares about the value of Polish money is the National Bank of Poland. The direct inflation target is the most important NBP target in its monetary policy. The article contains the following inflation results in 1998-2018, shaping of NBP interest rates in the analyzed period and instruments. Presented how to shape the inflation rate in the national economy in relation to the assumptions. At that time, the central bank is changing the ways of monetary union, trying to stabilize inflation. The analysis of statistical data should contain information on the effectiveness of the monetary policy.

Keywords: direct inflation target, monetary policy, interest rates, monetary policy instruments

WYDAWNICTWO WSKSiM

e ISBN 978-83-89124-57-9